

**KORKEAKOULUOPISKELIJOIDEN ATTRIBUUTIOT
KOKEMALLEEN KIUSAAMISELLE**

Marika Silver

Puheviestinnän pro gradu -tutkielma

Syksy 2012

Viestintätieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty HUMANISTINEN	Laitos – Department VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä – Author Marika Silver	
Työn nimi – Title KORKEAKOULUOPISKELIJOIDEN ATTRIBUUTIOT KOKEMALLEEN KIUSAAMISELLE	
Oppiaine – Subject Puheviestintä	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Syksy 2012	Sivumäärä – Number of pages 101 + 7
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tässä tutkielmassa kuvataan korkeakouluopiskelijoiden kiusaamiskokemuksilleen antamia syitä. Tutkielmassa selvitetään, millaisia attribuutioita korkeakouluopiskelijat antavat kokemalleen koulu- ja korkeakoulukiusaamiselle sekä kiusaamisprosessiensa jatkumoille.</p> <p>Tutkimus suoritettiin pääosin laadullisena. Aineisto kerättiin laadullisen verkkokyselylomakkeen avulla. Kyselyyn vastasi 91 korkeakouluopiskelijaa, joista 64 hyväksyttiin mukaan aineiston analysointivaiheeseen. Tutkimukseen osallistumisen ehtona oli, että opiskelija oli kokenut korkeakoulukiusaamista vertaistasolla. Aineisto analysoitiin pääasiassa teoriaohjaavan sisällön-analyysin ja sisällönerittelyn keinoin, mutta osittain myös aineistolähtöisen analyysin avulla.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella näyttää siltä, että korkeakouluopiskelijat selittävät kokemaansa koulu- ja korkeakoulukiusaamista sekä kiusaamisprosessiensa jatkumoa yleisimmin sisäisillä, pysyvillä ja hallittavilla attribuutioilla. Toisin sanoen opiskelijat ajattelevat kokemansa kiusaamisen johtuvan yleisimmin itsestään ja syiden olevan sellaisia, jotka eivät muutu ajan tai kontekstin mukaan ja joihin he voivat vaikuttaa itse. Havainnon perusteella voitaneen ainakin joiltain osin kyseenalaistaa <i>oman edun attribuutiivääristymä</i> (self-serving bias), jonka mukaan yksilö syyttää tilannetekijöitä itselleen tapahtuneista kielteisistä asioista tai itseensä kohdenne-tusta kielteisestä käyttäytymisestä. Lisäksi tulosten valossa vaikuttaa, että koulu- ja korkeakoulu-kiusaaminen sisältävät suoraa ja epäsuoraa sekä verbaalista ja nonverbaalista kiusaamista. Suurin ero koetun koulu- ja korkeakoulukiusaamisen välillä näyttää olevan, että fyysisen väkivallan koetaan ilmenevän ainoastaan koulussa.</p> <p>Attribuutioteoriat soveltuvat selittämään ja kuvaamaan melko hyvin niitä käsityksiä, joita kiusaamista kokeneilla korkeakouluopiskelijoilla on kiusaamisensa syistä. Ne auttavat ymmärtämään, millaisilla syillä kiusaamista kokeneet opiskelijat tyypillisimmin selittävät kiusaamiskoke-muksiaan. Tutkimustulokset kuitenkin haastavat joiltain osin attribuutioteorioita.</p>	
Asiasanat – Keywords attribuutioteoriat, fyysinen ja henkinen väkivalta, intrapersonaalinen viestintä, kiusaamisproses-sien jatkumot, korkeakoulukiusaaminen, koulukiusaaminen, puheviestintä	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto / Jyväskylän yliopiston kirjasto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	KIUSAAMINEN KORKEAKOULUSSA	8
2.1	Kiusaamisen määrittelyminen	8
2.2	Suomalaisissa korkeakouluissa esiintyvä kiusaaminen.....	10
2.3	Korkeakoulukiusaamisen kansainvälinen tutkimus	11
2.4	Jatkumot kiusaamiskokemuksissa	14
2.5	Kiusaamisen ilmenemismuodot ja vaikutukset yksilön hyvinvointiin.....	17
3	ATTRIBUUTITEORIAT: AVAIN YKSILÖN KÄSITYSTEN TARKASTELUUN.....	20
3.1	Attribuutioteoreettisen näkökulman perusta.....	20
3.2	Attribuutiot käyttäytymisen selittäjinä	22
3.3	Attribuutiovääristymät.....	25
3.4	Intrapersonaalisen viestinnän merkitys attribuutioiden rakentamisessa	28
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	32
4.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	32
4.2	Aineistonkeruumenetelmä.....	33
4.3	Vastaajat	35
4.4	Aineistonkeruun kuvaus	37
4.5	Tutkimusaineiston käsittely ja analysointi	39
5	TULOKSET	43
5.1	Kiusaamiskokemusten intensiteetti ja luonne	43
5.2	Kiusaamisen koetut vaikutukset yksilön hyvinvointiin ja vuorovaikutussuhteisiin.....	53
5.3	Kiusaamiselle annetut attribuutiot.....	59
5.3.1	Korkeakoulukiusaamiselle annetut attribuutiot.....	59
5.3.2	Koulukiusaamiselle annetut attribuutiot	70

5.4	Kiusaamisprosessien jatkumoille annetut attribuutiot.....	78
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	85
7	TUTKIMUKSEN ARVIOINTI.....	93
	KIRJALLISUUS	96
	LIITTEET	102
	Liite 1: Saatekirje yliopisto-opiskelijoille	
	Liite 2: Saatekirjeet ammattikorkeakouluopiskelijoille	
	Liite 3: Kyselylomake	

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Vastaajien (N = 64) sukupuoli- ja ikäjakauma sekä opintojen aloitusvuosi	36
TAULUKKO 2 Vastaajien (N = 64) korkeakouluopintojen jakautuminen tiedekunnan/koulutusalan ja tutkintotason/koulutustason mukaan	37
TAULUKKO 3 Vastaajien (N = 64) attribuutiot korkeakoulukiusaamiselleen.....	60
TAULUKKO 4 Vastaajien (n = 42) attribuutiot koulukiusaamiselleen	71
TAULUKKO 5 Vastaajien (n = 42) attribuutiot kiusaamisprosessiensa jatkumoille	79
TEKSTITÄULUKKO 1 Vastaajien (N=64) kokema korkeakoulukiusaaminen	45
TEKSTITÄULUKKO 2 Vastaajien (n = 42) kokema koulukiusaaminen.....	50

1 JOHDANTO

Tutkimusten mukaan moni koulukiusattu kokee kiusaamista vielä nuorena aikuisena korkeakouluopintojensa aikana (esim. Pörhölä 2011a). Korkeakoulussa esiintyvään kiusaamiseen on kuitenkin kiinnitetty selvästi vähemmän huomiota kuin koulu- ja työpaikkakiusaamiseen. Olisi tärkeää tutkia aiempaa enemmän korkeakoulussa ilmenevää kiusaamista muun muassa siksi, että ilmiöstä saataisiin laajempi ymmärrys ja sitä kautta kiusaamiseen voitaisiin puuttua tai sitä voitaisiin mahdollisesti jopa ennaltaehkäistä. Korkeakoulukiusaamisen ennaltaehkäiseminen tai siihen puuttuminen puolestaan saattavat vähentää myöhemmin työelämässä ilmenevää kiusaamista.

Pitkittyessään kiusaamisella saattaa olla yksilölle hyvinkin vakavia psyykkisiä ja fyysisiä seurauksia, ja kiusaaminen voi jättää kiusatulle jopa pysyvät arvet. Jos kiusaaminen jatkuu samojen yksilöiden kohdalla vielä työelämässä, voi kiusaamista kokeneita uhata pahimmillaan pysyvä työkyvyttömyys. Myös kiusaajilla saattaa ilmetä hankaluuksia myöhemmässä elämässään, esimerkiksi omista vuorovaikutussuhteistaan.

Tässä tutkielmassa korkeakoulukiusaamista tarkastellaan puheviestinnällisestä näkökulmasta. Mielenkiinto kohdistuu kiusaamista kokeneiden korkeakouluopiskelijoiden käsityksiin siitä, millaisia syitä he näkevät omien kiusaamiskokemustensa taustalla olevan. Toisin sanoen tutkielmassa selvitetään, millaisia attribuutioita kiusaamista korkeakouluaikaanaan ja mahdollisesti myös kouluaikaanaan kokeneet opiskelijat antavat kiusaamiselleen. Lisäksi etsitään vastausta siihen, millaisia attribuutioita koulu- ja korkeakoulukiusatut opiskelijat antavat kiusaamisprosessiensa jatkumoille. Tässä työssä attribuutio nähdään *syynä, jonka yksilö antaa kiusaamiselleen*.

Huomionarvoista on, miten kiusaamista määritellään teoreettisessa kirjallisuudessa. Voidaan havaita, että kiusaamistutkimuksissa, joissa käytetään victimization-käsitettä (uhriutumisen), painottuu kiusatun näkökulma. Kun kiusaamisesta sen sijaan puhutaan kiusaajan näkökulmasta, käytetään käsitettä bullying. Tässä tutkielmassa painottuu kokijan eli kiusaamisen uhrin näkökulma. Toisaalta vaikka tutkielman teoreettinen käsite on uhriutumisen, ilmiöstä puhutaan kiusaamisena, joka on sekä yleisesti, mutta ennen kaikkea tutkimukseen osallistuvilla korkeakouluopiskelijoille tutumpi termi.

Tutkimusaiheesta tekee erityisen mielenkiintoisen se, ettei korkeakoulukiusaamista ole tutkittu määrällisesti kovin paljon tai ajallisesti kovin kauaa etenkin kansallisella tasolla; suomalaisissa korkeakouluissa esiintyvää kiusaamista selvitettiin ensimmäisen kerran valtakunnallisesti vasta vuonna 2008 Korkeakouluopiskelijoiden terveytystutkimuksessa (Pörhölä 2011a). Suomalaisissa korkeakouluissa esiintyvää kiusaamista ei ole myöskään tutkittu laajemmin attribuutionäkökulmasta. Sen sijaan koulu- kiusaamiselle annettuja attribuutioita on tarkasteltu aiemmin sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla (esim. Graham & Juvonen 1998; Graham, Bellmore & Mize 2006; Karhunen 2009).

Tämän työn tavoitteena on kuvata kiusaamista kokeneiden korkeakouluopiskelijoiden kiusaamiskokemuksia ja käsityksiä siitä, miksi he ovat tai ovat olleet yhden tai useamman opiskelutoverinsa kiusaamia. Tutkielmassa selvitetään myös, ovatko korkeakoulussa kiusaamista kokeneet opiskelijat tunteneet tullessaan kiusatuiksi aiemmin koulu- aikanaan. Kiusaamista tarkastellaan vertaissuhdetasolla. Tutkielmassa kuvataan, millaisilla syillä kiusaamista kokeneet opiskelijat selittävät koulu- ja/tai korkeakoulu- aikana kokemaansa kiusaamista. Lisäksi tässä työssä ollaan kiinnostuneita siitä, millaisia syitä sekä koulu- että korkeakoulu- aikanaan kiusatut korkeakouluopiskelijat näkevät kiusaamiskokemustensa jatkumoilla olevan. Koska kiusaamiselle on hankalaa – jos ei jopa mahdotonta – todentaa yksiselitteisiä syitä, on perusteltua tarkastella niitä käsityksiä, joita kiusaamista kokeneilla yksilöillä on kiusaamisensa syistä.

Korkeakouluopiskelijoilla tarkoitetaan tässä tutkielmassa yliopisto- ja ammatti- korkeakouluopiskelijoita. Huomionarvoista kuitenkin on, että Suomen koulujärjestelmä poikkeaa esimerkiksi brittiläisestä tai yhdysvaltalaisesta koulujärjestelmästä, joissa nuoret ovat korkeakouluikäisiä jo 16–18-vuotiaina. Siksi taustakirjallisuudessa mainitut kansainväliset tutkimukset ja niiden tulokset eivät ole täysin vertailukelpoisia korkeakoulukiusaamisesta tehtyjen suomalaistutkimusten kanssa. Jotta ilmiötä voitaisiin havainnollistaa paremmin nimenomaan suomalaisen kulttuurin näkökulmasta, on kotimaiset ja kansainväliset korkeakoulukiusaamista kartoittavat tutkimukset osittain erotettu tämän tutkielman teoriataustassa.

2 KIUSAAMINEN KORKEAKOULUSSA

2.1 Kiusaamisen määrittelyminen

Usein kiusaamisen ajatellaan olevan psykologinen ilmiö. Sitä voidaan kuitenkin lähestyä myös viestinnällisestä näkökulmasta. Pörhölä, Karhunen ja Rainivaara (2006, 250) toteavat kirjallisuuskatsauksessaan kiusaamisen olevan viestintäilmiö, jota voidaan ja jota pitäisi tutkia viestinnän eri käsitteiden ja teorioiden avulla. Heidän mielestään kiusaamista esiintyy erilaisissa vuorovaikutustilanteissa, ja se ilmenee useimmin *verbaalisesti* ja *nonverbaalisesti*. Lisäksi he näkevät kiusaamisen liittyvän sekä kiusaajan ja kiusatun *interpersonaaliseen vuorovaikutussuhteeseen* että *ryhmäviestintä- ja ryhmänmuodostumisprosesseihin*.

Termiä kiusaaminen käytetään melko vapaasti erilaisissa julkaisuissa, ja käsite vaikuttaakin olevan yleisesti hyvin ymmärretty (Arora 1996, 318). Toisaalta käsitteen arkikielinen merkitys saattaa erota sen tieteellisestä merkityksestä (Smith, Cowie, Olafsson & Liefoghe 2002, 1131–1132). Olweuksen (1992) kiusaamisen määritelmään viitataan usein kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa (Macklem 2003, 1). Sen mukaan kiusaamista on, kun yksilö altistuu toistuvasti tai pidempään yhden tai useamman henkilön negatiivisille teoille (Olweus 1992, 14). Puheviestinnän näkökulmasta määritelmä on hieman hankala, koska siinä ei huomioida vuorovaikutuksen vastavuoroisuutta tai sitä, että viestintä ja vuorovaikutus perustuvat yksilöiden tekemille tulkinnoille ja merkityksenannoille: yksilö tulkitsee aina toisten ihmisten hänelle kohdistamia viestejä ja antaa niille merkityksiä. Olweus korostaa myös, että kiusaaminen edellyttää voimasuhteiden epätasapainoa vuorovaikutussuhteessa. Lisäksi hän erottaa toisistaan suoran ja epäsuoran kiusaamisen: suora kiusaaminen on avointa ja näkyvää, kun taas epäsuora kiusaaminen on huomaamattomampi kiusaamisen muoto, esimerkiksi kiusaamisen uhrin sosiaalista eristämistä ja ryhmästä poissulkemista. Kiusaaminen voidaankin nähdä niin fyysisinä ja verbaalisina kuin suorina ja epäsuorina väkivallan ja loukkaavan viestinnän muotoina (ks. Pörhölä ym. 2006, 257). Tuoreemman määritelmän (Pörhölä 2012) mukaan kiusaaminen on sitä, kun yksilö kokee tulevansa toistuvasti loukatuksi, vahingoitetuksi ja/tai syrjityksi yhden tai useamman henkilön taholta pystymättä vaikuttamaan itse saamaansa kohteluun.

Tässä tutkielmassa tarkasteltu tutkimuskirjallisuus määrittelee kiusaamisen – tai vaihtoehtoisesti verkkokiusaamisen tai sukupuolisen häirinnän – pääasiassa aiemmin tehtyjen määritelmien pohjalta (Graham & Juvonen 1998; Finn 2004; Schäfer, Korn, Smith, Hunter, Mora-Merchán, Singer & Meulen 2004; Smith, Singer, Hoel & Cooper 2003; Graham ym. 2006; Ahmer, Yousafzai, Bhutto, Alam, Sarangzai & Iqbal 2008; Lavikainen 2010; Turan, Polat, Karapirli, Uysal & Turan 2011; Walker, Sockman & Koehn 2011). Kiusaamisen määritelmä perustuu esimerkiksi yhteen Olweuksen monista kiusaamiselle antamista määritelmistä (Chapell, Casey, De la Cruz, Ferrell, Forman, Lipkin, Newsham, Sterling & Whittaker 2004; Chapell, Hasselman, Kitchin, Lomon, MacIver & Sarullo 2006; Pontzer 2010; Lappalainen, Meriläinen, Puhakka & Sinkkonen 2011). Toisaalta kirjallisuudessa kiusaamista ja häirintää ei aina varsinaisesti määritellä (NUS 2008; Karhunen 2009; Pörhölä 2011b), mutta yksittäisiä poikkeuksiakin on: Pörhölä (2011a) esimerkiksi antaa kiusatuksi joutumiselle oman määritelmänsä, kun taas Garbin, Zina, Garbin ja Moimaz (2009) ovat antaneet vastaajien määritellä itse, mitä he tarkoittavat sukupuolisella häirinnällä.

Kiusaamiselle annetuista moninaisista määritelmistä huolimatta käsitteelle ei ole yhtä yksimielistä määritelmää, eikä kiusaamisen ilmenemiselle myöskään ole yhtä yleisesti hyväksyttyä selitystä (Karhunen 2009, 27). Tutkijat ovat kuitenkin melko samanimielisiä kolmesta kiusaamisen kriteeristä: 1) kiusaaminen on vihamielistä käyttäytymistä tai tarkoituksellista vahingoittamista, 2) jota esiintyy toistuvasti ja pitkään, 3) sellaisessa interpersonaalissa vuorovaikutussuhteessa, jolle on ominaista vallan epätasapaino. Toisaalta tutkijoiden keskuudessa on myös erimielisyyttä kiusaamisen tarkoituksellisuudesta, ja erityisesti työpaikkakiusaamiskäsitteen kohdalla kiusaamisen tarkoituksellisuutta voidaan problematisoida. (Pörhölä ym. 2006, 253, 259–260.) Esimerkiksi Hoelin ja Cooperin (2001, Pörhölän ym. 2006, 259 mukaan) mielestä kiusaajaksi koettu henkilö ei aina välttämättä tarkoita loukata kiusatuksi itsensä kokevaa yksilöä. Niin ikään työpaikkakiusaamista tutkiva Einarsen (1999, 18) näkee, että kiusaajaksi koetun henkilön loukkaava toiminta voi olla niin tarkoituksellista kuin tahatontakin. Tässä tutkielmassa myös korkeakoulukiusaamisen ajatellaan voivan olla koetun kiusaajan näkökulmasta paitsi tarkoituksellista, myös tahatonta.

Kiusaamiskäsitteen ohessa tutkimuskirjallisuudessa esiintyy usein termi uhriutuminen/kiusaamisen uhriksi joutuminen (victimization). Usein uhriutumisen ajatellaan olevan sitä, kun yksilö joutuu monentyypisen vihamielisen tai loukkaavan käyttäyty-

misen kohteeksi. Käsite on määritelty selvästi väljemmin ja laajemmin kuin kiusaaminen: Tutkijoilla on tapana määritellä kiusaaminen systemaattiseksi ja toistuvaksi negatiiviseksi käyttäytymiseksi, jolle on ominaista vallan epätasapaino kiusaajan ja kiusatun vuorovaikutussuhteessa. Uhriutumisen sen sijaan nähdään laajempaan käsitteeseen, joka sisältää kaikenlaisen vihamielisen käyttäytymisen. (Salmivalli 2001, Dunnin 2004, 57, 6 mukaan.) Toisaalta teoreettisesta kirjallisuudesta on havaittavissa, että victimization-käsitettä käyttävissä kiusaamistutkimuksissa painottuu kiusatun näkökulma. Kun kiusaamisesta sen sijaan puhutaan kiusaajan näkökulmasta, käytetään käsitettä bullying. Tässä tutkielmassa painottuu kokijan eli kiusaamisen uhrin näkökulma, mutta uhriutumista tarkastellaan kuitenkin tiukemmin rajatusta näkökulmasta. Sen nähdään olevan Pörhölän (2012) määritelmän mukaan sitä, että *yksilö kokee tulevansa toistuvasti loukatuksi, vahingoitetuksi ja/tai syrjityksi yhden tai useamman henkilön taholta pystymättä vaikuttamaan itse saamaansa kohteluun*. Huomionarvoista on, että vaikka tämän tutkielman teoreettinen käsite on uhriutuminen, ilmiöstä puhutaan tutkielmassa kiusaamisena, joka on sekä yleisesti, mutta ennen kaikkea tutkimukseen osallistuvilla korkeakouluopiskelijoille tutumpi termi.

2.2 Suomalaisissa korkeakouluissa esiintyvä kiusaaminen

Korkeakouluissa esiintyvää kiusaamista on tutkittu vähän verrattuna peruskouluissa esiintyvään koulukiusaamiseen ja/tai työpaikkakiusaamiseen. Suomalaisissa korkeakouluissa esiintyvää kiusaamista selvitettiin ensimmäisen kerran valtakunnallisesti vasta vuonna 2008 Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksessa. Tutkimusaineisto (N = 5 086; naisia 3 222, miehiä 1 864) osoitti, että neljännes kyselyyn vastanneista korkeakouluopiskelijoista oli ollut opiskeluaikanaan vähintään satunnaisen kiusaamisen kohteena ja 5,5 prosenttia puolestaan *melko paljon* tai *hyvin paljon* kiusaamisen kohteena. (Pörhölä 2011a.) Ammattikorkeakouluissa keväällä 2010 toteutetun kyselyn tulokset tukevat näitä valtakunnallisesta korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksesta saatuja tuloksia. Ammattikorkeakoulututkimus toteutettiin lomakekyselynä, joka suunnattiin vuosina 2004–2009 opintonsa aloittaneille, nuorten koulutuksessa ja aikuiskoulutuksessa ammattikorkeakoulututkimusta suorittaville sekä ylempää AMK-tutkimusta suorittaville opiskelijoille. Kyselyyn vastasi 5 698 ammattikorkeakouluopiskelijaa (naisia 71

%) vastausprosentin ollessa 23. Yhteensä 21 prosenttia – noin viidesosa – kyselyyn vastanneista ammattikorkeakouluopiskelijoista oli kokenut kiusaamista toistuvasti opiskeluaikanaan joko *hyvin vähän*, *melko paljon* tai *hyvin paljon*. Kaikista tarkastelluista ryhmistä kiusaamiskokemuksia oli eniten kansainvälisillä opiskelijoilla, joista noin kymmenen prosenttia oli kokenut kiusaamista. (Lavikainen 2010, 21–22, 115–118.) Perustutkinto-opiskelijoiden kiusaamiskokemuksia on kartoitettu myös yksittäisen suomalaisyliopiston sisällä keväällä 2010 (Lappalainen ym. 2011). Tutkimus toteutettiin verkkolomakekyselynä, ja kyselyyn vastasi kaikkiaan 2 805 yliopisto-opiskelijaa (naisia 72 %, miehiä 28 %) vastausprosentin ollessa 27. Vastaajista viisi prosenttia (147 opiskelijaa) kertoi kokeneensa kiusaamista yliopistossa tai opiskeluympäristössä.

Tarkastelluissa tutkimuksissa kiusaamista tai syrjimistä koettiin usein vertaistassolla. Ammattikorkeakouluopiskelijoille suunnattuun tutkimukseen vastanneet opiskelijat kokivat kiusaaviksi tai syrjiviksi tahoiksi yleisimmin muut opiskelutoverit (Lavikainen 2010, 118), kuten tekivät myös yksittäisen suomalaisyliopiston sisällä tehtyyn tutkimukseen vastanneet yliopisto-opiskelijat (Lappalainen ym. 2011). Korkeakouluopiskelijoiden valtakunnallisen terveystutkimuksen tulokset osoittavat, että kiusaaminen on yleisempää ammattikorkeakoulussa kuin yliopistossa (Pörhölä 2011a).

Paitsi kiusatun, myös kiusaajan roolin omaksuminen perustuu yksilön omaan kokemukseen. Vuoden 2008 Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksen tulosten mukaan kiusaajiksi itsensä tunnustavia korkeakouluopiskelijoita oli verraten vähemmän kuin kiusatuiksi itsensä kokevia, yhteensä 1,7 prosenttia (Pörhölä 2011a). Tulos saattaa johtua siitä, ettei kiusaaja välttämättä itse tiedosta kiusaavansa ketään. Kysehän on kuitenkin aina yksilön kokemuksesta, niin koetun kiusaajan kuin kiusaamista kokevan tapauksessa. Tässä tutkielmassa mielenkiinto kohdistuu kokijan eli kiusaamista kokevan korkeakouluopiskelijan näkökulmaan.

2.3 Korkeakoulukiusaamisen kansainvälinen tutkimus

Kansainvälisiä, korkeakoulukiusaamista kartoittavia tutkimuksia on tehty sekä university- että college-tason korkeakouluissa (esim. Chapell ym. 2004; Ahmer ym. 2008; NUS 2008). Korkeakouluopiskelijat ovat kuitenkin eri-ikäisiä eri maissa, mikä on otettava huomioon, kun tarkastellaan ja vertaillaan eri maissa tehtyjä tutkimuksia. Kiu-

saamista on tutkittu muun muassa verkkokiusaamisen (esim. Turan ym. 2011) ja sukupuolisen häirinnän (esim. Garbin ym. 2009) näkökulmista. Tutkimustuloksissa on jonkin verran variaatiota, johtuen niin kiusaamiselle annettujen määritelmien kuin tutkimusmenetelmien eroavaisuuksista. Avaan seuraavaksi hieman tarkemmin muutamia yksittäisiä korkeakoulukiusaamisesta tehtyjä kansainvälisiä tutkimuksia.

Chapell ym. (2004) selvittivät tutkimuksessaan (N = 1 025; naisia 62,6 %, miehiä 37,4 %) korkeakouluopiskelijoiden (college students) kokemaa kiusaamista toisten opiskelijoiden ja opettajien taholta. Tässä tutkielmassa ollaan kuitenkin erityisen kiinnostuneita vertaistason ilmenevästä kiusaamisesta. Vastaajina Chapellin ym. tutkimuksessa olivat amerikkalaiset perustutkinto-opiskelijat. Heistä 24,7 prosenttia oli todistanut satunnaisesti ja 2,8 prosenttia useasti yksittäiseen opiskelijaan kohdistuvaa kiusaamista toisen opiskelijan tai toisten opiskelijoiden taholta. Omakohtaista, toisten opiskelijoiden taholta tapahtuvaa kiusaamista oli puolestaan kokenut satunnaisesti viisi prosenttia ja useasti 1,1 prosenttia vastaajista. Lisäksi 3,2 prosenttia vastaajista kertoi kiusanneensa itse satunnaisesti ja 1,9 prosenttia kiusanneensa useasti opiskelutovereitaan.

Toisessa korkeakoulukiusaamistutkimuksessa (Ahmer ym. 2008) kartoitettiin lääketieteen opiskelijoiden (N = 342; naisia 47,7 %, miehiä 52,3 %) opintojensa aikana kokemaa kiusaamista tai häirintää. Tutkimus suunnattiin kuuden pakistanilaisen lääketieteellisen korkeakoulun (medical college) viimeisen vuoden opiskelijoille. Lähes puolet (48 %) vastaajista totesi, ettei ollut kokenut kiusaamista tai häirintää opiskeluaikanaan. Sen sijaan kiusaamista kokeneista opiskelijoista (yhteensä 52 %) noin puolet (25 %) kertoi kokeneensa kiusaamista harvemmin kuin kerran kuukaudessa, vajaa kolmasosa (15,9 %) kerran kuukaudessa, noin viidesosa (11 %) kerran viikossa ja muutama yksittäinen opiskelija (0,6 %) päivittäin. Kiusaamista koettiin nuorempia kollegoitaan ohjaavien vanhempien opiskelijoiden (consultant) (46 %), jatko-opiskelijoiden ja korkeakoulun vakituisen henkilökunnan (25 %), hoitajien ja vertaisopiskelijoiden (noin 18 %) sekä potilaiden (8,5 %) taholta. Huomionarvoista on, ettei hoitajien ja vertaisopiskelijoiden taholta koetun kiusaamisen prosentuaalisia osuuksia oltu eritelty. Korkeakoulukiusaamisen esiintymisen yleisyyttä on selvitetty myös Englannissa. Kyselyyn vastanneista korkeakouluopiskelijoista (N = 3 135) seitsemän prosenttia oli kokenut kiusaamista, ja heistä suurin osa (79 %) mainitsi kiusaajan olleen toinen opiskelija (NUS 2008, 25).

Verkkokiusaamista kartoittava kansainvälinen tutkimuskirjallisuus (Finn 2004; Turan ym. 2011; Walker ym. 2011) osoittaa, että verkkokiusaaminen on merkittävä ongelma korkeakouluissa. Verkkokiusaamisella tarkoitetaan tavallisesti viestintäteknologian – esimerkiksi sähköpostin, puhelimen tai sosiaalisen median – välityksellä tapahtuvaa toisen ihmisen tai toisten ihmisten loukkaamista tai vahingoittamista (Nieminen & Pörhölä 2011, 74). Kirjallisuudesta (Finn 2004; Walker ym. 2011) ilmeni, että noin 10–15 prosenttia korkeakouluopiskelijoista (university students) on kokenut verkkokiusaamista; toisaalta on raportoitu myös paljon suurempia lukuja, sillä Turanin ym. (2011) tutkimuksessa peräti 59,8 prosenttia tutkimukseen osallistuneista korkeakouluopiskelijoista (N = 579; naisia 56,8 %, miehiä 43 %) kertoi kokeneensa teknologian välityksellä tapahtuvaa kiusaamista. Lisäksi Finnin tutkimuksen vastaajista (N = 339; naisia 64,9 %, miehiä 35,1 %) yli puolet (58,7 %) kertoi vastaanottaneensa ei-toivottua pornografista materiaalia joko viestien tai kuvien muodossa.

Turanin ym. (2011) tutkimuksessa – jossa yli puolet vastaajista kertoi kokeneensa verkkokiusaamista – kiusaamisen havaittiin tapahtuvan seuraavien välineiden kautta: internet (20,7 %), matkapuhelin (27,7 %) sekä molemmat edellä mainitut välineet (51,7 %). Walkerin ym. (2011) tutkimuksessa kiusaamisen mahdollistava teknologia sen sijaan eriteltiin tarkemmin: tutkimusaineisto (N = 131; naisia 55,7 %, miehiä 43,5 %) osoitti, että kiusatut opiskelijat (noin 11 %) kokivat kiusaamista eniten Facebookin (64 %), matkapuhelimen (43 %) ja pikaviestimen (43 %) välityksellä. Edelleen, Turanin ym. kyselyyn vastanneista opiskelijoista 14 prosenttia kertoi kokeneensa verkkokiusaamista kertaluontoisesti, 30 prosenttia kahdesti ja 56 prosenttia tätä useammin. Sen sijaan Walkerin ym. tutkimukseen vastanneista opiskelijoista yli puolet (57 %) oli kokenut kiusaamista harvemmin kuin neljä kertaa, noin kolmasosa (29 %) neljästä kymmeneen kertaan ja 14 prosenttia yli kymmenen kertaa. Kiusaamista koettiin useimmin tuntemattoman henkilön (Finn 2004; Turan ym. 2011) tai yliopiston ulkopuolisen henkilön (Walker ym. 2011) taholta.

Sukupuolisen häirinnän ilmenemistä korkeakoulutasolla on kartoitettu sekä yksittäisen korkeakoulun sisällä (Garbin ym. 2009) että laajemmin korkeakouluopiskelijoiden keskuudessa (NUS 2008). Brasiliassa, hammaslääketieteellisessä korkeakoulussa toteutetussa tutkimuksessa (N = 208; naisia 65,9 %, miehiä 34,1 %) 15 prosenttia kyselyyn vastanneista opiskelijoista kertoi kokeneensa sukupuolista häirintää joko potilaan, potilaan sukulaisen tai professorin taholta (Garbin ym. 2009), muttei kuitenkaan opis-

kelutoverin. Laajemman, Englannissa tehdyn selvityksen (NUS 2008, 26) mukaan kyselyyn vastanneista opiskelijoista (N = 3 135) kaksi prosenttia kertoi kokeneensa sukupuolista häirintää opintojensa aikana; näistä yli puolet (64 %) mainitsi sukupuolisen häirinnän tapahtuneen toisen opiskelijan taholta ja vajaa neljäsosa (23 %) yliopiston henkilökunnan taholta.

Yhteenvedona voidaan todeta, että korkeakouluissa esiintyvistä kiusaamisesta tehdyt yksittäiset tutkimukset – sekä kotimaiset että kansainväliset – poikkeavat jonkin verran toisistaan esimerkiksi kiusaamiselle annettujen määritelmien, tutkimuksen koon ja tulosten suhteen. Näin ollen tutkimustuloksista ei voida tehdä suoria johtopäätöksiä, mutta suuntaa antavia päätelmiä on silti mahdollista tehdä. Voidaan esimerkiksi päätellä, että kiusaamista ja häirintää esiintyy merkittävästi vielä korkea-asteen opintojenkin aikana ja että korkeakoulukiusatut opiskelijat kokevat kiusaamista yleisimmin opiskelutoverinsa tai opiskelutovereidensa taholta.

2.4 Jatkumot kiusaamiskokemuksissa

Kiusaamiskokemusten jatkumoina koulutusasteelta toiselle ja edelleen työelämään siirtäessä on selvitetty niin suomalaisissa kuin kansainvälisissäkin tutkimuksissa. Esimerkiksi Pörhölä (2011a) on tarkastellut, millaisiksi koulukiusaamisprosesseissa mukana olleiden yksilöiden opintiet ovat muotoutuneet ja jatkuuko kiusaaminen vielä korkeakoulussa samojen yksilöiden kohdalla. Hänen mukaansa vuonna 2008 toteutetun Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksen ja saman vuoden Kouluterveyskyselyn tuloksia toisiinsa suhteuttamalla voidaan päätellä, että koulukiusatut opiskelijat jatkavat opintojaan korkeakoulussa huomattavasti todennäköisemmin ja toisia kiusanneet opiskelijat vähemmän todennäköisesti kuin olisi syytä olettaa. Pörhölä toteaa myös, että koulukiusattuja – erityisesti miehiä – vetää huomattavan paljon puoleensa yliopisto, kun taas toisia kiusanneita yksilöitä on kyselyssä saatujen tulosten perusteella saman verran yliopistossa ja ammattikorkeakoulussa.

Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksen tulokset osoittavat lisäksi sen, että vastaajista noin puolet muita korkeakouluopiskelijoita kiusanneista oli kiusannut myös koulutovereitaan peruskoulussa. Vastaavasti yli puolet korkeakoulussa kiusatuista oli ollut kiusaamisen kohteena jo peruskoulussa. Riski päätyä korkeakoulukiusatuksi on

siis merkittävän suuri, jos on kokenut kiusaamista jo kouluvuosinaan. (Pörhölä 2011a.) Samansuuntaisiin havaintoihin ovat päätyneet myös Chapell ym. (2006), jotka pyrkivät löytämään omassa retrospektiivisessä tutkimuksessaan jatkumolta kiusaamisprosesseihin osallistuneiden rooleissa. Tarkasteluajanjaksona heillä oli peruskoulu-korkeakoulu. Tutkimusaineisto (N = 119; naisia 52,1 %, miehiä 47,9 %) osoitti, että kiusaamista korkeakoulussa kokeneista perustutkinto-opiskelijoista (21 %) selvästi yli puolet (72 %) oli kokenut kiusaamista jo lukiossa ja peruskoulussa. Korkeakoulussa toisia kiusanneista (21,8 %) niin ikään yli puolet (53,8 %) oli ollut kiusaaja aiemmin kouluaikanaan. Lisäksi kiusaaja-uhreista (10 %) lähes puolet (41,6 %) oli ollut samassa roolissa jo luki-ossa ja peruskoulussa.

Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa (Pontzer 2010) kiusaamisprosessien jatkumoiden havaittiin olevan lapsuuteen saakka ulottuvia. Vastaajilta pyydettiin kokemuksia kahden viimeksi kuluneen kuukauden aikana kokemastaan kiusaamisesta yliopistossa. Lisäksi vastaajilta kysyttiin heidän lapsuudenaikaisista kiusaamiskokemuksistaan. Tutkimusaineistosta (N = 527; naisia 51 %, miehiä 49 %) ilmeni, että lapsuuden- ja korkeakouluaikeisten kiusaamisprosessien rooleilla on yhteys toisiinsa. Vastaajista noin viidesosa (19,9 %) oli kiusannut muita kahden viime kuukauden aikana, ja lisäksi yli puolet heistä (54,6 %) oli ollut kiusaaja aiemmin lapsuudessaan. Kiusaamista kahden viimeksi kuluneen kuukauden aikana oli puolestaan kokenut hieman yli viidesosa (23,7 %) kyselyyn vastanneista korkeakouluopiskelijoista. Heistä suurin osa (74,1 %) oli kokenut tullessa kiusatuksi jo aiemmin lapsuudessaan.

Schäfer ym. (2004) kartoittivat monikansallisessa tutkimuksessaan sekä yliopisto-opiskelijoiden että opetuslalla työskentelevien henkilöiden kokemuksia kiusaamisesta. Vastaajista (N = 884; naisia 65 %, miehiä 35 %) lähes kolmasosa (28 %) kertoi olleensa koulukiusattu, ja heistä puolet mainitsi kokeneensa kiusaamista suhteellisen pitkään – kuukausien ajan tai jopa kauemmin. Lisäksi noin kahdeksan prosenttia kertoi kokeneensa kiusaamista sekä alakoulussa (primary school) että yläkoulussa (secondary school). Schäfer ym. havaitsivat, että kiusaamista kouluaikanaan kokeneet kokivat enemmän kiusaamista myöhemmin korkeakouluopinnoissaan ja työelämässään kuin he, jotka eivät olleet kokeneet kiusaamista kouluaikanaan.

Korkeakouluopiskelijoiden kiusaamiskokemusten jatkumolta on kartoitettu myös yksittäisen suomalaisyliopiston sisällä vuonna 2010 (Lappalainen ym. 2011). Saadut tutkimustulokset ovat yhteneviä laajempien selvitysten kanssa. Yliopistossa toteutettuun

kyselyyn vastanneista perusopiskelijoista (N = 2 805, naisia 72 %, miehiä 28 %) yhteensä 147 opiskelijaa (5 %) oli kokenut tullessa kiusatuksi, ja heistä lähes puolet kertoi kiusaamisen jatkuvan edelleen. Kiusaamista kokeneista yli puolet oli kokenut kiusaamista jo aikaisemmissa oppilaitoksissaan. Kyselyyn vastanneista kaikkiaan 35 (1,25 %) opiskelijaa oli kokenut tullessa kiusatuksi sekä yliopistossa että aikaisemmissa oppilaitoksissaan. Heitä myös kiusattiin edelleen.

Kiusaamisprosessien jatkumota on selvitetty korkea-asteen opintoja pidemmällekin, aina työelämään saakka. Smith ym. (2003) selvittivät tutkimuksessaan (N = 5 288, naisia 47,4 %, miehiä 52,3 %), ovatko koulu- ja työpaikkakiusaamisprosesseissa raportoidut roolit yhteydessä toisiinsa. Vastaajina heidän tutkimuksessaan olivat eri toimialoilla Iso-Britanniassa työskentelevät aikuiset. Vastaajista noin kolmasosa eli 32,9 prosenttia kertoi kokeneensa kiusaamista kouluaikaanaan. 3,1 prosenttia vastaajista kertoi olleensa itse kiusaaja ja 17 prosenttia olleensa sekä kiusaamisen uhri että kiusaaja (kiusaaja-uhri). Lisäksi vastaajilta kysyttiin heidän työpaikkakiusaamiskokemuksiaan viimeisten kuuden kuukauden ja viimeisten viiden vuoden ajalta: 10,6 prosenttia kertoi kokeneensa työpaikkakiusaamista kuluneen puolen vuoden aikana ja 24,7 prosenttia kuluneiden viiden vuoden aikana. Smith ym. havaitsivat, että koetun koulu- ja työpaikkakiusaamisen rooleilla on merkittävä yhteys. Henkilöillä, jotka olivat kouluaikaisissa kiusaamisprosesseissa mukana sekä kiusaajan että kiusatun rooleissa, havaittiin olevan suurin riski päätyä kiusatuksi työelämässä. Seuraavaksi suurin riski kokea työpaikkakiusaamista havaittiin olevan heillä, jotka olivat kokeneet kiusaamista kouluaikaanaan. Kiusaaja-uhriin roolissa kouluaikaana olleista vastaajista 13,4 prosenttia oli kokenut kiusaamista työpaikalla viimeisen puolen vuoden aikana ja peräti 30,8 prosenttia viiden viime vuoden aikana. Kiusaamista kouluaikaana kokeneista vastaajista puolestaan 11,2 prosenttia oli kokenut työpaikkakiusaamista kuluneen puolen vuoden aikana ja lähes kolmasosa (28,3 %) viiden viime vuoden aikana.

Kiusaamisprosesseja ja -rooleja selvittävien tutkimusten perusteella voidaan päätellä, että kiusaamiskokemuksissa todella on havaittavissa jatkumota lapsuudesta aikuisuuteen ja että kiusaamisprosessien eri rooleilla on taipumus säilyä ennallaan koulutusasteelta toiselle siirryttäessä ja edelleen jopa työelämään saakka. Tämän tutkielman kannalta mielenkiinto kohdistuu siihen, voidaanko kiusaamista kokevien korkeakouluopiskelijoiden kiusaamisprosesseissa havaita jatkumota ja jos voidaan, niin millaisia selityksiä korkeakouluopiskelijat antavat kiusaamisprosessiensä jatkumolle.

2.5 Kiusaamisen ilmenemismuodot ja vaikutukset yksilön hyvinvointiin

Koulukiusaamisen määritelmille ominaisella tavalla kiusaamisen nähdään voivan olla suoraa – fyysistä tai verbaalista kiusaamista – tai kiusaamisen uhrin epäsuoraa vahingoittamista, esimerkiksi hänen sosiaalista eristämistään tai juorujen levittämistä hänestä (Nieminen & Pörhölä 2011, 77). Yleisesti koettu kiusaamisen muoto suomalaisissa korkeakouluissa on opiskeluyhteisön ulkopuolelle jättäminen (Lavikainen 2010, 118; Lappalainen ym. 2011), joka siis on muodoltaan epäsuoraa kiusaamista. Suomalaiset korkeakouluopiskelijat ovat kokeneet myös suoraa kiusaamista, esimerkiksi nimittelyä (Lappalainen ym. 2011). Kansainvälisissä korkeakouluissa ilmenevä kiusaaminen on puolestaan muodoltaan yleisimmin verbaalista (Ahmer 2008; Pontzer 2010); verbaalisen kiusaamisen on havaittu olevan yleisempää kuin sosiaalinen kiusaaminen, johon lukeutuu esimerkiksi ryhmästä poissulkeminen (Chapell ym. 2006; Pontzer 2010); fyysisen kiusaamisen/väkivallan on sitä vastoin havaittu olevan verrattain harvinainen korkeakoulukiusaamisen muoto (Chapell ym. 2006), samoin kuin kirjallisessa muodossa esiintyvän herjaamisen (Ahmer 2008).

Koulukiusaamisella on usein kauaskantoisia vaikutuksia niille yksilöille, jotka ovat olleet jollakin tavalla osallisina kiusaamisprosesseissa. On havaittu, että kouluaikana kiusaamista kokeneet ja myös toisia kiusanneet yksilöt kärsivät merkittävistä hyvinvointiongelmista korkeakoulussa: koulukiusaamista kokeneilla korkeakouluopiskelijoilla on havaittu esimerkiksi psyykkisiä ongelmia, syömishäiriöitä, uupumusta ja nettiriippuvuutta; kouluaikaisilla kiusaajilla taas on havaittu esimerkiksi psyykkisiä ongelmia ja nettiriippuvuutta sekä runsasta alkoholinkäyttöä ja ongelmia vertaisryhmiin kiinnittymisessä. (Ks. tarkemmin Pörhölä 2011b.) Lisäksi kouluaikaiset kiusaamiskokemukset ovat vaikuttaneet negatiivisesti kiusaamista kokeneiden yksilöiden kykyyn ylläpitää aikuisiän ystävyysyhteistöä, ja ne ovat myös vähentäneet kiusattujen yksilöiden luottamusta muita ihmisiä kohtaan (Schäfer ym. 2004). Vertaissuhteilla nähdään kuitenkin olevan merkittävä vaikutus sen suhteen, miten kiusaamista kokeneet yksilöt selviävät kiusaamiskokemuksistaan. Niiden kiusaamisen uhrien, jotka ovat sosiaalisesti taitavia ja joilla on laaja ja luotettava ystäväverkosto, on nähty pääsevän yli kiusaamisestaan helpommin kuin niiden, joilla ei ole laajaa ystäväverkostoa eikä hyviä sosiaalisia taitoja (NUS 2008, 26).

Pörhölä (2009, 86–87) on kehittänyt kiusaamisen vaikutuksia käsitteleviin tutkimustuloksiin nojaten *vertaisyhteisöön kiinnittymisen teorian*, joka olettaa yksilön kiinnittyvän vertaisyhteisöönsä vuorovaikutussuhteidensa kautta. Pörhölän mukaan yksilön jokaisella vertaissuhteella on siten olennainen merkitys omaan vertaisyhteisöön kiinnittymisen kannalta. Vertaisyhteisöön kiinnittymisen teoria luokittelee lapsen tai nuoren vertaissuhteet viiteen eri kategoriaan: 1) ystävyys-suhteisiin, 2) kaverisuhteisiin, 3) neutraaleihin vertaissuhteisiin, 4) vihollissuhteisiin ja 5) alistaviin vertaissuhteisiin, joista kiusaamissuhde on tyypillinen esimerkki.

Pörhölän (2009, 87) mukaan vertaisyhteisöön kiinnittymisen teoria olettaa ystävyys- ja kaverisuhteilla olevan myönteisin vaikutus yksilön kehitykselle. Neutraaleilla vuorovaikutussuhteilla ei puolestaan nähdä teorian mukaan olevan juurikaan merkitystä yksilön kehitykselle. Vihollissuhteilla sitä vastoin on jo selvästi negatiivinen vaikutus yksilöön, kuten myös alistavilla vertaissuhteilla; teoria olettaa niiden olevan kaikkein tuhoisimpia yksilön eri vertaissuhteista. Pörhölä toteaa, että niin kiusattujen kuin kiusaajienkin vertaissuhteille on yhteistä ja ominaista se, että niihin kuuluu useita alistavia vertaissuhteita ja mahdollisesti myös joitakin vihollissuhteita. Hänen mukaansa koulu- kiusatulla lapsella tai nuorella voi olla samanaikaisesti monia alistavia vertaissuhteita ilman yhtään kaveri- tai ystävyysuhdetta.

Vertaisyhteisöön kiinnittymisen teoriassa oletetaan myös, että yksilön lapsuuden- ja nuoruudenaikaisen vertaisyhteisöön kiinnittymisen onnistuminen heijastuu siihen, miten hän onnistuu kiinnittymään uusiin vertaisyhteisöihin myöhemmin elämässään, esimerkiksi siirtyessään opiskeluasteelta toiselle (ks. esim. Pörhölä 2009, 88). Pörhölä toteaa teorian tuovan esiin myönteisten ja palkitsevien vuorovaikutussuhteiden merkityksen yksilön hyvinvoinnille ja sosiaaliselle kehitykselle. Hänen mukaansa kaveri- ja ystävyys-suhteilla on erityisen suuri merkitys vakavissa kiusaamisprosesseissa mukana oleville lapsille ja nuorille. Pörhölä mainitsee, että koulukiusatun lapsen tai nuoren kannattaa etsiä myönteisiä vuorovaikutussuhteita jostain toisesta vertaisryhmästä siinä tapauksessa, ettei hän kiusaamisen vuoksi onnistu kiinnittymään koulutovereidensa muodostamaan vertaisyhteisöön. Näin kiusattu yksilö saisi kuitenkin mahdollisuuden kiinnittyä laajempaan vertaisyhteisöönsä.

Pörhölä (2009, 88) arvelee, että hänen kehittämäänsä teoriaa voidaan soveltaa myös työelämän vuorovaikutussuhteiden tarkasteluun, vaikka teorian lähtökohdat pohjautuvatkin lapsuus- ja nuoruusajan vertaissuhteisiin. Samalla tavoin voitaneen olettaa,

että teoria soveltuu myös korkeakouluaikeisten vuorovaikutussuhteiden tarkasteluun ja että vertaissuhteilla on erityinen merkitys korkeakoulukiusatuille opiskelijoille. Jos oletetaan, että korkeakoulukiusaamista kokenut opiskelija ei ole kokemansa kiusaamisen vuoksi onnistunut kiinnittymään omaan korkeakouluyhteisöönsä, hänellä olisi kuitenkin hyvä olla myönteisiä vertaissuhteita opiskelun ulkopuolella esimerkiksi siksi, että niiden myötä kiusatun opiskelijan olisi ehkä helpompi kiinnittyä tulevaisuudessa työelämän vertaisyhteisöihinsä.

Koulukiusatut syyttävät itseään. Tutkimuksissa (esim. Graham & Juvonen 1998; Graham ym. 2006) on havaittu, että koulukiusaamista kokevat nuoret ajattelevat kiusaamisen johtuvan itsestään, esimerkiksi omista luonteenpiirteistään (characterological self-blame). Attributionaalista näkökulmasta tarkasteltuna itsesyytös nähdään sisäisenä attribuutiona, eli se reflektoi yksilöä itseään. Itsensä syyttäminen voidaan luokitella paitsi sisäiseksi, myös pysyväksi ja hallitsemattomaksi attribuutioksi, jolloin kiusaamisen ajatellaan olevan luonteeltaan jatkuvaa (chronic) ja kiusaamista kokevan yksilön hallitsemattomissa. (Graham ym. 2006.) Attributionaalista näkökulmaa ja attribuutioteorioita tarkastellaan lähemmin seuraavassa luvussa.

Koulukiusattujen nuorten lisäksi näiden vertaisyhteisöt ajattelevat kiusaamisen johtuvan tavalla tai toisella kiusaamisen uhreista. Karhunen (2009) on havainnut, että nuoret näkevät usein koulukiusaamisen syynä kiusatun poikkeavuuden koulutovereistaan. Sen sijaan ne nuoret, jotka ovat itse olleet jonkinlaisessa roolissa kiusaamisprosesseissa, näkevät kiusaamisen johtuvan joko kiusaamisen uhrista, kiusaajasta tai kiusatun ja kiusaajan välisestä vuorovaikutussuhteesta. Tätä taustaa vasten on erityisen mielenkiintoista tutkia, miten kiusaamista kokeneet korkeakouluopiskelijat selittävät kiusaamistaan. Ajattelevatko he kiusaamisen johtuvan itsestään – kuten koulukiusatut nuoret tekevät – vai näkevätkö he kiusaamisen johtuvan esimerkiksi toisiin ihmisiin tai tilanetekijöihin liittyvistä syistä?

3 ATTRIBUUTIOTEORIAT: AVAIN YKSILÖN KÄSITYSTEN TARKASTELUUN

3.1 Attribuutioteoreettisen näkökulman perusta

Attribuutioteoria tarjoaa teoreettisen viitekehyksen sen ymmärtämiseksi, miten ihmiset selittävät omaa ja toisten ihmisten viestintäkäyttäytymistä (jatkossa: käyttäytymistä) (McDermott 2009, 60). Attributionaalisen ajattelutavan luojana pidetään yleisesti psykologi Fritz Heideria (1958) (esim. Manusov & Spitzberg 2008, 38; Weiner 1986, 44), mutta sittemmin useampi tutkija (esim. Jones, Kannouse, Kelley, Nisbett, Valins & Weiner 1972; Weiner 1974, 1986) on kehittänyt attribuutioteoriaa eteenpäin. Heiderin alkuperäiset ajatukset ovatkin laajentuneet monin eri tavoin selittämään monimutkaista attribuutioprosessia (Manusov & Spitzberg 2008, 39).

Sen sijaan, että puhuisi yhdestä teoriasta, pitäisi oikeastaan puhua teorioista (Antaki 1982, 5). Ne taas voidaan jakaa edelleen kahteen luokkaan: teorioihin, jotka tarkastelevat sitä, miten ihmiset muodostavat kausaaliattribuutioita omasta tai toisten ihmisten käyttäytymisestä (attribuutioteoriat) ja teorioihin, jotka tutkivat, miten muodostetut attribuutiot vaikuttavat ihmisten tunteisiin ja käyttäytymiseen (attributionaaliset teoriat) (Brewin & Antaki 1982, 23). Tämän tutkielman kannalta keskeisiä ovat attribuutioteoriat, jotka siis pyrkivät vastaamaan siihen, miksi ihmiset käyttäytyvät tietyllä tavalla ja miten yksilöt selittävät omaa ja toisten ihmisten käyttäytymistä (Antaki 1982, 5–6; Jaspars, Hewstone & Fincham 1983, 4; Littlejohn 2002, 120).

Attribuutio määritellään yleisesti sisäiseksi (ajattelu) ja ulkoiseksi (puhuminen) tulkitsemisprosessiksi sekä ymmärrykseksi siitä, mitä oman itsemme ja muiden ihmisten käyttäytymisen taustalla on (Manusov & Spitzberg 2008, 38). Attribution on myös määritelty olevan hahmottamisprosessi, jossa yksilö havainnoi omaa tai toisen ihmisen käyttäytymistä ja pyrkii selvittämään sen tarkoituksen tai luonteen (Heider 1958, 16). Attribuutiot siis auttavat vastaamaan siihen, miksi yksilö käyttäytyy tietyllä tavalla (Karhunen 2009, 27). Toisaalta attribuutiota on luonnehdittu yksilön taipumukseksi kehittää syitä ihmisten tietynlaiselle käyttäytymiselle (Redmond 2000, 75). Tässä työssä attribuutio nähdään *syynä, jonka yksilö antaa kiusaamiselleen*.

Vaikka attribuutioista keskustellaan arkisessa kielenkäytössä ja niitä tutkitaan useilla eri tieteenaloilla, on suurin osa attribuutioteorioista lähtöisin psykologian tieteenalalta. Näin ollen attribuutioteoriat painottavat loogis-empiiristä näkökulmaa. (Manusov & Spitzberg 2008, 37–38.) Eri teorioita yhdistääkin väite, jonka mukaan ihmisten yleisimmät selitykset tietynlaiselle käyttäytymiselle ovat kausaalisia. Yksilöt pyrkivät löytämään syyn omalle ja toisten ihmisten käyttäytymiselle. (Antaki 1982, 6.)

Attribuutioteorioiden edustama näkemys ja tieteellinen psykologia eroavat toisistaan merkittävästi erityisesti sen suhteen, millaista tietoa ne pitävät relevanttina. Toisin kuin tieteellinen psykologia, joka pyrkii osoittamaan todeksi yksilön käyttäytymisen taustalla vaikuttavat syyt, *naiivi psykologia* – kuten attribuutioteoriaa tai -teorioita on kutsuttu (ks. esim. Heider 1958, 5) – korostaa ihmisten käsityksiä käyttäytymiseen vaikuttavista syistä. Attribuutioteoriat selittävät niitä prosesseja, joiden avulla yksilö pyrkii ymmärtämään omaa ja toisten ihmisten käyttäytymistä. (Littlejohn 2002, 120–121.)

Viimeisten reilun kahdenkymmenen vuoden aikana myös viestintätieteilijät ovat kiinnittäneet huomiota attribuutioprosesseihin. Suurin osa viestinnän alan attribuutiotutkimuksesta on tehty interpersonaalisen viestinnän kontekstissa. (Manusov & Spitzberg 2008, 41.) Silti kaikissa viestintätilanteissa – interpersonallisissa, ryhmä- ja teknologiavälitteisissä – tapahtuva viestintä ja vuorovaikutus vaikuttavat jossain määrin yksilöiden tekemiin attribuutioihin (Miller 2002, 83). Attribuutioita tehdään toiminnan lopputuloksen ja käyttäytymisen selittämisen lisäksi yksilöiden viestintäkäyttäytymisestä, esimerkiksi kasvojen ilmeistä (Manusov & Spitzberg 2008, 41). Viestintäkäyttäytymisestä tehtyjen attribuutioiden luonteen voidaan ajatella olevan läheisesti sidoksissa ihmisten välisten vuorovaikutussuhteiden luonteeseen; siihen, miten suhteet kehittyvät ja miten niiden osapuolet kohtelevat toisiaan sekä millaisia ajatuksia osapuolilla on suhteessa ilmenevästä vuorovaikutuksesta (Miller 2002, 83). Attribuutiot eivät kuitenkaan pelkästään tue yksilöitä oman ja toisten ihmisten viestintäkäyttäytymisen selittämisessä, vaan ne voivat myös auttaa ymmärtämään erilaisille viestintäteoille annettujen merkitysten moninaisuutta. Tutkittaessa attribuutioprosesseja viestinnän näkökulmasta voidaan lisäksi tarkastella sitä, millä tavoin yksilöiden eri viestintätilanteissa lausumat attribuutiot kuvastavat heidän erilaisille viestintäteoille antamia merkityksiä. (Manusov & Spitzberg 2008, 41–42.) Voidaan päätellä, että kun attribuutioita tarkastellaan viestinnällisestä näkökulmasta, kiinnostus kohdentuu yksilön sijasta ihmisten väliin vuorovaikutussuhteisiin.

3.2 Attribuutiot käyttäytymisen selittäjinä

Heider (1958, 82) erottaa toiminnan lopputulokseen – tässä tutkielmassa yksilön viestintäkäyttäytymiseen – vaikuttavat tekijät kahteen luokkaan: yksilöön ja tilannetekijöihin. Hänen mukaansa tietyn toiminnan (käyttäytymisen) voidaan sanoa johtuvan sekä yksilöstä itsestään että ympäristössä vaikuttavista tekijöistä. Toinen jäsenys (esim. Weiner 1986, 44) nimeää yksilön käsitykset omasta ja toisten ihmisten käyttäytymiseen vaikuttavista syistä *sisäisiin* (internal/dispositional) ja *ulkoisiin* (external/situational) attribuutioihin. Sisäisillä attribuutioilla tarkoitetaan sitä, että tietynlainen käyttäytyminen johdetaan yksilöön itseensä liittyviin syihin, kun taas ulkoisissa attribuutioissa yksilön käyttäytymisen nähdään johtuvan tilannetekijöistä tai muista ihmisistä. Esimerkiksi jos kiusatuksi itsensä kokeva korkeakouluopiskelija näkisi kiusaamisen johtuvan siitä, että hänellä on ulkoisesti näkyvä sairaus – kuten psoriasis – olisi kyse sisäisestä attribuutiosta. Jos taas kiusaamista kokeva korkeakouluopiskelija ajattelisi kiusaamisen johtuvan liian suurista opiskelijoille asetetuista vaatimuksista ja sitä kautta stressaavasta opiskeluympäristöstä, olisi kyseessä ulkoinen attribuutio. Weinerin (1986, 44) mukaan psykologit omaksuivat ajatuksen sisäisistä ja ulkoisista attribuutioista yleisemmin vasta vuoden 1965 jälkeen.

Paikantamisen dimensio – joka käsittää edellä mainitut sisäiset ja ulkoiset attribuutiot – ei ole jäänyt attribuutioteorioiden ainoaksi ulottuvuudeksi, vaan sen rinnalle on nostettu kaksi muuta. Perustelu toisen eli pysyvyyden dimension tarpeellisuudelle on, että sisäisistä attribuutioista osan on huomattu olevan vaihtelevia ja osan pysyviä. (Weiner, Frieze, Kukla, Reed, Rest & Rosenbaum 1972, Weinerin 1986, 46 mukaan.) Pysyvyyden dimensio käsittää *pysyvät* (stable) sekä *tilanne- ja aikasidonnaiset* (unstable) attribuutiot. Pysyvissä attribuutioissa yksilön käyttäytymiseen vaikuttavan tekijän ajatellaan olevan muuttumaton, kun taas tilanne- ja aikasidonnaisissa attribuutioissa käyttäytymiseen vaikuttavan tekijän nähdään vaihtelevan ajan ja kontekstin mukaan. (Weiner 1986, 46–48.) Tässä tutkielmassa pysyvistä attribuutiosta voitaisiin puhua esimerkiksi silloin, jos kiusattu opiskelija ajattelisi koetun kiusaajan olevan narsisti. Tilanne- ja aikasidonnaisesta attribuutiosta taas olisi kyse esimerkiksi silloin, jos kiusatuksi itsensä kokeva opiskelija näkisi kiusaamisen ilmenevän vain jonkin tietyn oppiaineen luennoilla tai tunneilla.

Kolmas ihmisten käyttäytymisen taustalla oleva dimensio – hallittavuus – on luotu samoin perustein kuin pysyvyyden dimensio. Se käsittää *hallittavat* (controllable) ja *hallitsemattomat* (uncontrollable) attribuutiot. Hallittavissa attribuutioissa yksilön ajattelun voivan ohjailta omaa tai toisten ihmisten käyttäytymistä tai tapahtumien kulkua, mutta hallitsemattomissa attribuutioissa yksilöllä ei nähdä olevan mahdollisuutta vaikuttaa kenenkään käyttäytymiseen tai tapahtumien kulkuun. (Weiner 1986, 48–50.) Esimerkiksi jos kiusattu korkeakouluopiskelija arvelisi kiusaamisen johtuvan kuuluvista ja provokatiivisista mielipiteistään, olisi kyse hallittavasta attribuutiosta. Jos kiusaamista kokeva opiskelija sen sijaan ajattelisi kiusaamisen johtuvan änkytyksestään, voitaisiin puhua hallitsemattomasta attribuutiosta.

Verrattuna kahteen muuhun dimensioon hallittavuuden dimensio on jossain määrin ongelmallinen. Kun kaikki kolme attribuutioteorioiden kuvaamaa ulottuvuutta yhdistetään, voidaan havaita, että sisäiset attribuutiot voivat olla sekä pysyviä/tilanne- ja aikasidonnaisia että hallittavia/hallitsemattomia. Ulkoiset attribuutiot sitä vastoin voidaan luokitella vain pysyviksi/tilanne- ja aikasidonnaisiksi tai hallitsemattomiksi, mutta ei periaatteessa hallittaviksi – tai oikeammin käyttäytymistä attribuoina yksilö ei itse kykene suoraan vaikuttamaan niiden hallittavuuteen. (Weiner 1986, 49–50.) Oletetaan, että korkeakouluopiskelija kokee tulevansa kiusatuksi äitinsä häpeää tuottavan ammatin tai tuttavansa levittämien perättömien huhujen vuoksi. Nämä ulkoiset attribuutiot eivät ole suoraan opiskelijan itsensä hallittavissa, kun taas hänen äitinsä ja tuttavansa saattaisivat itse kyetä vaikuttamaan asioiden tilaan.

Attribuutioteorioiden dimensiot (paikantaminen, pysyvyys ja hallittavuus) voidaan nähdä ikään kuin bipolaarisina jatkumoina. Niiden päät on kuitenkin mahdollista erottaa toisistaan ja nimetä dikotomisiin kategorioihin, attribuutioihin. (Weiner 1986, 44, 50.) Toisin sanoen attribuutiot voidaan aina sijoittaa dimensioiden jompaankumpaan päähän, jolloin ihmisten käyttäytymiselle annetut selitykset voivat olla niin 1) sisäisiä tai ulkoisia, 2) pysyviä tai aika- ja tilannesidonnaisia kuin 3) hallittavia tai hallitsemattomia. Päiden erottaminen dikotomisesti ei ole aina yksiselitteistä, mutta se selventää dimensioiden käsitteellistämistä.

Weiner (1986, 50–51) yhdistää edellä mainittuja attribuutioita yhteensä kahdeksalla eri tavalla. Attribuutioyhdistelmät kuvaavat selityksiä, joita ihmiset antavat omille onnistumisilleen ja epäonnistumisilleen. Niitä voidaan kuitenkin soveltaa myös muissa yhteyksissä, esimerkiksi tämän tutkielman kontekstissa. Esittelen seuraavaksi Weinerin

laatimat kahdeksan yhdistelmää, joita havainnollistan kuvitteellisilla yksilön kiusaamiselle antamalla attribuutioilla:

1. Sisäinen-pysyvä-hallitsematon (Sairastan psoriasisista.)
2. Sisäinen-pysyvä-hallittava (En tee koskaan omaa osuuttani sovitusta tehtävistä.)
3. Sisäinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallitsematon (Ainejärjestöhuoneemme ainoa avain katosi, kun se tipahti taskustani.)
4. Sisäinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallittava (Nauroin opiskelutovereideni epäonnistumiselle.)
5. Ulkoinen-pysyvä-hallitsematon (Kiusaajani on narsisti.)
6. Ulkoinen-pysyvä-hallittava (Opiskelijatoverini vihaa minua.)
7. Ulkoinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallitsematon (Serkkuni julkaisi minusta Facebookissa kaikkien nähtävissä olevan nolon kuvan.)
8. Ulkoinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallittava (Facebook-tilini jäi auki, ja veljeni kirjoitti nimissäni muutamaa opiskelutoveriani syvästi loukanneen tilapäivityksen.)

Kuten aiemmin todettiin, edellä esitetyt yhdistelmät on luotu alun perin kuvaamaan yksilön selityksiä omille onnistumisilleen ja epäonnistumisilleen. Ne soveltuvat silti melko hyvin kuvaamaan myös kiusatun korkeakouluopiskelijan kiusaamiselle antamia selityksiä, kuten annetuista esimerkeistä voidaan nähdä. On kuitenkin otettava huomioon kiusaamisprosessille ominaiset elementit *toistuvuus* ja *systemaattisuus* (esim. Pörhölä & Kinney 2010, 95), eikä näin ollen esimerkiksi yksittäinen kiusaamistilanne vielä täytä kiusaamiselle annettuja kriteerejä. Toisaalta yksittäinen kiusaamistilanne voi olla alku kiusaamiskiirteen ja edelleen kiusaamissuhteen alkamiselle (ks. Rainivaara & Karhunen 2006, 9, 15–17).

Huomionarvoista on lisäksi se, että yhdistelmistä ulkoisiin-pysyviin-hallittaviin sekä ulkoisiin-tilanne- ja aikasidonnaisiin-hallittaviin käyttäytymistä selittävä yksilö kykenee vaikuttamaan vain välillisesti tai ei ehkä ollenkaan. Täten kohtien kuusi (6) ja kahdeksan (8) hallittavuus on kyseenalainen: Kiusaamista kokeva opiskelija ei voi itse suoraan vaikuttaa siihen, mitä mieltä hänen opiskelutoverinsa hänestä on ja miten tämä häntä kohtelee, eikä hän voi myöskään vaikuttaa suoraan veljensä tekemisiin. Kiusattu

opiskelija voi kuitenkin pyrkiä muuttamaan omaa käytöstään ja kenties siten vaikuttaa opiskelutoverinsa mielipiteeseen itsestään. Samalla tavoin Facebook-tilin sulkeminen olisi saattanut estää veljeä kirjoittamasta tilapäivytystä sisaruksensa nimissä. On kuitenkin mahdollista, että kiusattu opiskelija esimerkiksi kokisi jo etukäteen mahdottomaksi tai ylitsepäaseämmäksi olla vuorovaikutuksessa kiusaajansa kanssa tai vaikuttaa kiusaamisprosessissa osallisena olevan ihmisen toimintaan. Siksi se, missä määrin ja millaisissa tapauksissa kiusaamisen uhri voi itse vaikuttaa kiusaajansa tai toisten ihmisten käytökseen tai tapahtumien kulkuun, on mahdoton todeta varmuudella.

3.3 Attribuutiovääristymät

Yksilöiden kyky tehdä todenmukaisia attribuutioita omasta tai toisten ihmisten käyttäytymisestä on sidoksissa siihen, kuinka taitavasti he kykenevät valikoimaan, järjestämään ja tulkitsemaan saamaansa tietoa. Kullakin yksilöllä on omanlaisensa tapa selittää ihmisten käyttäytymistä, tosin nämä selitykset ovat aina jossain määrin yksinkertaistettuja tai vääristyneitä. Toisin sanoen kaikilla ihmisillä on *attribuutiovääristymiä* (attributional biases), jotka saavat heidät tekemään virheellisiä attribuutioita. (Redmond 2000, 58.)

Suuri osa attribuutiovääristymistä saa ihmiset antamaan liian suuren painoarvon tietynlaisille havainnoille tai tiedoille ja jättämään samalla huomiotta jonkin muun – kenties olennaisen – informaation. Tämä voi ilmetä esimerkiksi valikoivana havainnointina, vastaanotetun informaation järjestämisenä stereotyyppien mukaan tai havaitun tulkitsemisenä omien ennakkoluulojen varassa. (Redmond 2000, 58.)

Ihmisten tekemien attribuutioiden nähdään olevan alisteisia erilaisille vääristymille (Redmond 2000, 74), joista yksi keskeisimpiä on *attribuution peruserhe* (fundamental attribution error) (Littlejohn 2002, 122). Sen mukaan yksilö näkee muille ihmisille tapahtuneet kielteiset asiat tai heihin kohdennetun kielteisen käyttäytymisen heidän omana syynään (sisäinen attribuutio). (Esim. Jones & Nisbett 1987, 80; Littlejohn 2002, 122; McDermott 2009, 62; Nisbett & Ross 1980, 120.) Kun yksilö sen sijaan selittää itselleen, miksi toisille ihmisille on tapahtunut myönteisiä asioita tai heihin on kohdennettu myönteistä käyttäytymistä, hän todennäköisesti päättelee tapahtuneen johtuneen tilannetekijöistä (ulkoinen attribuutio) (McDermott 2009, 62). Myös

yksilön henkilökohtaiset mieltymyksen ja vastenmielisyyden tunteet muita ihmisiä kohtaan vaikuttavat hänen tekemiinsä attribuutioihin ja aikaansaavat näin attribuutiovääristymiä. Kun yksilö pyrkii ymmärtämään jonkun hänelle mieluisan ihmisen ei-toivottua käyttäytymistä, hän oletettavasti selittää sen johtuvan tilannetekijöistä. Jos taas ei-toivotulla tavalla käyttäytyvä henkilö on joku, josta yksilö ei pidä, johtaa yksilö tämän käyttäytymisen todennäköisesti henkilöön itseensä liittyviin syihin. Sama logiikka toimii myös toisinpäin. Voidaan olettaa, että yksilö selittää pitämänsä henkilön toivotunlaisen käyttäytymisen henkilöstä itsestään johtuvaksi. Jos taas samanlainen käyttäytyminen on peräisin henkilöltä, josta yksilö ei pidä, on tehty attribuutio todennäköisesti ulkoinen. (Redmond 2000, 60.)

Toista keskeistä attribuutiovääristymää kutsutaan *oman edun attribuutiovääristymäksi* (self-serving bias). Se esittää yksilön selittävän itselleen tapahtuneet myönteiset asiat tai itseensä kohdennetun myönteisen käyttäytymisen omaksi ansiokseen. Sen sijaan itselleen tapahtuneista kielteisistä asioista tai itseensä kohdennetusta kielteisestä käyttäytymisestä yksilö syyttää muita ihmisiä tai tilannetekijöitä. (McDermott 2009, 62.) Muita yleisiä vinoumia ovat *ilmeisen, epäolennaisen ja kielteisen korostaminen; yksinkertaisiin selityksiin tukeutuminen* sekä *omissa ennakkoluuloissa pitäytyminen*.

Edellä mainituista vääristymistä ensimmäiselle eli ilmeisen, epäolennaisen ja kielteisen korostamiselle on ominaista, että omaa tai toisen ihmisen käyttäytymistä havainnoiva ja selittävä yksilö korvaa olennaiset havainnot ja tiedot epäolennaisuuksilla. Hän myös saattaa tehdä yleistyksiä jonkin yksittäisen asian tai henkilön ominaisuuden perusteella sekä korostaa kielteisiä havaintoja ja tietoja suhteessa myönteisiin. (Redmond 2000, 58.) Tämän tutkielman kontekstissa kyseinen vinouma voisi ilmetä esimerkiksi siten, että kiusaamista kokeva korkeakouluopiskelija arvioisi koetun kiusaajan olevan syömishäiriöinen tämän laihtumisen perusteella. Tämä taas saattaisi saada kiusatun opiskelijan olettamaan, että hänen kiusaajansa kärsii itsetunto-ongelmista ja on siksi itse kiusaajan roolissa. Kiusaamistaan selittävä opiskelija ei kenties kykenisi hahmottamaan kokonaiskuvaan, vaan tekisi tilanteestaan kausaalipäätelmän korostamalla yksittäistä havaintoa ilman todenmukaista tietoa asiasta.

Yksinkertaisiin selityksiin tukeutumisella puolestaan tarkoitetaan sitä, että yksilö yksinkertaistaa havaintojaan pelkistämällä ja tiivistämällä niitä. Tämä on luontaista attribuutioprosessille, mutta ongelmana on, että merkityksellistä tietoa saatetaan jättää huomiotta. (Redmond 2000, 59.) Edellistä esimerkkiä mukailen kiusaamista kokeva

korkeakouluopiskelija saattaisi ajatella, että hänen opiskelutoverinsa kiusaa häntä, koska kärsii itse syömishäiriöstä ja haluaa tietoisesti satuttaa muita ihmisiä. Todellinen selitys koetulle kiusaamiselle voisi olla paljon kompleksisempi: koettu kiusaaja olisi kenties laihtunut sisaruksensa menehtymisestä aiheutuneen surun seurauksena ja söisi siksi päivittäin masennuslääkkeitä, eivätkä hänen voimavaransa riittäisi toisten ihmisten huomiointiin.

Viimeiseksi mainitulle vääristymälle on keskeistä, että yksilön vahvat ennakkoluulot voivat saada hänet näkemään ainoastaan sen, mitä hän olettaa näkevänsä. Tämä taas saattaa vaikuttaa paitsi yksilön omaan, myös toisten ihmisten käyttäytymiseen. (Redmond 2000, 59.) Oletetaan, että kiusaamista kokeva opiskelija pitäisi kaikkia niin sanottuja suosittuja opiskelijoita ylimielisinä ja ilkeinä. Koettu kiusaaja kuuluisi kiusatun opiskelijan näkökulmasta kyseiseen kategoriaan, minkä vuoksi opiskelija näkisi kiusaamissyiden olevan ulkoisia – tässä tapauksessa kiusaajaan liittyviä – eikä hän kykenisi ennakkoluulojensa vuoksi selittämään kiusaamistaan tilannetekijöillä tai itseensä liittyvillä sisäisillä attribuutioilla. Näin ollen opiskelijan ennakkoluulot vaikuttaisivat hänen omaan käyttäytymiseensä, mutta niillä ei kuitenkaan välttämättä olisi vaikutusta kiusaajan käyttäytymiseen johtuen vuorovaikutussuhteen luonteesta. Kiusaamissuhteen on määritelty olevan tyypillinen esimerkki alistavasta vertaissuhteesta (ks. Pörhölä 2009, 87), jossa kiusaajalla on niin sanottu valta-asema kiusaamisen uhriin nähden.

Tämän työn tutkimusongelma on, miten kiusatut korkeakouluopiskelijat selittävät itse kiusaamistaan. Ajattelevatko kiusaamista kokeneet opiskelijat kiusaamisensa johtuvan tilannetekijöistä tai toisista ihmisistä – kuten attribuutioteoriat olettavat – vai selittävätkö opiskelijat kiusaamisen johtuvan itsestään? Oman edun attribuutiovääristymän perusteella voidaan olettaa, että korkeakouluopiskelijat saattavat nähdä kiusaamisen syyt muualla kuin itsessään, esimerkiksi opiskelutoverinsa lapsellisuudessa tai korkeakoulun opiskelijoille asettamissa epärealistisissa kurssitavoitteissa. Entä miten kiusaamista kokevat opiskelijat selittävät kiusaamistaan pysyvillä ja tilanne- ja aikasidonmaisilla sekä hallittavilla ja hallitsemattomilla attribuutioilla? Jos oletetaan, että opiskelijat selittävät kiusaamistaan vain ulkoisilla attribuutioilla, voidaan attribuutioteorioiden jäsenysten pohjalta muodostaa seuraava ennako-oletus: kiusaamista kokeneet opiskelijat selittävät kiusaamistaan sekä pysyvillä ja tilanne- ja aikasidonmaisilla että hallitsemattomilla attribuutioilla. He eivät voi selittää kiusaamistaan attribuutioilla, jotka ovat samanaikaisesti sekä ulkoisia että kiusatun yksilön näkökulmasta hallittavia, koska kiu-

satut opiskelijat eivät voi itse vaikuttaa – ainakaan suoraan – tilannetekijöihin tai toisiin ihmisiin.

3.4 Intrapersonaalisen viestinnän merkitys attribuutioiden rakentamisessa

Viestit merkityksellistyvät yksilöiden henkilökohtaisissa tulkitsemisprosesseissa, eivät heidän puheissaan tai käyttäytymisessään. Näin ollen viestinnän voidaan sanoa olevan (myös) intrapersonaalinen prosessi. (Dainton & Zelle 2011, 33.) *Intrapersonaalista viestintää* lähestytään kirjallisuudessa useista eri näkökulmista. Sen nähdään olevan esimerkiksi äänetöntä ja toisaalta ääneen ajattelemista, unelmoimista, haaveilemista, yksilön minäkäsitys (Johnson 1994, 170), viestintää oman itsen kanssa (Redmond 2000, 18; Wood 2004, 15) tai itselle suunnattua puhetta (self-talk) (Wood 2004, 15). Toisaalta itselle suunnatun puheen luonnehditaan olevan osa intrapersonaalista viestintää (Weikle Blackwood 1997, 103), ei siis käsitteen synonyymi. Lisäksi intrapersonaalisen viestinnän nähdään olevan niin merkitysten luomista (meaning-making) (Shedletsky 1997, 21) kuin yksilön keino ilmaista itselleen omat symboliset ajatuksensa (Johnson 1994, 175). Yhtäältä katsottuna intrapersonaalinen viestintä siis liittyy ajatteluun – ikään kuin se olisi kognitiivinen prosessi, joka kumpuaa yksilön sisältä. Lisäksi koska prosessi on riippuvainen kielestä, sen voidaan sanoa olevan eräänlaista viestintää. (Wood 2004, 15.)

Intrapersonaalinen viestintä ottaa usein kognitiivisen analyysin muodon, jolloin yksilöt analysoivat sen avulla erilaisia tilanteita, vuorovaikutussuhteita ja itseään. He viestivät intrapersonaalisesti myös etsiessään ratkaisuja ongelmiin ja konflikteihin sekä tarkastellessaan ja arvioidessaan vuorovaikutusta itsensä ja toisten ihmisten välillä. (Dance & Larson 1972, Redmondin 2000, 18 mukaan.) Viestintätieteissä intrapersonaalinen viestintä nähdään yleisesti ainutlaatuisena viestien vaihtamiseen ja tiedon muuntamiseen liittyvänä prosessina, joka tapahtuu yksilön mielessä. Verrattuna muihin yleisesti tunnustettuihin viestintämuotoihin – interpersonaaliseen-, nonverbaaliseen-, ryhmä-, organisaatio- ja joukkoviestintään – on intrapersonaalinen viestintä nuorin ja vähiten huomiota saanut viestinnän muoto. Kuitenkin käsite mainitaan ja määritellään kirjallisuudessa tärkeäksi osaksi viestinnän lajeja. (Cunningham 1997, 3.)

Havaittavissa on, että intrapersonaalista viestintää käsittelevässä kirjallisuudessa mainitaan usein käsite *sisäinen puhe* (inner speech). Intrapersonaalinen viestintä ja sisäinen puhe sekoitetaan usein toisiinsa, eikä niitä olekaan helppo erottaa. Täten molempien käsitteiden huomioiminen auttaa ymmärtämään niitä myös erikseen. Käsitteiden välillä voidaan kuitenkin nähdä olevan eräs perustavanlaatuinen ero: intrapersonaalisen viestinnän ajatellaan olevan puheviestinnän yksi viestintätaso tai -konteksti ja sisäisen puheen puolestaan kompetenssi, joka mahdollistaa kaikki viestintätasot, vaikka se ilmeneekin intrapersonaalisella tasolla. (Vocate 1994, 3–4.) Näin ollen sisäisen puheen voidaan ajatella olevan intrapersonaalisen viestinnän alakäsite, kuten tässä tutkielmassa tehdään. Käsitteen määrittelyä hankaloittaa, että se nähdään helposti ajattelun synonyymina. Sisäinen puhe luo toki verbaalista ajattelua ja saattaa lisätä eikielellistä pohdintaa, mutta ajattelu voi siitä huolimatta ilmetä ilman yksilön sisäistä puhetta. (Vocate 1994, 16–17.) Edelleen, sisäisellä puheella viitataan äänettömään intrapersonaalisen tason puheeseen, jonka avulla yksilöt luovat sanoille symbolisia tai käsitteellisiä merkityksiä. Kun yksilöt tällä tavoin puhuvat itselleen, he tuottavat mielessään muutamia keskeisiä sanoja, jotka auttavat heitä luomaan yhteyksiä laajempiin käsitteisiin tai käsityksiin. (Johnson 1994, 176.) Esimerkiksi kiusaamista kokenut ja sitä selittämään pyrkivä korkeakouluopiskelija voisi ajatella mielessään sanoja *lihava* ja *laihuuden ihannointi*. Opiskelijan ei tarvitsisi luoda mielessään kokonaisia virkkeitä, vaan pelkät ydinsanat riittäisivät edustamaan hänelle laajempaa kokonaisuutta. Opiskelijalle *lihava* merkitsisi oletettavasti hänen omaa ylipainoaan, jonka vuoksi hän kokisi olevansa kiusattu. *Laihuuden ihannointi* puolestaan voisi edustaa hänelle suurelta osin median luomaa, nykyajan yleistä kauneuskäsitystä ja -muottia, johon opiskelija ei kokisi sopivansa ja arvelisi siksi tulevansa opiskelutovereidensa kiusaamaksi. Vygotski (1982, 221–222) tekee lisäksi peruseron sisäisen ja ulkoisen puheen välille toteamalla, että sisäinen puhe on puhetta itselle ja ulkoinen puhe puhetta muille. Hänen mukaansa sisäinen puhe ei edellytä ulkoista puhetta tai toista sitä yksilön muistissa, vaan se on tietystä mielessä ulkoisen puheen vastakohta; siinä missä ulkoinen puhe on ajatuksen muuttamista sanoiksi, on sisäisen puheen suunta vastakkainen.

Sisäisen puheen rinnalla kirjallisuudessa mainitaan toinenkin intrapersonaalisen viestinnän alakäsite, *itselle suunnattu puhe* (self-talk). Se ja sisäinen puhe ovat kumpikin puhutun kielen ilmiöitä ja ilmenevät intrapersonaalisen viestinnän tasolla. Ne kuitenkin eroavat toisistaan sekä muotonsa että funktionsa puolesta. Yksilön itselle suunnattu puhe

nattu puhe voi olla joko avointa eli korvin kuultavaa (overt) tai peiteltyä eli yksilön mielessä tapahtuvaa (covert), joten se on muodoltaan sekä ulkoista että sisäistä. Sisäinen puhe sitä vastoin on aina äänetöntä ja pelkästään yksilön mielen sisällä tapahtuva prosessi – toisin sanoen muut ihmiset eivät voi kuulla sitä. (Johnson 1994, 177; Vocate 1994, 6–7.) Puheen itselle ei myöskään nähdä olevan semanttiselta merkitykseltään niin lähellä puhdasta ajattelua kuin sisäisen puheen. Sisäinen puhe ei edellytä yksilön olevan tietoinen mielessään tapahtuvasta prosessista toisin kuin itselle suunnattu puhe. (Vocate 1994, 28.) Itselle suunnatun puheen määritellään olevan yksilön itsensä kanssa käymää dialogia, joka ilmenee kahdella tavalla: sekä äänettömänä, sisäisen puheen dialogisena prosessina yksilön mielessä että toisten ihmisten kuultavissa olevana, ulkoisena dialogina, jonka yksilö kuitenkin on osoittanut itselleen. Itselle suunnattu puhe voi olla joko tarkoituksellista tai tahatonta, äänetöntä tai äänellistä. (Vocate 1994, 7; Vocate 1997, 127.) Käymällä dialogia itsensä kanssa yksilöt selvittävät omia tunteitaan ja käsityksiään (ideas), suunnittelevat elämäänsä, harjoittelevat erilaisia tapoja toimia tai käyttäytyä ja kehottavat itseään tekemään tai olemaan tekemättä tiettyjä asioita (Wood 2004, 16). Se, millä tavalla yksilöt ilmaisevat omia ajatuksiaan itselleen – joko hiljaa mielessään tai itselleen ääneen puhuen – poikkeaa siitä, miten he ilmaisevat niitä toisille ihmisille (Johnson 1994, 176).

Edellä esitettyjä määritelmiä mukailen intrapersonaalisella viestinnällä tarkoitetaan tässä työssä *yksilön itsensä kanssa käymää, merkityksiä luovaa, tietoista tai tiedostamatonta sekä äänetöntä tai toisten ihmisten kuultavissa olevaa viestintää*. Intrapersonaalisen viestinnän alakäsitteistä sisäinen puhe määritellään tässä työssä *äännettömäksi ja merkityksiä luovaksi, yksilön mielessä tapahtuvaksi dialogiseksi prosessiksi, joka ei edellytä yksilön tietoisuutta tästä prosessista. Ollakseen yksilölle itselleen ymmärrettävää ja merkityksellistä sisäinen puhe ei myöskään edellytä dialogisen prosessin täydellistä verbalisointia*. Toinen alakäsite – itselle suunnattu puhe – puolestaan tarkoittaa tässä työssä *yksilön itsensä kanssa käymää dialogia, josta hän on tietoinen ja jonka hän on verbalisoinut itsensä ja toisten ihmisten ymmärrettävissä olevaksi. Yksilön itsensä kanssa käymä dialogi voi olla joko sisäistä eli äänetöntä ja pelkästään yksilön mielessä tapahtuvaa tai ulkoista eli toisten ihmisten kuultavissa olevaa puhetta*.

Attribuutioteorioihin läheisesti kytkeytyvä intrapersonaalinen viestintä on keskeinen osa tätä tutkielmaa. Koska yksilöt tarkastelevat ja analysoivat muun muassa erilaisia viestintätilanteita ja vuorovaikutussuhteita intrapersonaalisen viestinnän avulla,

voidaan olettaa, että myös yksittäinen korkeakouluopiskelija pyrkii selittämään kiusaamistaan intrapersonaalisen viestinnän keinoin. Kiusaamista kokeva opiskelija tulkinnee toisten opiskelijoiden häneen kohdistamaa negatiivista viestintäkäyttäytymistä käymällä niin tietoisista kuin tiedostamatonta dialogia itsensä kanssa ja pyrkien siten verbalisoimaan ajatuksensa sekä löytämään syyn kiusaamiselleen. Toisin sanoen attribuutiot – joilla kiusattu korkeakouluopiskelija selittää kiusaamistaan – muodostuvat intrapersonaalisessa prosessissa yksilön mielessä ja ovat siten tutkittavissa introspektion keinoin. Viestiessään intrapersonaalisesti yksilön on mahdollista tulla tietoiseksi omasta kiusaamiskokemuksestaan ja verbalisoida tämä kokemuksensa, jolloin häneltä myös voidaan kysyä selitystä kokemalleen kiusaamiselle.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tämän työn tavoitteena on kuvata kiusaamista kokeneiden korkeakouluopiskelijoiden kiusaamiskokemuksia ja käsityksiä siitä, miksi he ovat tai ovat olleet yhden tai useamman opiskelutoverinsa kiusaamia. Tutkielmassa selvitetään myös, ovatko korkeakoulussa kiusaamista kokeneet opiskelijat tunteneet tulleen kiusatuiksi aiemmin kouluaihanaan. Kiusaamista tarkastellaan vertaissuhdetasolla. Tutkielmassa kuvataan, millaisilla syillä kiusaamista kokeneet opiskelijat selittävät koulu- ja/tai korkeakouluaihana kokemaansa kiusaamista. Lisäksi tässä työssä ollaan kiinnostuneita siitä, millaisia syitä sekä koulu- että korkeakouluaihanaan kiusatut korkeakouluopiskelijat näkevät kiusaamiskokemustensa jatkumoilla olevan. Koska kiusaamiselle on hankalaa – jos ei jopa mahdotonta – todentaa yksiselitteisiä syitä, on perusteltua tarkastella niitä käsityksiä, joita kiusaamista kokeneilla yksilöillä on kiusaamisensa syistä. Tavoitteet voidaan jakaa seuraaviksi tutkimuskysymyksiksi:

1. *Millaista kiusaamista korkeakouluopiskelijat ovat kokeneet koulussa ja korkeakoulussa?*

Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä pyritään kuvaamaan, millaista kiusaamista korkeakouluopiskelijat ovat kokeneet korkeakoulussa ja mahdollisesti myös koulussa. Lisäksi selvitetään, millaisia jatkumota kiusaamista kokeneiden korkeakouluopiskelijoiden pidempiaikaisissa kiusaamisprosesseissa on havaittavissa. Toisin sanoen kuvataan sitä, onko kiusaamista koulu- ja korkeakouluaihana kokeneiden opiskelijoiden kiusaaminen jatkunut yhtäjaksoisesti peruskoulusta korkeakouluun vai onko kiusaamista koettu vaihtoehtoisesti joko peruskoulussa tai luki-ossa/ammattikoulussa ennen korkeakouluaikaista kiusaamista. Lisäksi selvitetään opiskelijoiden korkeakoulussa ja mahdollisesti myös koulussa kokeman kiusaamisen intensiteettiä: kuinka usein kiusaamista ilmenee tai ilmeni ja kuinka kauan sitä on kestänyt tai kesti.

2. *Miten kiusaaminen on korkeakouluopiskelijoiden mielestä vaikuttanut heidän hyvinvointiinsa ja/tai vuorovaikutussuhteisiinsa?*

Toisen tutkimuskysymyksen avulla selvitetään, miten kiusaaminen on opiskelijoiden mielestä vaikuttanut heidän hyvinvointiinsa ja/tai vuorovaikutussuhteisiinsa. Lisäksi kuvataan, millaisia ovat kiusattujen korkeakouluopiskelijoiden hyvinvointia edistävät vuorovaikutussuhteet.

3. *Millaisia attribuutioita korkeakouluopiskelijat antavat koulussa ja korkeakoulussa kokemalleen kiusaamiselle?*

Kolmas tutkimuskysymys pyrkii vastaamaan siihen, millaisilla syillä kiusaamista kokeneet opiskelijat selittävät korkeakoulu- ja mahdollisesti myös kouluaikana kokeneensa kiusaamista. Tällä tutkimuskysymyksellä halutaan selvittää, miten kiusatut käyttävät sisäisiä ja ulkoisia, pysyviä sekä tilanne- ja aikasidonnaisia ja/tai hallittavia ja hallitsemattomia attribuutioita kiusaamisensa selittämisessä.

4. *Millaisia attribuutioita kiusaamista kokeneet korkeakouluopiskelijat antavat kiusaamiskokemustensa jatkumolle?*

Neljäs tutkimuskysymys pyrkii selvittämään, miten kiusaamista koulu- ja korkeakouluaikaan kokeneet opiskelijat selittävät kiusaamisensa jatkumista koulutusasteelta toiselle. Tavoitteena on kuvata, miten opiskelijat käyttävät sisäisiä ja ulkoisia, pysyviä sekä tilanne- ja aikasidonnaisia ja/tai hallittavia ja hallitsemattomia attribuutioita kiusaamisensa jatkumisen selittämisessä.

4.2 Aineistonkeruumenetelmä

Tämän työn tutkimusote on pääosin laadullinen. Aineiston analysoinnissa hyödynnetään kuitenkin joidenkin tutkimuskysymysten osalta määrällisen tutkimuksen piiriin lukeutuvaa analysointimenetelmää. Aineistonkeruumenetelmäksi valittiin laadullinen verkkokyselylomake, joka laadittiin Jyväskylän yliopiston käytössä olevalla mrInterview-oh-

jelmalla. Menetelmä valittiin pääasiassa kahdesta syystä: ensiksi verkkokysely voidaan kohdentaa laajalle ihmisjoukolle suhteellisen nopealla aikataululla ja toiseksi saadut vastaukset ovat valmiiksi sähköisessä muodossa, jolloin litterointivaihe jää väliin (ks. esim. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 190).

Haastattelun tavoin verkkolomakkeen avulla voi kerätä tietoa yksilöiden käsityksistä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 192), mutta toisin kuin kasvokkain toteutettava haastattelu, verkkokysely mahdollistaa vastaajien anonymiteetin säilymisen. Lomakehaastattelu, tässä tutkielmassa verkkokysely, on melko harvinainen laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmä, mutta sitä voi kuitenkin käyttää myös laadullisessa tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74–75). Tässä pro gradu -tutkielmassa kyseisen tutkimusmenetelmän valinnalla pyrittiin mahdollistamaan vastaajille täydellinen anonymiteetti tutkimusaiheen sensitiivisyyden vuoksi. Lisäksi valinnalla haluttiin antaa vastaajille mahdollisuus pohtia ja jäsenellä rauhassa vastauksiaan. Verkkokyselyn valintaa puolsi niin ikään se, ettei vastaaminen ole sidottu aikaan tai paikkaan.

Tätä työtä varten laadittu kyselylomake koostuu taustakysymyksiä lukuun ottamatta avoimista kysymyksistä. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2007, 196) tekemän tiivistelmän mukaan avoimia kysymyksiä puoltavat muun muassa seuraavat seikat: avoimet kysymykset sallivat vastaajien ilmaista itseään omin sanoin, eivätkä ne ehdota valmiita vastauksia. Hirsjärvi ym. toteavat, että tutkittaessa käsityksiä jostakin asiasta on tärkeää, ettei tutkija ohjaile vastaajia, vaan antaa näiden kertoa käsityksistään omin sanoin ja omalla tavallaan.

Tämän tutkielman viitekehyksenä olevat attribuutioteoriat ohjasivat kuitenkin jonkin verran kyselylomakkeen laatimista. Jotta vastaajien huomio saatiin kiinnittymään haluttuihin seikkoihin, kysely tarvitsi puolistrukturoidun rungon eli tässä työssä attribuutioteorioiden pohjalta muodostetut avoimet kysymykset. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 75) toteavatkin, että lomakekyselyssä vastaajilta kysytään nimenomaan tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun kannalta merkityksellisiä kysymyksiä. Heidän mukaansa jokainen vastaajille esitetty kysymys täytyy pystyä perustelemaan tutkimuksen viitekehysellä, toisin sanoen tutkittavasta ilmiöstä jo olemassa olevalla tiedolla.

4.3 Vastaajat

Verkkokysely kohdennettiin Jyväskylän yliopiston ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun opiskelijoille. Tutkimukseen osallistumisen kriteerinä oli, että kyselyyn vastaava opiskelija oli kokenut kiusaamista toisen opiskelijan tai toisten opiskelijoiden taholta korkeakouluopintojensa aikana.

Verkossa olleen kyselylomakkeen täytti onnistuneesti 91 korkeakouluopiskelijaa. Heistä 27 jouduttiin jättämään pois lopullisesta tutkimusaineistosta, koska he eivät täyttäneet tutkimukseen osallistumisen ehtoa. Suurin osa näistä vastaajista ei ollut kokenut lainkaan kiusaamista tai vaihtoehtoisesti oli kokenut sitä ainoastaan peruskouluaihana. Osa vastaajista puolestaan koki tulleen kiusatuksi opetushenkilökunnan taholta. Lisäksi yksittäinen vastaaja kertoi olevansa itse kiusaajan roolissa ja eräs toinen taas kuvasi korkeakoulussa havaitsemaansa kiusaamista esimerkin kautta. Oletettavasti nämä vastaajat olivat ymmärtäneet väärin tutkimusaiheen ja samalla kohderyhmän. He todennäköisesti luulivat kyselyn kartoittavan yleisesti korkeakoulussa esiintyvää kiusaamista, vaikka tässä tutkielmassa ollaan kiinnostuneita korkeakouluopiskelijoiden omakohtaisista kiusaamiskokemuksista.

Kun aineistosta jätettiin pois edellä mainitut 27 vastaajaa, täsmentyi vastaajien lukumääräksi 64. Heistä suurin osa (87,5 %) oli naisia. Yliopisto-opiskelijoiden ikähaarukka oli selvästi laajempi kuin ammattikorkeakouluopiskelijoiden. Lisäksi yliopisto-opiskelijat olivat keskimäärin muutaman vuoden vanhempia kuin ammattikorkeakouluopiskelijat. (Ks. taulukko 1.) Ainoastaan yksi yliopisto-opiskelija ja yksi ammattikorkeakouluopiskelija jätti kertomatta ikänsä.

Yliopisto-opiskelijat olivat aloittaneet korkeakouluopintonsa vuosien 2000–2012 välisenä aikana ja ammattikorkeakouluopiskelijat vuosien 2004–2011 välisenä aikana. Valtaosa (82,8 %) vastaajista opiskeli Jyväskylän yliopistossa. (Ks. taulukko 1.) Jyväskylän yliopistossa opiskeli keväällä 2012 yli 15 000 opiskelijaa ja vaihto-opiskelijaa, kun taas Jyväskylän ammattikorkeakoulussa vastaava luku oli noin 8 000. Kun vastaajien lukumäärää suhteutettiin näihin lukuihin, Jyväskylän yliopiston opiskelijoista noin 0,4 prosenttia ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun opiskelijoista noin 0,1 prosenttia vastasi kyselyyn täyttäen samalla tutkimukseen osallistumisen ehdon.

Kyselyyn vastanneista yliopisto-opiskelijoista suurin osa (34 %) opiskeli humanistisessa tiedekunnassa. Toiseksi eniten vastaajia tuli kasvatustieteiden tiedekunnasta

(22,6 %) ja kolmanneksi eniten yhteiskuntatieteellisestä tiedekunnasta (20,8 %). Kuitenkin jokaisesta tiedekunnasta kyselyyn vastasi vähintään kaksi opiskelijaa. Pääaineenaan yliopisto-opiskelijat lukivat esimerkiksi suomen kieltä, kirjallisuutta, kieliä, viestintätieteitä, fysiikkaa, psykologiaa ja kasvatustiedettä. Lähes kaikki Jyväskylän yliopistossa opiskelevat vastaajat olivat perustutkinto-opiskelijoita. (Ks. taulukko 2.)

Kyselyyn vastanneista ammattikorkeakouluopiskelijoista suurin osa (36,4 %) opiskeli sosiaali- ja terveysalaa. Toiseksi eniten vastaajia tuli tekniikan ja liikenteen alalta sekä kulttuurialalta (18,2 %). Ainoastaan luonnonvara- ja luonnontieteiden alalla ei yksikään vastaaja maininnut opiskelevansa. Ammattikorkeakouluopiskelijat kertoivat opiskelevansa esimerkiksi seuraavissa koulutusohjelmissa: vaatetusala, liiketalous, hoitotyö ja logistiikka. Kaikki vastaajat opiskelivat nuorten koulutuksessa. (Ks. taulukko 2.)

TAULUKKO 1 Vastaajien (N = 64) sukupuoli- ja ikäjakauma sekä opintojen aloitusvuosi

Vastaajat	Yliopisto	AMK	Yhteensä
Lukumäärä	53	11	64
Naiset	48	8	56
Miehet	5	3	8
Ikä (vuosina)	20–57	21–33	-
Ka.	28,9	25	-
Md	26,5	24,5	-
Mo	24	22; 27	-
Opintojen aloitusvuosi (aikavälillä)	2000–2012	2004–2011	-
Md	2008	2009	-
Mo	2008;2010	2009	-

TAULUKKO 2 Vastaajien (N = 64) korkeakouluopintojen jakautuminen tiedekunnan/koulutusalan ja tutkintotason/koulutustason mukaan

Vastaajien opintojen jakautuminen	Yliopisto	AMK
Tiedekunta		
Humanistinen	18	-
Kasvatustieteiden	12	-
Yhteiskuntatieteellinen	11	-
Liikunta- ja terveystieteiden	5	-
Informaatioteknologian	3	-
Matemaattis-luonnontieteellinen	2	-
Kauppakorkeakoulu	2	-
Tutkintotaso		
Perustutkinto-opiskelija	49	-
Jatko-opiskelija	4	-
Koulutusala		
Sosiaali- ja terveysala	-	4
Tekniikan ja liikenteen ala	-	2
Kulttuuriala	-	2
ICT-ala	-	1
Liiketalouden ja hallinnon ala	-	1
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	-	1
Luonnontieteiden ala	-	-
Luonnonvara-ala	-	-
Koulutustaso		
Nuorten koulutus	-	11
Ammatillinen opettajakorkeakoulu	-	-
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto	-	-
Aikuiskoulutus	-	-

4.4 Aineistonkeruun kuvaus

Aineistonkeruu tapahtui huhti-toukokuun 2012 välisenä aikana. Tutkimusaineisto kerättiin laadullisen verkkokyselyn avulla. Ennen kuin verkkokyselyyn vievä linkki aktivoitiin ja kohderyhmälle suunnattu saateviesti toimitettiin eteenpäin, saatetta ja kyselyä testattiin yhden ammattikorkeakouluopiskelijan sekä kolmen yliopisto-opiskelijan avulla. Valitut testihenkilöt suorittivat perustutkintoa kyselyn testaamisajankohtana, ja he kaikki kuuluvat tutkijan lähipiiriin. Kyselyä testanneita korkeakouluopiskelijoita ohjeistettiin mittaamaan vastaamiseen kuluva aika sekä raportoimaan kaikista mahdollisista puutteista ja/tai epäkohdista, joita he kyselyyn vastatessaan havaitsivat. Saatevies-

tin ja varsinaisen kyselyn testaaminen ennen niiden eteenpäin toimittamista oli tärkeää, jotta niistä pystyttiin kehittämään kohderyhmän näkökulmasta mahdollisimman yksiselitteiset ja toimivat.

Saate ja linkki verkkokyselyyn (ks. liite 2) lähetettiin sähköpostitse Jyväskylän ammattikorkeakoulun opiskelijoille ensimmäisen kerran huhtikuussa 2012 ja vielä uudelleen kahden viikon kuluttua ikään kuin muistutuksena. Saateviestin lähettäminen ammattikorkeakouluopiskelijoille tapahtui Jyväskylän ammattikorkeakoulun opiskelijajärjestön (JAMKO) kautta. Vastaamisaikaa annettiin yhteensä viitisen viikkoa. Jyväskylän yliopiston opiskelijoille saate ja linkki kyselyyn (ks. liite 1) puolestaan julkaistiin ensin Jyväskylän yliopiston oman Isa-opiskelijaportaalin niin sanotussa muistilapussa huhtikuussa 2012. Vastaamisaikaa annettiin ensimmäisessä vaiheessa kaksi viikkoa. Vastausten vähäisen määrän vuoksi yliopisto-opiskelijoita lähestyttiin uudelleen sähköpostitse, ja kyselyyn vastaamisaikaa jatkettiin kolmella viikolla. Vastaamisaikaa annettiin näin yhteensä viitisen viikkoa.

Huomionarvoista on, että ammattikorkeakoulun ja yliopiston opiskelijoille suunnatuista saateviesteistä muodostui erilaiset niin tekstin pituuden kuin jonkin verran myös sisällön suhteen. Tämä johtui siitä, että JAMKOn kautta välitettävien viestien merkkimäärä on rajallinen, kun taas yliopiston puolella saatetekstin pituudelle ei oltu määritelty rajoja.

Suurin osa vastanneista ammattikorkeakouluopiskelijoista täytti verkkokyselyn kahden ensimmäisen viikon aikana. Saateviestin uusiminen ammattikorkeakouluopiskelijoille ei tuottanut enää merkittävästi lisää vastauksia. Sen sijaan yliopisto-opiskelijoista vain kaksi opiskelijaa vastasi kyselyyn saateviestin ollessa Isa-opiskelijaportaalin *muistilapussa*; vastauksia alkoi kertyä merkittävästi enemmän vasta sitten, kun yliopisto-opiskelijoita lähestyttiin sähköpostitse. Voidaan päätellä, että kohdennettu sähköpostiviesti on verrattain tehokas keino tavoittaa korkeakouluopiskelijat.

4.5 Tutkimusaineiston käsittely ja analysointi

Sisällönanalyysi ja sisällönerittely. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimusperinteen perusanalyysimenetelmä. Sitä voidaan pitää niin yksittäisenä menetelmänä kuin väljänä teoreettisena kehyksenäkin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.) Sisällönanalyysi voidaan nähdä menettelytapana, jonka avulla voidaan analysoida erilaisia tekstidokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti (Kyngäs & Vanhanen 1999, Tuomen & Sarajärven 2009, 103 mukaan).

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 106) puhuvat sisällönanalyysistä, kun he tarkoittavat pyrkimystä kuvata erilaisten tekstidokumenttien sisältöä sanallisesti. Dokumenttien kirjallinen sisältö eli tutkimusaineisto kuvaa tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä, ja vasta analysoimalla aineisto siitä voidaan luoda sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysin avulla aineisto pyritään järjestämään tiiviiseen ja hallittuun muotoon kadottamatta kuitenkaan keskeistä informaatiota. Laadullisen aineiston analyysin tavoitteena on oikeastaan lisätä informaatioarvoa, sillä analyysin avulla sirpaleisesta aineistosta pyritään luomaan yhtenäinen, selkeä ja looginen kokonaisuus. (Hämäläinen 1987, Tuomen & Sarajärven 2009, 108 mukaan; Burns & Grove 1997, 309–310, Strauss & Corbin 1990, 1998.) Sisällönanalyysia on käytetty tässä tutkielmassa kaikkien tutkimuskysymysten analysoinnissa.

Sisällönanalyysin yhteydessä puhutaan usein sisällön erittelystä. Tiivistettynä sillä tarkoitetaan dokumenttien analyysiä, jossa kuvataan määrällisesti muun muassa tekstin sisältöä. (Esim. Tuomi & Sarajärvi 2009, 106.) Asetettuihin tutkimuskysymyksiin siis vastataan määrällisten mittaustulosten avulla. Mittaaminen tapahtuu laskemalla, kuinka monta kertaa jostakin asiasta on kirjoitettu tai kuinka usein jotakin termiä on käytetty. Yksinkertaisimmillaan mittaaminen on sitä, että lasketaan yksittäisten sanojen – tässä tutkielmassa muun muassa attribuutioiden ja edelleen attribuutioyhdistelmien – esiintymistä, mutta yleensä käytössä on luokitusrunko. (Eskola & Suoranta 2008, 185.) Tässä tutkielmassa sisällön erittelyn menetelmää on hyödynnetty tutkimuskysymyksissä 1, 3 ja 4, kun on analysoitu vastaajien kiusaamiskokemusten intensiteettiä ja luonnetta sekä sitä, millaisia attribuutioita vastaajat käyttävät yleisimmin selittäessään kokeemaansa koulu- ja korkeakoulukiusaamista sekä kiusaamisprosessiensa jatkumoina.

Teoriaohjaava sisällönanalyysi. Kerättyä aineistoa lähestyttiin abduktiivisen eli teoriasidonnaisen tai teoriaohjaavan lähestymistavan avulla. Tutkimusaineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla. Menetelmä on yksi käytetyimmistä analyysimenetelmistä viestinnän ja median tutkimuksessa (Berger 2011, 205). Tässä työssä menetelmäksi tarkentui teoriaohjaava sisällönanalyysi.

Kuten aineistolähtöinen analyysi, myös teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineiston ehdoilla. Erona kuitenkin on, että aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet johdetaan aineistosta, kun taas teoriaohjaavassa analyysissä käsitteet on luotu jo aiemmin tehdyn tutkimustiedon pohjalta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117.) Kyseisen menetelmän käyttö tässä työssä perustuu siihen, että tutkimus on vahvasti teoriasidonnainen; selityksiä korkeakouluopiskelijoiden kokemalle kiusaamiselle etsittiin attribuutioteorioiden avulla. Teoriaohjaavaa sisällönanalyysia on käytetty tässä tutkimuksessa tutkimuskysymysten 2 ja 4 kohdalla, kun on analysoitu, millaisia attribuutioita vastaajat antavat kokemalleen korkeakoulukiusaamiselle ja mahdollisesti myös koulu-kiusaamiselle sekä kiusaamisprosessiensa jatkumoille.

Aineiston käsittely ja analysointi. Tutkimusaineisto tallennettiin tutkijan omalle tietokoneelle suoraan MrInterview-ohjelmasta. Koneelle pääsy vaatii salasanan, eikä tutkimusaineistoa näin ollen päässyt tarkastelemaan kukaan ulkopuolinen henkilö. Lopullista tutkimusaineistoa kertyi yhteensä 42 A3-paperiarkkia taulukkomuodossa.

Aineisto luettiin läpi useampaan otteeseen ennen varsinaisen systemaattisen koodaamisen aloittamista. Näin ollen tutkijalle muodostui jo lukemisvaiheessa alustava kuva koko tutkimusaineistosta. Aineiston koodaaminen tapahtui vaiheittain. Ensimmäisellä koodauskerralla koko tutkimusaineisto käytiin läpi systemaattisesti vastaaja kerrallaan. Tutkimuskysymyksistä johdettiin erilaisia luokkia, joille annettiin eri värit. Lisäksi aineistoon merkittiin ne vastaukset, joita ei voitu laskea mukaan lopulliseen tutkimusaineistoon.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta aineisto luokiteltiin sen mukaan, millaista kiusaamista vastaajat ovat mielestään kokeneet korkeakoulussa ja mahdollisesti myös koulussa. Lisäksi selvitettiin vastaajien koulu- ja korkeakoulukiusaamisen intensiteettiä sekä kiusaamisprosessien jatkumoiden luonnetta eli sitä, onko vastaajien kokemus kiusaaminen jatkunut yhtäjaksoisesti peruskoulusta korkeakouluun vai onko kiusaamista koettu vaihtoehtoisesti joko peruskoulussa tai lukiossa/ammattikoulussa ennen

korkeakoulukiusaamista. Kiusaamisen intensiteetin ja kiusaamisprosessien jatkumoiden luonteen osalta tutkittavien vastaukset olivat aineistossa numeraalimuodossa; luvut merkittiin muistiin ja niistä laskettiin ensimmäisen vaiheen lopuksi prosentuaaliset osuudet.

Toisen tutkimuskysymyksen osalta aineistosta luokiteltiin vastaajien arviot kiusaamisen vaikutuksista hyvinvointiinsa ja/tai vuorovaikutussuhteisiinsa. Lisäksi aineistosta erotettiin maininnat, joissa vastaajat kertoivat omaa hyvinvointiaan edistävästä vuorovaikutussuhteista.

Kolmannen tutkimuskysymyksen osalta aineisto luokiteltiin vastaajien korkeakoulussa ja mahdollisesti myös kouluaikana kokemalleen kiusaamiselle antamien attribuutioiden mukaan. Annettuja attribuutioita ei kuitenkaan vielä ensimmäisessä vaiheessa eritelty attribuutioteorioista peräisin oleviin käsiteluoikkiin eli sisäisiin ja ulkoiisiin, pysyviin ja tilanne- ja aikasidonnaisiin sekä hallittaviin ja hallitsemattomiin attribuutioihin.

Neljännän tutkimuskysymyksen osalta aineistosta luokiteltiin vastaajien kiusaamisprosessiensa jatkumolle antamat attribuutiot. Mutta kuten kolmannen tutkimuskysymyksen kohdalla, tässäkin attribuutioita ei vielä ensimmäisessä vaiheessa eritelty niin sanottuihin attribuutioluokkiin.

Toisessa analysointivaiheessa koko aineisto käytiin uudelleen systemaattisesti läpi. Tämän jälkeen siirryttiin kolmanteen analysointivaiheeseen, jossa aineisto käytiin läpi tutkimuskysymyksittäin eli kaikkiaan neljä kertaa. Ensimmäisessä vaiheessa aineistoon luokitellut maininnat koetusta kiusaamisesta teemoiteltiin eri kiusaamismuotoihin. Teemoittelu pohjautui osittain tämän tutkielman teoriataustaan ja osittain tutkimusaineistoon. Koulussa ja korkeakoulussa koetun kiusaamisen intensiteetti sekä opiskelijoiden pidempiaikaisten kiusaamisprosessien jatkumoiden luonne oli selvitetty jo ensimmäisessä analysointivaiheessa.

Teemoitteluun päädyttiin ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla siksi, ettei tässä tutkielmassa tarkastellusta teoriakirjallisuudesta löytynyt kiusaamismuodoille vastaavanlaista luokitusjärjestelmää kuin kiusaamiselle annetuista attribuutioista. Kiusaamista on kuitenkin tutkittu paljon, ja jo olemassa olevan tutkimustiedon sekä tutkimusaineiston pohjalta voitiin muodostaa erilaisia teemoja eri kiusaamismuodoille. Myös kolmannen tutkimuskysymyksen analysoinnissa hyödynnettiin tämän tutkielman teoriataustaan ja tutkimusaineistoon pohjautunutta teemoittelua.

Kolmannen ja neljännen tutkimuskysymyksen analysoinnin osalta annetut attribuutiot sijoitettiin kolmannessa analysointivaiheessa attribuutioteorioista peräisin oleviin attribuutioluokkiin ja edelleen attribuutioyhdistelmiin (ks. Weiner 1986, 51). Joidenkin attribuutioiden tiettyyn attribuutioyhdistelmään sijoittaminen oli yksiselitteistä, kun taas joitakin attribuutioita oli selvästi haasteellisempaa sijoittaa tiettyihin luokkiin niiden hallittavuuden tulkinnallisuuden vuoksi.

Tulkinnanvaraisten attribuutioiden ja niistä johdettujen attribuutioyhdistelmien kohdalla tutkija pyrki jo tulosten raportoinnin yhteydessä perustelemaan tekemiään ratkaisuja joko omin sanoin tai aineistosta poimittujen sitaattien avulla. Seuraavassa luvussa esitellään tarkemmin keskeiset tutkimustulokset.

5 TULOKSET

Tässä luvussa keskeisimmät tutkimustulokset esitellään tutkimuskysymysten mukaisesti siten, että ensin käsitellään tutkimuskysymykseen 1 aineistosta löydetyt vastaukset ja edetään sitten järjestyksessä tutkimuskysymys kerrallaan. Tulosluvun esimerkeissä vastaajia kuvataan merkinnöillä V1–V64. Tutkimusaineistosta poimittujen sitaattien kieltä on muutamissa esimerkeissä muokattu hieman vähemmän puhekieliseksi, mutta niiden merkityssisältöihin ei ole puututtu. Katkelmista puuttuvat kohdat on osoitettu kahdella peräkkäisellä yhdysmerkillä (--) ja sitaatteja selventävät huomautukset hakusulkeilla []. Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopiskelijoiden vastauksia ei eritellä toisistaan, vaan vastaajia käsitellään yhtenä ryhmänä, toisin sanoen korkeakouluopiskelijoina.

5.1 Kiusaamiskokemusten intensiteetti ja luonne

Verkkokyselyn avulla selvitettiin, millaista kiusaamista vastaajat mielestään kokivat korkeakouluopintojensa aikana ja kouluaikanaan. Lisäksi selvitettiin sitä, millaisia jatkumoi- ta vastaajien pidempiaikaisissa kiusaamisprosesseissa oli havaittavissa. Myös opiskelijoiden korkeakoulussa ja koulussa kokeman kiusaamisen intensiteettiä selvitettiin: kuinka usein kiusaamista ilmeni tai oli ilmennyt ja kuinka kauan sitä kesti tai oli kestänyt. Seuraavassa tarkastellaan ensin vastaajien kokeman koulu- ja korkeakoulu- kiusaamisen intensiteettiä ja sitten heidän kiusaamiskokemustensa ja niiden jatkumoiden luonnetta.

Koulu- ja korkeakoulukiusaamisen intensiteetti. Tutkimusaineisto koostui 64 kiusaamista kokeneen korkeakouluopiskelijan vastauksista. Vastaajista 76,6 prosenttia (49 vastaajaa) kertoi kokeneensa kiusaamista satunnaisesti korkeakouluopintojensa aikana. Vähintään kerran viikossa korkeakoulukiusaamista koki tai oli kokenut 15,6 prosenttia (10) ja päivittäin 7,8 prosenttia (5) vastaajista. Aineisto osoitti, että korkeakoulu- aikainen kiusaaminen kesti tai oli kestänyt joitakin viikkoja 18,8 prosentin (12) osalta. Joitakin kuukausia kiusaamista puolestaan koki tai oli kokenut 32,8 prosenttia (21) vastaajista.

Lähes puolet (48,4 %) vastaajista mainitsi kokeneensa korkeakoulukiusaamista pitkään eli vähintään vuoden ajan.

Koulukiusaamista kokeneista vastaajista 38,1 prosenttia (16) mainitsi kiusaamisen olleen satunnaista. Saman verran opiskelijoita mainitsi tulleen kiusatuksi vähintään kerran viikossa. Vastaajista hieman yli viidenneksen (10 vastaajaa; 23,8 %) osalta koulukiusaaminen oli sen sijaan päivittäistä. Ennen korkeakouluopintojaan kiusaamista peruskoulussa kokenut vastaaja havainnollisti, että päivittäinen koulukiusaaminen voi kestää useamman vuoden ajan:

Minua kiusattiin ala-asteen 3.–6.-luokilla ja yläasteen 7.–8.-luokilla. Kiusaaminen oli tuolloin päivittäistä. (V44)

Koulu- ja korkeakoulukiusatuista vastaajista suurin osa (73,8 %) koki tulleen kiusatuksi vähintään vuoden ajan kouluvuosiensa aikana. Joitakin kuukausia koulukiusaamista kokeneita oli puolestaan 16,7 prosenttia (7). Sen sijaan vain 9,5 prosenttia (4) vastaajista mainitsi kouluaikaisen kiusaamisen jatkuneen joitakin viikkoja. Vastaajat kertoivat seuraavilla tavoilla joitakin viikkoja, joitakin kuukausia ja vähintään vuoden kestäneestä koulukiusaamisestaan:

Pieniä kiusaamistilanteita, ei mitään vakavaa. Olen selvinnyt tilanteista sillä, että en ole välittänyt ja [olen] pyrkinyt osoittamaan, että kiusaaja on itse ala-arvoinen. (V45)

Minusta leviteltiin valheellisia huhuja ja minua ja kavereitani karteltiin. (V56)

Fyysistä väkivaltaa, hakkaamista, ja henkistä kiusaamista, puheviasta kiusaamista jne. (V59)

Aineistositaateista ensimmäinen oli joitakin viikkoja, toinen joitakin kuukausia ja kolmas vähintään vuoden koulukiusaamista kokeneelta vastaajalta.

Korkeakoulukiusaamisen luonne. Aineistosta kävi ilmi, että korkeakoulussa ilmenevä kiusaaminen on hyvin monimuotoista (ks. tekstitaulukko 1). Vastaajien kuvaama kiusaaminen näyttäisi olevan muodoltaan niin verbaalista kuin nonverbaalistakin, kuten myös suoraa, epäsuoraa tai näitä yhdistelevää.

Epäsuoran kiusaamisen muodoista aineistosta oli havaittavissa syrjintää, juoruilua ja tiedon pimittämistä. Suora kiusaaminen puolestaan ilmeni naurunalaiseksi saattamisena, verbaalisena loukkaamisena – kuten nimittelynä, naljailuna ja vitsailuna – uhkailuna sekä elehdintänä ja ilveilynä. Sekä epäsuoraa että suoraa kiusaamista sisältäviin

kiusaamiskeinoihin lukeutui avoin tai selän takana tapahtuva pilkanteko, mielipiteiden sivuuttaminen ja/tai kumoaminen sekä muu epäasiallinen käytös, kuten kiukuttelu, tönkeät vastaukset ja arvosanojen sabotointi. Aineisto osoitti, että tyypillisimmät vastaajien kokemat korkeakoulukiusaamisen muodot olivat syrjintä, verbaalinen loukkaaminen ja juoruilu. Korkeakoulussa tapahtuva kiusaaminen näyttää monimuotoisuudestaan huolimatta olevan luonteeltaan ainoastaan henkistä. Kukaan vastaajista ei maininnut, että olisi kokenut fyysistä väkivaltaa korkeakouluaikaanaan.

TEKSTITAULUKKO 1 Vastaajien (N = 64) kokema korkeakoulukiusaaminen

Kiusaamismuoto	Kiusaamisen viestinnälliset keinot
Epäsuora kiusaaminen	
Syrjintä	Ryhmän ulkopuolelle jättäminen, huomiotta jättäminen, puhumattomuus, tervehtimättä jättäminen
Juoruilu	Mustamaalaaminen, juorujen levittely, ilkeiden juttujen levittely, selän takana (pahan) puhuminen, kuiskailu
Tiedon pimittäminen	Kurssi- ja luentomateriaalien sekä verkossa olevan tukimateriaalin pimittäminen, työryhmän sovitusta aikatauluista ja tehtävien suorittamisesta ilmoittamatta jättäminen, ryhmän kokoonpanomuutoksesta ilmoittamatta jättäminen
Suora kiusaaminen	
Elehdintä ja ilveily	Oudot/ivalliset/ilkeät/vinot katseet, mulkoilu, tuijottaminen, silmän iskeminen tehdyn isoeleisesti
Verbaalinen loukkaaminen	Nimittely, nälvintä, naljailu, ivailu, ilkeily, kettuilu, hännäminen, arvostelu, väheksyntä, alentava puhe, mitätöinti, vitsailu (rasistinen, seksuaalissävyytteinen), seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvät arvailut ja epämiellyttävät kommentit
Uhkailu	Itsetuhoisuudella uhkaaminen
Naurunalaiseksi saattaminen	Osoitteleva, julkinen nimittely
Epäsuora ja suora kiusaaminen	
Pilkanteko	(Pilkallinen) naureskelu avoimesti tai selän takana
Mielipiteiden sivuuttaminen ja/tai kumoaminen	Systemaattinen vastaan väittäminen, päälle puhuminen, viestinnän osoittaminen muille ryhmän jäsenille, tehtyjen ideoiden ja ehdotusten sekä mielipiteiden huomiotta jättäminen
Muu epäasiallinen käytös	Ahdistelu kaveruuden varjolla, epäystävällinen tervehtiminen, tönkeät vastaukset, kiukuttelu, raivoaminen, sanotun vääristely, viestien tahallinen väärintulkinta, arvosanojen sabotointi

Epäsuora kiusaaminen. Kuten taulukosta 3 ilmenee, vastaajat kertoivat kokeneensa korkeakouluopintojensa aikana syrjintää, joka ilmeni aineistossa erilaisina viestinnällisinä tekoina. Vastaajat kuvasivat kokemaansa syrjintää seuraavilla tavoilla:

Minua ei oteta ryhmään mukaan. Minulle ei puhuta, eikä minua oteta huomioon. Ruokailussa kukaan ei istu samaan pöytään kanssani. (V1)

Opiskellessani -- ammattikorkeakoulussa kiusaaminen ilmeni syrjintänä ja ryhmän ulkopuolelle jättämisenä. Minua ei esimerkiksi tervehditty, eikä ruokalassa tultu istumaan samaan pöytään kanssani. -- Vuorovaikutusta ei ollut tai se koski vain pakollisia kouluun liittyviä asioita. (V23)

Epäsuoran kiusaamisen muotoihin lukeutui myös juoruilu, josta vastaajat käyttivät moninaisia ilmauksia, yhtenä tyypillisimmistä esimerkiksi selän takana puhumista. Vastaajat kertoivat, että heistä juoruttiin sekä heidän omille kavereilleen että muille opiskelijoille, joita he eivät itse tunteneet:

Kyseinen henkilö levitti minusta perättömiä huhuja, valehteli kavereilleni minusta. (V51)

Minua mustamaalataan uusille opiskelijoille, -- minusta levitetään ilkeitä juttuja. -- Uusia kiusaajia puhutaan mukaan ilman, että heillä on oikeasti aavistustakaan, miksi minua niin vihataan. Minusta sanottua: 'Hiljainen hissukka, joka ei ikinä käy missään.' 'Se istuu vaan kotona.' 'Se on vaan sen poikaystävänsä kanssa.' 'Pissis!' 'Se on niin outo.' 'Nössö.' 'Voi ei, jos toi (nimeni) tulee tänne!' (V9)

Tiedon pimittäminen liittyi sekä ryhmätöihin että kurssi- ja tenttimateriaaleihin. Vastaajilla oli kokemusta esimerkiksi siitä, kun heidän kiusaajansa jättivät kertomatta, miten ja millaisella aikataululla ryhmätehtävät oli tarkoitus tehdä. Myös muutos ryhmäkokoonpanoissa oli jätetty ilmoittamatta. Lisäksi vastaajilla oli kokemusta yleisesti luentomateriaalien, mutta myös yksittäisen kurssin verkossa olleen tukimateriaalin pimittämisestä sekä siitä, etteivät heidän sairauspoissaolojensa aikaiset, opettajien opiskelijoille antamat viestit olleet saavuttaneet heitä. Vastaaja kuvasi seuraavasti tiedon pimittämistä omalla kohdallaan:

Oppimistehtäviä tehdään pienryhmässä, jossa on neljä henkeä. Kolme muuta asuu samalla suunnalla, joten he suunnittelevat aikataulut, tehtävät yms. siten, että jättävät minut 'pimentoon'. (V25)

Suora kiusaaminen. Vastaajat kuvasivat kokemansa kiusaamisen olleen myös näkyvää – esimerkiksi erilaisia eleitä ja ilmeitä – kuten taulukossa 3 on havainnollistettu. Vastaajat kokivat tullessa loukatuiksi niin ikään moninaisin verbaalisin keinoin. Eräs vastaaja

kertoi kiusaajaksi kokemansa henkilön nimitelleen häntä itse keksimällään nimellä. Toinen vastaaja puolestaan koki tulleen sanallisesti loukatuksi aina, kun hän yritti ottaa kontaktia kiusaajikseen kokemiinsa henkilöihin. Verbaalisen loukkaamisen kohteiksi joutuneet vastaajat joutuivat vastaanottamaan kiusaajiksi kokemiltaan henkilöiltä hyvinkin suoria kommentteja, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

Satunnaisia 'nälväisyjä'. On esimerkiksi sanottu, että minä en pidä sinusta yhtään jne. (V50)

Aineistosta kävi ilmi, että verbaalisen viestinnän lisäksi nonverbaalisella viestinnällä koettiin olleen keskeinen merkitys kiusaamiskokemuksen syntymisessä:

Ilkeitä katseita, mulkoilua, eleitä ja ilmeitä, jotka antoivat ymmärtää, että olisin tehnyt jotain väärin tms. (V30)

Myös uhkailu mainittiin aineistossa yhtenä kiusaamisen viestinnällisenä keinona, vaikakaan uhka ei kohdistunut suoraan vastaajaan; sen sijaan kiusaajaksi koettu henkilö uhkaili vastaajaa omalla itsetuhoisuudellaan. Vastaaja koki, että hän oli ikään kuin pakotettu olemaan kiusaajaksi kokemansa henkilön tukena:

Hän pakotti olemaan olkapäänä ja auttajana, sillä jos en olisi hänen tukeaan, hän muuttuisi itsetuhoiseksi ja menettäisi luottonsa ihmisiin. (V2)

Aineistosta erottui vielä yksi suoran korkeakoulukiusaamisen muoto: naurunalaiseksi saattaminen. Esimerkki tällaisesta kiusaamisesta oli aineiston mukaan nolaamistarkoituksessa harjoitettu nimittely tilanteessa, jossa oli paikalla useita ihmisiä. Vastaaja muisteli nolatuksi tulemistaan seuraavasti:

Opiskelutoverini harrastaa toisten julkista nolaamista, kuten nimittelyä, varsinkin juhlissa. Eräissä -- bileissä hän muun muassa osoitti minua ja kuulutti: 'Tuo mies on homo!' (V55)

Epäsuora ja suora kiusaaminen. Mieli- ja ideoiden ja ehdotusten sivuuttaminen tai vaihtoehtoisesti niiden kumoaminen ei ole välttämättä ulkopuolisen silmin helposti havaittavaa kiusaamista, mutta vastaajat kokivat sen itse yhdeksi kiusaamismuodoksi. Yksi vastaajista tunsi, että hänen ainoa tehtävänsä kokouksissa ja ryhmätyöskentelyssä oli olla vain nimellisesti paikalla:

Jos tehdään yhteistä projektia, kuten suunnitellaan ja harjoitellaan esitystä, ideoitani ei yleensä oteta huomioon, enkä saa minkäänlaista palautetta muilta, kunhan vain olen olen paikalla. Samoin kokouksissa ehdotuksiani usein joko ei kuunnella tai huomioida, joskus myös lytätään suoraan perustelematta. (V60)

Epäsuoran ja suoran kiusaamisen piirteitä sisälsivät niin ikään avoin tai selän takana tapahtuva pilkanteko. Vastaajien mukaan naureskelua esiintyi sekä opintojen yhteydessä että vapaa-ajalla. Eräs vastaaja kuvasi opintojen ulkopuolella kokemaansa kiusaamista, jossa hänelle naurettiin puoliavoimesti:

Olin kerran yhtä aikaa kiusaajieni kanssa baarin vessassa. Huomasin peilin kautta, että he osoittelivat minua ja toinen purskahti nauruun. Tällöin toinen tyttö huomasi itse peilin kautta, että näin ja alkoi hyssyttellä nauravaa kaveriaan. (V24)

Edellä mainittujen kiusaamismuotojen lisäksi vastaajat kokivat, että heidän kiusaajikseen kokemansa henkilöt käyttäytyivät heitä kohtaan muillakin tavoin epäasiallisesti. Vastaajien kokema epäasiallinen käytös ilmeni muun muassa kiukutteluna, ahdisteluna ja arvosanojen sabotointina. Vastaajat kuvasivat seuraavasti kokemaansa epäasiallista käytöstä:

Kiusaaja on kiukutellut minulle ja käyttäytynyt epäasiallisesti pienryhmässä ja myös isommassa ryhmässä. (V61)

Kiusaaja ahdisteli minua, eikä jättänyt rauhaan. Hänestä tuli lyhyen ajan sisällä tutustumisesta todella omistushaluinen ja toivoi, ettei minulla olisi muita kavereita. (V2)

Tietyt ihmiset haluavat olla priimuksia ja parhaita, ja vaikka kuinka hyvin tekisi hommansa, he antavat aina huonon arvosanan muille. He eivät anna perusteluita arvosanalle, eivätkä rakentavaa kritiikkiä, he vain koettavat sabotoida muiden arvosanoja. (V11)

Epäasiallisen käytöksen erilaiset viestinnälliset keinot ilmenivät aineistossa yksittäisinä mainintoina.

Koulukiusaamisen luonne. Aineistosta kävi ilmi, että vastaajien korkeakoulussa kokema kiusaaminen oli monessa suhteessa hyvin samankaltaista kuin koettu koulukiusaaminen. Eräs merkittävä ero niiden välillä kuitenkin oli: vastaajat kuvasivat, että heidän kokemaansa koulukiusaamiseen liittyi henkisen väkivallan lisäksi fyysistä väkivaltaa, kuten tönimistä ja potkimista. Kuitenkin, korkeakoulukiusaamisen tavoin myös vastaajien koulussa kokemalle kiusaamiselle oli ominaista sen monimuotoisuus (ks. tekstitaulukko 2). Vastaajien kuvaamat koulukiusaamiskokemukset sisälsivät sekä henkistä että fyy-

sistä väkivaltaa, kuten myös epäsuoraa ja suoraa kiusaamista sekä näitä yhdisteleviä kiusaamiskeinoja. Lisäksi vastaajien kokema koulukiusaaminen oli muodoltaan sekä verbaalista että nonverbaalista.

Vastaajien kokema epäsuora koulukiusaaminen käsitti seuraavat kiusaamismuodot: syrjintä, juoruilu ja luottamuksen pettäminen. Aineiston mukaan suoran kiusaamisen muotoja puolestaan olivat verbaalinen loukkaaminen, elehdintä ja ilveily, uhkailu, naurunalaiseksi saattaminen, suora ja välillinen fyysinen väkivalta sekä yksityisyyden loukkaaminen. Aineistossa oli lisäksi havaittavissa sekä epäsuoran että suoran kiusaamisen piirteitä sisältäviä kiusaamismuotoja, joihin lukeutui tavaroihin tai vaatteisiin kohdistuva ilkivalta, pilkanteko ja muu epäasiallinen käytös. Vastaajien kuvaamista koulukiusaamismuodoista useimmin mainittiin verbaalinen loukkaaminen, syrjintä ja juoruilu. Kyseiset kiusaamisen muodot olivat samat, jotka vastaajat mainitsivat tyypillisimmin korkeakoulukiusaamiskokemuksissaan.

TEKSTITAULUKKO 2 Vastaajien (n = 42) kokema koulukiusaaminen

Kiusaamismuoto	Kiusaamisen viestinnälliset keinot
Epäsuora kiusaaminen	
Syrjintä	Puhumattomuus, joukkueeseen viimeisenä valitseminen, hylkääminen, välttely, ulossulkeminen leikeistä tai kaveriporukoista, ryhmän ulkopuolelle jättäminen, sosiaalinen eristäminen
Juoruilu	Selän takana puhuminen, juorujen levittely, mustamaalaaminen, opettajalle kantelu keksityistä asioista, perättömien huhujen levittely
Luottamuksen pettäminen	Läheisiin vuorovaikutussuhteisiin liittyvää pettämistä
Suora kiusaaminen	
Verbaalinen loukkaaminen	Nimittely, huutelu, vähättely, ilkeämielinen kommentointi, persoonallisuuden analysointi patologisoimalla, naljailu, nälvintä, ivaaminen, ilkkuminen, pilkkaaminen, puheviasta kiusaaminen
Elehdintä ja ilveily	Mulkoilu sekä muu elehdintä ja ilveily, ilmeily, arvioivat katseet
Uhkailu	Ringissä kiusatun ympärille asettuminen, muu uhkailu
Naurunalaiseksi saattaminen	Nolaaminen
Fyysinen väkivalta	Suora kosketus kiusaamisen uhriin: töniminen, potkiminen, kuristaminen, lyöminen, pään työntäminen vessanpönttöön, hiuksista vetäminen, kasvojen sotkeminen huulikiillolla Välillinen kosketus kiusaamisen uhriin: esineillä heittäminen, kynällä niskaan tökkäminen
Yksityisyyden loukkaaminen	Häirintä kotiovella
Epäsuora ja suora kiusaaminen	
Tavaroihin tai vaatteisiin kohdistuva ilkivalta	Itse tehdyn huivin sotkeminen salaa, toisen tavaroiden vieminen ja piilottaminen, tavaroiden rikkominen, tavaroiden ottaminen ja niiden heittäminen
Pilkanteko	(Pilkallinen) nauraminen, naureskelu esitelmän pidon aikana opettajan huomaamatta, naureskelu selän takana
Muu epäasiallinen käytös	Töykeät vastaukset

Epäsuora kiusaaminen. Vastaajat kertoivat kokeneensa kouluaikanaan syrjintää eri muodoissa, kuten taulukosta 4 voi nähdä. Syrjinnän lisäksi epäsuora kiusaaminen näyttyi vastaajien kokemuksissa juoruiluna ja luottamuksen pettämisenä.

Kaikille edellä mainituille epäsuoran kiusaamisen muodoille yhteistä on, ettei kiusaamista ole välttämättä kovin helppo havaita ulkopuolisen silmin – varsinkaan silloin, kun se liittyy läheisiin vuorovaikutussuhteisiin. Toisaalta esimerkiksi syrjinnän eri keinoista ryhmän ulkopuolelle jättäminen voi olla hyvinkin suuren ihmisryhmän harjoittamaa ja siten havaittavissa. Vastaajat havainnollistivat kokemaansa syrjintää, juoruilua ja luottamuksen pettämistä seuraavasti:

Kävin ala-asteen pienessä kyläkoulussa, jossa ryhmän ulkopuolelle jättäminen saattoi todella tarkoittaa, että koko muu koulu käänsi sinulle selkänsä. (V38)

Juorujen levittelyä (sellaista huhua leviteltiin, että isäni käyttää minua seksuaalisesti hyväksi). (V34)

Usein paras kaverini kiusasi tai puukotti selkään. (V5)

Suora kiusaaminen. Vastaajien koulukiusaamiskokemuksiin sisältyi huomaamattomimpien kiusaamismuotojen lisäksi ulospäin näkyvää kiusaamista. Kiusaamisen mainittiin olleen sekä verbaalista loukkaamista – esimerkiksi nimittelyä – että nonverbaalisia eleitä ja ilmeitä, jotka vastaajat tulkitsivat kiusaamiseksi. Lisäksi vastaajat kokivat joutuneensa uhkaavan käytöksen kohteiksi. Edellä kuvatut kiusaamismuodot kohdistettiin suoraan vastaajiin, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

Minua haukuttiin lihavaksi. Muistan yhden tytön kysyneen liikuntatunnin aikana, että 'kun sä olet alasti, niin pystytkö näkemään varpaitasi mahan alla?' (V24)

Kiusaajat -- osoittivat ilmeillään ja eleillään, etten ole tervetullut joukkoon. (V26)

Isot pojat tulivat ringissä ympärille ja tunsin oloni uhatuksi. (V55)

Vastaajilla oli lisäksi kokemusta naurunalaiseksi saattamisesta julkisella paikalla ja yksityisyyden loukkaamisesta. Viimeksi mainitussa kiusaajiksi koetut henkilöt tulivat vastaajan kotiovelle häiritsemään.

Eräs suoran kiusaamisen muoto, josta vastaajat raportoivat ainoastaan kokemansa koulukiusaamisen yhteydessä, oli fyysinen väkivalta. Aineistossa sen kuvattiin olleen niin suoraa kuin välillistäkin. Aineistosta ilmeni, että suoran fyysisen väkivallan keinot saattoivat olla hyvinkin rajuja:

Fyysistä väkivaltaa, hakkaamista. (V59)

Yläasteella kiusaamiseen tuli mukaan fyysinen väkivalta. Minut yritettiin muun muassa hukuttaa wc-pönttöön. (V44)

Vastaajien kokemassa välillisessä fyysisessä väkivallassa heidän kiusaajiksi kokemansa henkilöt eivät varsinaisesti itse olleet kosketuksissa vastaajaan:

Ala-asteen alussa pitkälti väkivaltaa, kuten -- kynällä niskaan tökkimistä. (V17)

Yläasteella toisinaan pojat saattoivat heittää minua kivellä. (V8)

Epäsuora ja suora kiusaaminen. Tavaroihin tai vaatteisiin kohdistuva ilkivalta, avoin tai selän takana tapahtuva pilkanteko sekä muu epäasiallinen käytös sisälsivät niin epäsuoran kuin suorankin koulukiusaamisen piirteitä. Aineistosta kävi ilmi, että vastaajien tavaroita vietiin ja niitä heiteltiin avoimesti, mutta vaatekappaleille tehtiin myös salassa ilkivaltaa. Lisäksi vastaajat raportoivat avoimesta pilkanteosta ja toisaalta myös pilkkaamisesta, jota muun muassa opettaja ei huomannut. Vastaajien kokema epäasiallinen käytös puolestaan käsitti työkeät vastaukset. Aineiston mukaan edellä mainituille kiusaamisen viestinnällisille keinoille yhteistä oli, että ne saattoivat olla sekä näkyviä että näkymättömiä:

Kerran kiusaajat myös sotkivat käsityötunnilla tekemäni huivin ja esittivät, etteivät tiedä asiasta mitään. (V6)

Kiusaaminen oli pilkallista nauramista. (V9)

Seiskaluokan ensimmäisten viikkojen jälkeen en enää koko yläasteen aikana käynyt syömässä koulussa, koska eräs tyttö vastasi kysymykseeni siitä, mihin mennään istumaan, että: 'Mä en tiedä mihin sä meet, mutta me mennään ainakin kauas susta.' (V24)

Kiusaamisprosessien jatkumoiden luonne. Vastaajista (yhteensä 64) selvästi yli puolet (42 vastaajaa; 65,6 %) koki kiusaamista myös kouluaikaanaan. Peruskoulussa heistä koki kiusaamista 52,4 prosenttia (22) ja lukiossa tai ammattikoulussa 4,8 prosenttia (2). Lähes puolet (42,9 %) vastaajista mainitsi kokeneensa kiusaamista sekä peruskoulussa että lukiossa tai ammattikoulussa. Heidän osaltaan kiusaamista siis ilmeni jokaisella koulutusasteella, kun huomioidaan myös korkeakoulukiusaaminen. Eräs kiusaamista peruskoulussa ja lukiossa kokenut vastaaja kuvasi seuraavasti, miten hänen kokemansa kiusaamisen luonne muuttui alakoulusta yläkouluun ja edelleen lukioon siirtymisen myötä:

Ala-asteella minua kiusattiin eniten, lähinnä jättämällä ulkopuoliseksi. Yläasteella kiusaaminen oli haukkumista ja nimittelyä. Lukiossa kiusaaminen väheni, mutta myöskään siellä minulla ei ollut juuri kavereita. (V19)

Vastaajan kuvauksesta voidaan havaita, että hänen kokemansa koulukiusaaminen ilmeni niin epäsuorina kuin suoranakin kiusaamisen viestinnällisinä keinoina.

5.2 Kiusaamisen koetut vaikutukset yksilön hyvinvointiin ja vuorovaikutussuhteisiin

Vastaajilta kysyttiin kyselylomakkeessa, miten he arvelivat kokemansa kiusaamisen vaikuttaneen hyvinvointiinsa ja/tai vuorovaikutussuhteisiinsa. Näin ollen heitä ei esimerkiksi pyydetty erittelemään, millaisia vaikutuksia he arvelivat eri opiskeluasteilla kokemallaan kiusaamiselle olleen itselleen. Vastaajien kiusaamiskokemusten vaikutuksia tarkastellaan tässä tutkielmassa yhtenä kokonaisuutena, ei niin, että ainoastaan korkeakoulussa kiusatuiksi tulleet vastaajat erotettaisiin koulu- ja korkeakoulukiusaamista kokeneista vastaajista. Seuraavassa koettuja vaikutuksia tarkastellaan ensin vastaajien hyvinvoinnin ja seuraavaksi heidän vuorovaikutussuhteidensa näkökulmasta. Lopuksi kuvataan, millaisia vuorovaikutussuhteita vastaajat pitivät omaa hyvinvointiaan edistävinä.

Vaikutukset yksilön hyvinvointiin. Vastaajat kokivat kiusaamisen vaikuttaneen heidän psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiinsa sekä negatiivisesti että positiivisesti. Muutama yksittäinen vastaaja ei sen sijaan kokenut kiusaamisen vaikuttaneen millään tavalla hyvinvointiinsa.

Negatiiviset vaikutukset. Osa vastaajista mainitsi kokemansa kiusaamisen jättäneen heille pysyvät henkiset arvet. Kiusaamiskokemusten koettiin vaurioittaneen minäkuvaa, vaikeuttaneen oman identiteetin löytymistä sekä aiheuttaneen itsetunnon laskua ja jopa suoranaista itseinhoa. Mielialan lasku ja ahdistuksen tunteet miellettiin niin ikään seurausiksi kiusaamisesta, samoin kuin vastaajilla diagnosoidut sairaudet paniikki- ja ahdistuneisuushäiriö, masennus, bulimia sekä anoreksia.

Paniikki- ja ahdistuneisuushäiriöstä pitkään kärsinyt vastaaja mainitsi tarvitsevana lääkityksen pitäväkseen paniikkikohtaukset poissa:

Olen varma, että paniikki- ja ahdistuneisuushäiriö, josta kärsin, johtuu suoraan kiusaamisen aiheuttamista traumaista. Olen lisäksi lukioikäisenä ollut masentunut. Syön tällä hetkellä masennuslääkkeiksi luettavia tabletteja joka päivä, jotta paniikkiolotilat pysyvät poissa. Silloin tällöin joudun ottamaan rauhoittavia. Masennuslääkkeitä olen syönyt kohta seitsemän vuotta. (V20)

Pitkään jatkunut kiusaaminen oli saanut erään vastaajan jopa yrittämään itsemurhaa. Hän kertoi olevansa edelleen välillä todella masentunut terapiakäynneistä huolimatta:

'Tililläni' on kaksi itsemurhayritystä, ja olen itse syyllistynyt törkeään väkivaltaan kerran. Henkisesti olen riekaleina aina ja ikuisesti. Terapiassa olen käynyt viisi vuotta enemmän tai vähemmän, ja silti välillä masentaa paljon. (V34)

Aineiston mukaan kiusaamiskokemukset olivat aiheuttaneet vastaajille erilaisia ikäviä tunnetiloja: alemmuudentunnetta, yliherkkyyttä, välinpitämättömyyttä, hermostuneisuutta, turhautuneisuutta, harmistuneisuutta, raivostuneisuutta, vainoharhaisuutta, skeptisyyttä ja uupumusta sekä epävarmuutta oman ulkonäön, viehätysvoiman ja ammattitaidon suhteen. Vastaajat mainitsivat kärsineensä myös erilaisista pelko- ja jännitystiloihin, esimerkiksi uusiin asioihin mukaan lähtemisen ja myöhemmin työelämässä syrjityksi tulemisen pelosta sekä esiintymisjännityksestä ja oman toiminnan jännittämisestä. Lisäksi vastaajat kokivat kiusaamiskokemusten aiheuttaneen heissä kireyttä ja sulkeutuneisuutta sekä vaikeuttaneen hetkellisesti nukkumista.

Aineistosta kävi ilmi, että kiusaamiskokemukset aiheuttivat yksittäisissä vastaajissa myös persoonallisuudenmuutoksia. Eräs vastaaja kertoi muuttuneensa kiusaamiskokemustensa myötä ujoksi ja hiljaiseksi, vaikka oli alun perin aivan päinvastainen persoona. Toinen vastaaja taas mainitsi pyrkivänsä niin sanottuun yli-ihmissyyteen, kuten seuraava esimerkki havainnollistaa:

Haluan näyttää kaikille ja kaikelle, ettei minua voi vahingoittaa: pyrin jonkinlaiseen 'yli-ihmissyyteen' (tavallaan ongelmallista, mutta ei mikään pakkomielle). Nykyään yleensä vain nauran, kun ihmiset käyttäytyvät väheksyvästi tai yrittävät sulkea ulos jostakin yms. (V52)

Aineistosta kävi ilmi, että kiusaaminen vaikutti myös vastaajien opiskelun sujumiseen; kiusaamiskokemusten koettiin laskevan opiskeluviihtyvyyttä ja saavan pohtimaan alavainta uudelleen. Kiusaamiskokemuksista saattoi seurata jopa opintojen keskeyttäminen ja toiseen opiskelupaikkaan siirtyminen, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

Kiusaaminen oli yksi syy siihen, miksi jätin ammattikorkeakoulun kesken. Onneksi yliopisto on ollut minun paikkani. (V39)

Positiiviset vaikutukset. Kiusaamista jo peruskouluvuosiensa aikana kokenut vastaaja pohti, että hän oli jopa saattanut sisuuntua koulukiusaamisestaan. Toinen koulu- ja korkeakoulukiusattu vastaaja puolestaan uskoi, että hänen oli sittemmin helppo toimia vertaistukena ja kuuntelijana toisille kiusaamista kokeneille. Vastaajat kokivat kiusaamiskokemustensa myös niin sanotusti kasvattaneen luonnetta, kuten seuraavasta esimerkistä ilmenee:

Olen nykyään karaistuneempi henkisesti, sanavalmiimpi, 'kovanahkaisempi' ja kovaäänisempi. Olen myös hyvin vakaumuksellisesti tasa-arvon puolestapuhuja ja toimin aktiivisesti eri feministijärjestöissä. (V22)

Lisäksi aineistosta ilmeni, että vastaajien mielestä he pystyivät oppimaan itsestään ja kehittämään omia heikkouksiaan kiusaamiskokemustensa myötä. Kiusaamisen koettiin myös vahvistaneen itseä ja omaa minäkuvaa sekä lisänneen itseluottamusta ja tunnetta elämässä selviytymisestä. Lisäksi vastaajat uskoivat kiusaamiskokemustensa auttaneen heitä vahvistamaan omassa mielipiteessä pitäytymistä sekä opettaneen analysoimaan ihmisiä ja heidän tarkoituksiaan. Eräs vastaaja arveli ymmärtävänsä erilaisia asioita paremmin kiusaamisen kautta, kun taas toinen vastaaja mainitsi kyenneensä kääntämään kiusaamiskokemuksensa myönteisiksi asioiksi ajan myötä.

Vaikutukset yksilön vuorovaikutussuhteisiin. Vastaajien mielestä heidän kokemallaan kiusaamisella oli ollut sekä heidän vuorovaikutussuhteisiinsa että heidän eteensä tuleviin vuorovaikutustilanteisiin niin negatiivinen kuin positiivinenkin vaikutus tai ei vaikutusta ollenkaan.

Negatiiviset vaikutukset. Vastaajat kokivat kiusaamisen vaikuttaneen heidän opintoihin liittyviin vuorovaikutussuhteisiinsa esimerkiksi siten, etteivät he kokeneet tarvetta tai halua solmia vuorovaikutussuhteita opiskeluyhteisönsä jäseniin – joitakin yksittäisiä kaverisuhteita lukuun ottamatta. Vastaajat kertoivat keskittyvänsä mieluummin opiskeluyhteisöjensä ulkopuolisiin ihmisiin ja vuorovaikutussuhteisiin. Lisäksi aineistossa mainittiin kiusaamisen alentaneen vastaajien yhteenkuuluvuuden tunnetta opiskeluyh-

teisöjensä jäsenten kanssa sekä aiheuttaneen vapaa-ajan opiskelijatapahtumista pois jäämisen.

Aineistosta kävi ilmi, etteivät vastaajat halunneet olla tekemisissä omiksi kiusaajiksi kokemiensa henkilöiden tai ylipäänsä muidenkaan kiusaajiksi kokemiensa henkilöiden kanssa. Jotkut vastaajat halusivat katkaista vuorovaikutussuhteen kaikkiin niihin henkilöihin, joiden he kokivat olleen osallisina kiusaamistilanteissa: eräs vastaaja kertoi poistaneensa Facebook-kavereistaan kaikki ne, jotka liittyivät jollakin tavalla hänen korkeakouluaikaiseen kiusaamiseensa. Toinen vastaaja koki, että pelkkä asioiminen hänen kiusaajiaan muistuttavien henkilöiden kanssa olisi pidemmän päälle mahdotonta, kuten seuraavasta esimerkistä voi havaita:

Toisinaan esimerkiksi myyjän, parturin tai vastaavan henkilön olemus saattaa laukaista tunneyhteyden vanhoihin tapahtumiin ja 'nostaa niskakarvat pystyyn'. En pysty asioimaan tällaisten henkilöiden kanssa toistamiseen. (V7)

Vastaajat kokivat, että kiusaaminen oli vaurioittanut heidän vuorovaikutussuhteitaan ja aiheuttanut yksinäisyyttä, ulkopuolisuuden tunnetta, haluttomuutta tutustua tai ystävystyä uusien ihmisten kanssa tai olla kenenkään kanssa läheisissä väleissä. Eräs vastaaja jopa kuvasi kiusaamiskokemustensa aiheuttaneen hänelle misantropiaa. Vastaajien mukaan kiusaamiskokemukset heikensivät heidän luottamustaan ihmisiin, ja osa vastaajista myös pelkäsi tulevansa hyväksikäytetyksi. Kiusaamisen koettiin myös aiheuttaneen kyynisyyttä, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

Ihmisiin luottaminen on tosi vaikeaa, ja uusiin ihmisiin tutustuessa miettii, että mitähän pahaa tuo tulee mulle tekemään. (V13)

Aineistosta kävi ilmi, että vastaajat kokivat yhä joissakin vuorovaikutussuhteissaan valtasuhteiden epätasapainoa:

Huomaan, että joskus huomaamattani käytän valtaa sellaisiin ihmisiin, jotka ovat henkisesti heikompia. (V5)

Joskus alistun jo vanhasta tottumuksesta, kun joku kommentoi jotain ilkeästi jne. (V36)

Kiusaamiskokemukset olivat saaneet vastaajat varovaisiksi tai jopa pelokkaiksi uusien vuorovaikutussuhteiden ja -tilanteiden edessä. Aineistosta ilmeni, että vastaajat valikoivat tarkkaan ystävänsä ja ylipäänsä ihmiset, joille he kertoivat asioistaan. Vastaajat

arastelivat tai pelkäsivät kohdata heille tuntemattomia ihmisiä, saati päästää heitä lähelleen. Lisäksi vastaajat kertoivat olleensa varautuneita uusien ihmisten seurassa ja isoissa ryhmissä. Ystävyys- ja muiden läheisten vuorovaikutussuhteiden luominen koettiin vaikeaksi, kuten seuraavasta esimerkistä käy ilmi:

En ole kovin hyvin tai syvällisesti ystäväystynyt yliopistossa, ja ihmisiin luottaminen on vaikeaa. Parisuhteen solmiminen on ollut pahimmillaan mahdotonta. (V55)

Tietynlaiset sosiaaliset tilanteet koettiin hankalina, kuten seuraavasta käy ilmi:

Koen vaivaannuttaviksi sosiaaliset syömistilanteet ja vaikka kahville menemisen. Se tuntuu teennäiseltä. (V24)

Vastaajat suhtautuivat vaihtelevasti eteensä tuleviin vuorovaikutustilanteisiin. Osa koki epävarmuutta – erityisesti itsensä ikäisten seurassa – ja alemmuudentunnetta ollessaan osallisena erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Aineistosta oli havaittavissa, että vastaajat tarkkailivat omaa toimintaansa ja heidän oli vaikea rentoutua. Eräs vastaaja tunsi jatkuvaa miellyttämisenhalua omien tarpeidensa kustannuksella:

Hyvinvointiini tämä vaikuttaa jatkuvana miellyttämisenhaluna ja omien tarpeiden vähempänä huomioimisena. Aivan kuin en olisi olemassa itseäni vaan joitakin muita varten. (V32)

Positiiviset vaikutukset. Eräs vastaaja uskoi, että hänen kiusaamiskokemuksensa olivat vahvistaneet hänen nykyisiä vuorovaikutussuhteitaan. Toinen vastaaja puolestaan arveli, että hänen kokemansa kiusaaminen oli auttanut häntä luomaan uusia ja entistä parempia vuorovaikutussuhteita, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

Yliopistolla tapahtunut kiusaaminen on saanut minua vaihtamaan kaveriporukkaa, se kun on onneksi helpompaa kuin peruskoulussa. -- Olen saanut entistä parempia kavereita. (V50)

Epäselvät vaikutukset. Kiusaamiskokemukset olivat muutaman vastaajan mielestä tehneet heistä herkkävaistoisempia toisten ihmisten suhteen, kuten seuraavasta yksittäisestä esimerkistä käy ilmi:

Kiusaaminen on vaikuttanut minuun siten, että olen entistä herkempi huomaamaan ihmisten fyysisesti olemuksesta heidän suhtautumistaan itseeni. (V26)

Erään vastaajan tapauksessa herkkävaistoisuus toimii ikään kuin itsesuojelumekanismina:

Aistii helposti toisista henkilöistä sen, pitävätkö he minusta vai eivät. Jos eivät, yritän olla joutumatta kontaktiin heidän kanssaan turhan usein. (V29)

Yksilön hyvinvointia edistävät vuorovaikutussuhteet. Läheisillä ja muilla merkityksellisillä vuorovaikutussuhteilla näyttäisi aineiston mukaan olevan suuri merkitys osalle vastaajista. Vaikuttaa siltä, että tällaiset vuorovaikutussuhteet koetaan tärkeiksi oman hyvinvoinnin edistämisen kannalta. Aineisto osoitti, että läheisistä vuorovaikutussuhteista perhe ja ystävät ovat voimavara, jonka avulla vastaajat kokivat joko selvinneensä kiusaamisjaksosta, päässeensä yli kiusaamisen aiheuttaneista traumaista ja/tai jaksavansa edelleen elämässä eteenpäin. Lisäksi vastaajat kokivat läheisten vuorovaikutussuhteidensa olleen sen verran kestäviä, ettei kiusaamisella ollut ollut vaikutusta niihin. Vastaajat kuvasivat seuraavilla tavoilla läheisten vuorovaikutussuhteidensa merkitystä itselleen:

Onneksi minulla on muutoin paljon ystäviä, niin etten koe kiusaamisen vaikuttaneen hyvin ihmisuhteisiini. (V36)

Onneksi sain tukea läheisiltäni asian käsittelyssä. Heidän ansiostaan voin nyt hyvin, enkä enää muistele kiusaajaa tai kiusaamiskokemuksia. (V61)

Onneksi minulla on perhe ja hyviä ystäviä, jotka kannustavat minua elämässä eteenpäin. (V64)

Muita merkityksellisiä vuorovaikutussuhteita näyttäisivät aineiston mukaan olevan suhde psykologiaan ja terapeuttiin. Aineistosta ilmeni, että vastaajat kokivat näiden vuorovaikutussuhteiden vaikuttaneen myönteisesti heidän hyvinvointiinsa, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

Olen hakeutunut psykoterapiaan, jossa olen vuosia työstänyt tätä kaikkea: perheväkivaltaa, koulu-kiusaamista ja korkeakoulukiusaamista. Olen pyrkinyt oppimaan kiusaamiskokemuksistani kaiken mitä voin ja kasvamaan sen myötä. Aion kääntää kokemukset vahvuudekseni. (V9)

Kävin keskustelemassa -- psykologin kanssa, minkä jälkeen olen voinut paremmin ja saanut vahvistettua itseluottamustani. Olen uskaltanut lähteä uusiin harrastuksiin ja toteuttamaan haaveitani. -- Olen tällä hetkellä onnellinen ja tyytyväinen elämäni. (V23)

Sitaateista voidaan havaita, että yksittäistapauksissa jo yksi käynti ammattiauttajalla voi auttaa käynnistämään toipumisprosessin, kun taas jotkut kiusaamista kokeneet yksilöt

saattavat tarvita useamman vuoden kiusaamiskokemustensa käsittelyyn ja niiden yli pääsemiseen.

5.3 Kiusaamiselle annetut attribuutiot

Kyselyn avulla haettiin vastausta siihen, millaisilla syillä vastaajat selittävät korkeakoulu- ja kouluaikana kokemaansa kiusaamista. Lisäksi haluttiin selvittää, miten vastaajat käyttävät sisäisiä ja ulkoisia, pysyviä sekä tilanne- ja aikasidonnaisia ja/tai hallittavia ja hallitsemattomia attribuutioita kiusaamisensa selittämisessä. Seuraavassa alaluvussa kuvataan, millaisia attribuutioita vastaajat antoivat korkeakouluaikaiselle kiusaamiselleen. Sen jälkeen tarkasteluvuorossa on vastaajien koulukiusaamiselleen antamat attribuutiot.

5.3.1 Korkeakoulukiusaamiselle annetut attribuutiot

Vastaajat selittivät korkeakouluaikaisia kiusaamiskokemuksiaan sekä itsestään johtuvilla syillä (sisäiset attribuutiot) että muista ihmisistä – pääsääntöisesti kiusaajiksi kokemistaan henkilöistä – tai tilannetekijöistä johtuvilla syillä (ulkoiset attribuutiot). Aineisto osoitti, että vastaajien korkeakoulukiusaamiselleen antamat sisäiset ja ulkoiset attribuutiot ovat sekä hallittavia että hallitsemattomia kuin myös pysyviä sekä tilanne- ja aikasidonnaisia.

Vastaajien kiusaamiselleen antamat attribuutiot poikkeavat jonkin verran toisistaan niiden eri dimensioiden – sijainnin, pysyvyyden ja hallittavuuden – suhteen (ks. taulukko 3). Aineistosta ilmeni, että vastaajat selittivät korkeakouluaikaista kiusaamistaan useammin sisäisillä (60,5 %) ja pysyvillä (90,0 %) kuin ulkoisilla (39,5 %) sekä tilanne- ja aikasidonnaisilla (10,0 %) attribuutioilla. Sen sijaan aineisto osoitti, että vastaajat uskoivat kokemansa korkeakoulukiusaamisen johtuvan lähes yhtä usein hallitsemattomista (47,1 %) kuin hallittavista (52,9 %) attribuutioista. Toisin sanoen korkeakoulukiusaamisen ajateltiin johtuvan useammin itsestä kuin muista ihmisistä tai tilannetekijöistä. Samalla tavoin oletetun kiusaamissyyn ajateltiin lähes aina olevan ajasta tai kontekstista riippumaton. Lisäksi noin joka toisen korkeakoulukiusaamiselle annetun

syyn kohdalla koettiin, että vastaaja olisi kyennyt itse ohjailemaan omaa tai toisten ihmisten käytöstä tai tapahtumien kulkua.

TAULUKKO 3 Vastaajien (N = 64) attribuutiot korkeakoulukiusaamiselleen Weinerin (1986, 51) luokittelua soveltaen

Attribuutioyhdistelmät	Aineistoesimerkki
Sisäinen-pysyvä-hallitsematon (18,5 %)	<i>Olen hieman vanhempi kuin muut. (V1)</i>
Sisäinen-pysyvä-hallittava (35,3 %)	<i>Sanoin usein hyvin suoraan asioista mielipiteeni. (V8)</i>
Sisäinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallitsematon (1,7 %)	<i>Olin -- muuttanut uudelle paikkakunnalle kuten kiusaajanikin, joten meitä yhdisti yksinäisyys sekä se, ettei kummallakaan ollut muita kavereita. (V2)</i>
Sisäinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallittava (5,0 %)	<i>Syrjintätilanteissa itse joko vetäydyn entistä enemmän syrjään tai sitten otan päälle itsevarman vaihteen, mikä näkyy ärsyttävän syrjijiä entistä enemmän. (V32)</i>
Ulkoinen-pysyvä-hallitsematon (26,1 %)	<i>Osansa voi olla nuorella iälläkin, lähes kaikki ryhmäläiset olivat juuri päässeet lukiosta/ammattikoulusta. (V23)</i>
Ulkoinen-pysyvä-hallittava (10,1 %)	<i>Kiusaaja taasen ei osannut tai halunnut huomata pahaa oloani, jonka hän minussa aiheutti. (V2)</i>
Ulkoinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallitsematon (0,8 %)	<i>Koulutus ei -- tehnyt minkäänlaista alkuryhmittymistä eli tutustumisharjoituksia, jotka olisivat varmaan auttaneet ennakkoluulojen purkautumisessa. [Lisäksi] -- koulutus vaatii, että suoriudumme tehtävistä yhdessä.... Mutta ei silti anna eväitä tai kontrolloi, ettei kukaan pääse työskentelemään sellaisissa olosuhteissa, jotka jopa ovat henkisesti liian raskaita. (V25)</i>
Ulkoinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallittava (2,5 %)	<i>Pahinta on, että tämä johtuu siitä, että [opettaja] kiusasi minua tunneilla ensimmäisen lukuvuoden ajan. Osaan [vierasta kieltä] äidinkielenomaisesti, ja minulta [vieraan kielen opettaja] aina kyseli tunnin aikana monta kertaa enemmän juttuja kuin muilta. Joten hän loi sellaisen oudon kuvan, että olen niin hyvä [vieraassa] kielessä muihin verrattuna, että heidän oli vaikea lähestyä tms. (V58)</i>

Itseen kohdistuneet attribuutiot. Vastaajat etsivät usein syitä kokemalleen korkeakoulukiusaamiselle omista henkilökohtaisista ominaisuuksistaan. Esimerkiksi iän, sukupuolen ja syntyperän ajateltiin olevan syitä kiusatuksi joutumiselle. Kyseiset ominaisuudet ovat kaikki suhteellisen pysyviä – ikäkin suhteessa yksilön omaan vertaisyhteisöön – ja sellaisia, joihin kiusaamista kokeva opiskelija ei voi itse vaikuttaa. Aineistosta ilmeni, että osa vastaajista ajatteli olleensa joko liian nuori tai vanha suhteessa opiskelutovereihinsa.

Lisäksi yksittäistapauksissa vastaajat arvelivat, että heidän muusta ryhmästä poikennut ikänsä nähtiin uhkana kiusaajiksi koettujen henkilöiden näkökulmasta, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

Olin hieman nuorempi kuin muut ryhmän opiskelijat (keski-ikä noin 45 vuotta). Koin, että minua pidettiin uhkana työmarkkinoilla juuri iästäni johtuen. (V63)

Sukupuolen nähtiin olevan syy sekä tiettyjen kiusaamismuotojen harjoittamiselle että helppona kiusaamiskohteena pitämiselle:

Seksististen vitsien ja mitätöinnin osalta se on hyvin todennäköisesti johtunut siitä, että olen nainen. (V22)

Koska opiskelupaikassani on vähän tyttöjä, olin helppo kohde. (V51)

Lisäksi eräs vastaaja koki sukupuolensa aiheuttaneen uskottavuusongelmia alalla, jota hän opiskeli. Edelleen yksittäisten vastaajien kohdalla kiusaamisen ajateltiin johtuvan vastaajan syntyperästä. Eräs vastaajista näki, että hänen puutteellinen kielitaitonsa aiheutti hänen kiusaajikseen kokemissaan henkilöissä pelkoa ja aikaansai siten kiusaamista:

Koska olen [ulkomaalainen] ja puhun 'huonoa suomea'. Ehkä pelkäsivät, että en ymmärrä jotain tai minun on vaikea kirjoittaa suomeksi. (V64)

Vastaajat etsivät syytä korkeakoulukiusaamiselleen myös luonteestaan, henkilökohtaisista arvoistaan ja näkemyksistään, ulkoisesta olemuksestaan sekä seksuaalisesta suuntautumisestaan. Näistä jokainen on attribuutiona suhteellisen pysyvä. Vastaajat olisivat kyenneet vaikuttamaan edellä mainituista attribuutioista kaikkiin muihin paitsi omaan seksuaaliseen suuntautumiseensa; esimerkiksi liiallisesta ujoudesta voi ainakin pyrkiä pääsemään eroon tai ulkoista olemustaan muokata, mutta seksuaalinen suuntautuminen on yksilön tahdosta riippumaton.

Vastaajien luonteenpiirteistä liiallinen kiltteys ja ymmärtäväisyys, yliherkkyys, suorapuheisuus, sulkeutuneisuus, epävarmuus ja ujous mainittiin aineistossa syinä kiusatuksi joutumiselle. Samalla tavoin erilaisuuden – niin sanotun muotista poikkeamisen – ajateltiin olevan syy sille, miksi kiusaamista koettiin korkeakouluaihana.

Vastaajat kuvasivat muun muassa seuraavilla tavalla tiettyjen luonteenpiirteidensä vaikutusta kiusatuksi joutumiselle:

Olen helppo kohde, liian kiltti. (V36)

Minuun oli varmasti helppo tukeutua, ja minulle oli helppo siirtää huolet kannettavaksi. Olin aivan liian kiltti ja ymmärtäväinen – todellakin aivan liian pitkään! (V2)

Henkilökohtaiset arvot ja näkemykset sekä oma vakaumus nähtiin kiusaamisen alun perin aiheuttaneina ja vastaajat ryhmän ulkopuolelle jättävinä tekijöinä:

Toisin kuin suuri osa opiskelijoista, en pidä juhlimisesta ja alkoholin suurkäytöstä. Olen myös ateisti ja tehnyt abortin. Osa näistä henkilökohtaisista mielipiteistäni ja arvoistani erottaa minut muusta ryhmästä. (V1)

Vakaumukseni vuoksi en ole osallistunut rientoihin, joita en koe rakentavaksi. Jäin aika luonnollisesti ryhmän ulkopuolelle. (V2)

Aineistosta kävi ilmi, että vastaajat kokivat korkeakoulukiusaamisensa syyn liittyneen jollakin tavalla omaan ulkoiseen olemukseensa, kuten seuraavat esimerkit havainnollistavat:

Omasta erottuvasta -- ulkonäöstäni. (V17)

Oletan johtuvan siitä, että ensivaikutelmana minusta on syntynyt hiljaisen ja ujon ihmisen kuva, joten minun ei myöhemminkään odoteta kommentoivan kovin paljoa. (V18)

Ehkä ihmiset tunnistivat alitajuisesti minussa entisen koulukiusatun. (V19)

Lisäksi eräs vastaaja arveli homoseksuaalisuutensa olleen syy sille, että hän oli kokenut korkeakoulukiusaamista. Ulkoisen olemuksen lisäksi kiusaamiselle haettiin syitä vastaajien henkilökohtaisesta menneisyydestä ja koulutustaustasta, jotka ovat attribuutioina pysyviä ja muuttumattomia. Eräs vastaaja uskoi kiusaamisensa alkaneen siitä, kun tieto hänen terapiakäynneistään levisi opiskeluyhteisöön. Toisessa tapauksessa vastaaja etsi kiusaamiselleen syytä menneiden vuosien päihteidenkäytöstään, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

Ennen opiskeluaikaa käytin aika rankasti erilaisia päihteitä. Sitä ei näe minusta mitenkään päällepäin, mutta se on vienyt kaiken mielenkiintoni humalahakuisen juomiseen. -- Minua pidetään käsittäkseni petturina, kun en käy opiskelijabileissä. (V9)

Yksilön lähtökohdat korkeakouluopintojen aloittamiselle olivat myös eräs tekijä, jonka eräs vastaaja uskoi olevan syynä korkeakoulukiusaamiselleen:

[Minua kiusattiin], koska olen ammatilliselta alalta tullut aikuiskoulutukseen. (V42)

Muita syitä korkeakoulukiusaamiselle nähtiin olleen kiusaajaksi koetun henkilön tai kiusaajiksi koettujen henkilöiden kateellisuus ja vastaajan kokeminen uhkana. Kateellisuuden aiheuttajiksi nimettiin menestys opinnoissa ja/tai elämässä sekä korkea asema ryhmässä. Vastaaja kuvasi seuraavasti erityisasemaansa ryhmässä:

Muut saattoivat olla kateellisia -- asemastani ryhmässä (esimerkiksi siitä, että tunsin opettajat jo entuudestaan ja meillä oli hyvä suhde – vitsit lensivät puolin ja toisin, minun mokailujani ja pois-saolajani katsottiin vähän enemmän läpi sormien kuin muiden ryhmäläisten, pystyin usein puhumaan itseni ulos hankalista tilanteista jne.) (V30)

Uhaksi kokemisen puolestaan uskottiin liittyneen esimerkiksi opiskelijan opintomenestykseen:

Tiedän heidän tekevän samaa asiaa [sabotoivan arvosanoja] muillekin, jotka he selvästi kokevat uhaksi tiellään saada luokan parhaat arvosanat. (V11)

Vastaajan kadehtiminen ja uhkana pitäminen ovat luonteeltaan suhteellisen pysyviä ja tilanteesta riippuen joko hallittavia tai hallitsemattomia attribuutioita: Vastaaja olisi mahdollisesti voinut omalla toiminnallaan vähentää kiusaajiksi kokemiensa henkilöiden kateellisuutta esimerkiksi asettamalla itsensä tietoisesti samaan asemaan ryhmässä kuin muut. Sen sijaan vastaajalla, joka uskoi näyttäytyneensä uhkana kiusaajikseen kokemiensa henkilöiden näkökulmasta, ei oikeastaan olisi ollut mahdollisuutta vaikuttaa kiusaajikseen kokemiensa henkilöiden mielipiteeseen.

Vastaajien henkilökohtaisten ominaisuuksien lisäksi kiusaamiselle haettiin syitä vastaajan omaan toimintaan liittyvistä tekijöistä. Muun muassa tehdyt elämänmuutokset koettiin syiksi kiusaamiselle, kuten seuraava esimerkki osaltaan havainnollistaa:

Lopetin opiskelijabileissä käymisen (alkoholin käytön) ja liityin seurakuntaan. Menin myös samalla naimisiin, ja se lisäsi pahansuopuutta minua kohtaan entisestään. (V16)

Edellinen korkeakoulukiusaamiselle annettu attribuutio on pysyvä ja hallittava. Aineistossa mainittiin kiusaamisen syiksi myös opiskelijatapahtumiin osallistumattomuus, itselle uusiin ryhmiin mukaan menemättömyys, sivuun vetäytyminen sekä varovaisuus ja passiivisuus uusissa vuorovaikutustilanteissa. Nämä sisäiset attribuutiot ovat yksilön luonteeseen liittyviä ja siten suhteellisen pysyviä sekä hallittavissa olevia, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

Uutena jäsenenä itsekin tutkiskelen ja en ota heti kontaktia toisiin, mikä varmaan osittain vaikuttaa tilanteeseen. (V29)

Toisaalta vuorovaikutuksessa ilmenneen liiallisen innokkuuden arveltiin myös johtaneen kiusaamiseen:

Olin -- ensimmäisenä opiskeluvuonna aika innokas tutustumaan ihmisiin, mikä nähtiin tunkeutumisena. (V19)

Myös tässä tapauksessa korkeakoulukiusaamiselle annettu sisäinen attribuutio on ulottuvuuksiltaan pysyvä ja hallittava, samoin kuin aineistossa esiintyneet seuraavat yksittäiset maininnat: epäsuosittujen tiukkisten kanssa hyvissä väleissä oleminen, itsen etäännyttäminen puolitarkoituksella eräästä ihmisestä, muita enemmän opiskeluun panostaminen, seurustelu kiusaajaksi koetun henkilön ystävän kanssa, tunneilla kuunteleminen ja läksyjen tekeminen sekä kiusaajiksi koettujen henkilöiden ja heidän tekemistensä huomiotta jättäminen.

Lisäksi aineistossa esiintyi yksittäisenä mainintana vastaajan poissaolo opintojen alun tutustumis- ja perehdytystunneilta, jolloin opiskelija ei mielestään päässyt enää mukaan jo aiemmin syntyneisiin ryhmiin. Ulottuvuuksiltaan kyseinen attribuutio on edellisten attribuutioiden tavoin sisäinen ja hallittava, mutta ei pysyvä, vaan tilanne- ja aikasidonnainen – samalla tavoin kuin kiusatun opiskelijan menettelytapa kiusaamistilanteissa. Vastaajat arvelivat, että heidän oma toimintansa kiusaamistilanteissa aiheutti lisää kiusaamista:

Syrjintätilanteissa itse joko vetäydyn entistä enemmän syrjään tai sitten otan päälle itsevarman vaihteen, mikä näkyy ärsyttävän syrjiä entistä enemmän -> lisää syrjintää. (V32)

Reagoin kiusaamiseen olemalla hiljaa ja menemällä vaikeaksi, mikä lisäsi tietenkin vettä myllyyn. (V39)

Eräs vastaaja koki korkeakoulukiusaamisensa osasyxyksi sen, miten hän oli saanut opiskelupaikkansa:

Ryhmään niin sanotusti ulkopuolelta tulleena (erilainen hakumenettely --)oli todella vaikea päästä osaksi ryhmää. (V48)

Poikkeavan hakumenettelyn kautta ryhmään tuleminen on attribuutiona sisäinen, tilanne- ja aikasidonnainen sekä hallitsematon.

Vastaajien henkilökohtaisten ominaisuuksien sekä heidän omaan toimintaansa liittyvien tekijöiden lisäksi korkeakoulukiusaamisen ajateltiin olleen seurausta sekä vastaajan asuinpaikasta että hänen lähtökohtaisesti alemmasta taitotasosta suhteessa muihin opiskelijoihin, kuten vastaajat seuraavissa esimerkeissä osoittavat:

Asuin pääsääntöisesti eri paikkakunnalla opiskelujen ajan, joten minulla ei ollut mahdollisuutta viettää aikaa opiskelupaikkakunnalla yhtä paljon kuin muilla. (V63)

Oma jonkin verran heikompi lähtötasoni vaikutti varmasti kiusaamisen alkuun. (V48)

Vastaajan asuinpaikka samoin kuin heikompi lähtötaso ovat attribuutioina sisäisiä, suhteellisen pysyviä ja hallittavia.

Kiusaajiin liittyneet attribuutiot. Vastaajista moni etsi syitä korkeakoulukiusaamiselleen kiusaajaksi kokemastaan henkilöstä tai kiusaajiksi kokemistaan henkilöistä. Kiusaamisen syyn nähtiin olleen muun muassa koetun kiusaajan tai koettujen kiusaajien henkilökohtaisissa ominaisuuksissa, joihin liittyvät attribuutiot ovat ulottuvuuksiltaan ulkoisia, pysyviä ja hallitsemattomia. Yksilöhän voi jossain määrin muokata omia henkilökohtaisia ominaisuuksiaan – vaikka ne ovatkin suhteellisen pysyviä – mutta toisen ihmisen henkilökohtaisiin ominaisuuksiin vaikuttaminen on erittäin hankalaa tai jopa mahdotonta, koska on kyse henkilöstä, jonka yksilö kokee kiusaavan itseään.

Vastaajat näkivät, että heidän kiusaajiksi kokemiensa henkilöiden ominaisuuksista esimerkiksi lapsellisuus ja siihen liittyvä yhteistyöhön kykenemättömyys olivat yksi kiusaamista aiheuttanut tekijä:

Meidän ryhmässä on neljä todella lapsellista opiskelijaa. Katsovat mukamas vaivihkaa kieroon, kun on kaverin tai minun koulutyön esitysvuoro. (V4)

Veikkaisin vain, että korkeakoulussa minua kiusaavat ihmiset ovat vain kypsymättömiä tai kykenemättömiä toimimaan erilaisten ihmisten kanssa yhteistyössä. (V8)

Korkeakoulukiusaamiselle etsittiin syitä myös kiusaajiksi koettujen henkilöiden heikosta itsetunnosta, kuten seuraavasta esimerkistä ilmenee:

Noilta onnettomilta ihmisiltä puuttuu oma elämä ja omat mielipiteet. (V50)

Niin ikään kiusaajiksi koettujen henkilöiden epävarmuus nähtiin kiusaamisen taustalla vaikuttaneeksi syyksi. Vastaajat uskoivat kiusaajiksi kokemiensa henkilöiden kokevan epävarmuutta niin omasta asemastaan kuin oman ikänsäkin vuoksi. Lisäksi aineiston yksittäisten mainintojen mukaan korkeakoulukiusatut opiskelijat arvelivat kiusaamisensa johtuneen koetun kiusaajansa tai koettujen kiusaajiensa erilaisuuden pelosta, vaikeudesta hyväksyä itsestä poikkeavat ihmiset tai siitä, että kiusaajaksi koettu henkilö koki olevansa itse jollakin tavalla erilainen kuin muut.

Lisäksi aineistossa mainittiin kiusaamisen johtuneen – niin ikään yksittäisinä mainintoina – kiusaajiksi koettujen henkilöiden huumorintajun kieroudesta sekä heidän ylemmydentuntonaan. Vastaaja kuvasi seuraavasti kiusaajikseen kokemiensa henkilöiden ylemmydentuntoa:

Pääaineeni opiskelijoilla tuntuu olevan käsitys, että ainetta opiskelemaan pääsevät ovat jollain tavalla 'parempia ihmisiä', tai ainakin on mahdollista tietynlaiseen muottiin. (V44)

Koetun kiusaajan tai koettujen kiusaajien ominaisuuksista myös heidän ikänsä nähtiin kiusaamista aiheuttaneeksi tekijäksi, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

Useat [olivat] nuoria alle 30-vuotiaita, joilta vielä oma elämäkokemus puuttuu. (V42)

Voi myös olla, että henkilön ikä vaikutti asiaan. Hän oli vasta päässyt lukiosta. (V37)

Kiusaajiksi koettujen henkilöiden henkilökohtaisten ominaisuuksien lisäksi vastaajat uskoivat kiusaamisensa syyn olleen koetun kiusaajansa tai koettujen kiusaajiensa toiminnassa, tunteissa tai puutteellisissa viestintä- ja vuorovaikutustaidoissa. Vastaajien antamat, kiusaajiksi koettujen henkilöiden toimintaan, tunteisiin tai viestintä- ja vuorovaikutustaitoihin liittyvät attribuutiot ovat ulottuvuuksiltaan ulkoisia ja lähes yksinomaan pysyviä sekä tilanteesta riippuen hallittavia tai hallitsemattomia.

Aineistosta kävi ilmi, että kiusaajiksi koettujen henkilöiden uskottiin olleen joko kykenemättömiä tai haluttomia huomaamaan vastaajan paha olo tai päinvastoin olleen taitavia löytämään vastaajien heikot kohdat. Lisäksi osa vastaajista arveli heidän kiusaajiensa tulkinneen väärin heidän tietoisesti ja tiedostamatta lähettämäänsä viestejä, kuten seuraavasta esimerkistä voi nähdä:

Olen aika iloinen ja puhelias, ehkä tämä tulkittiin jotenkin muuten. (V15)

Edellä mainitut, korkeakoulukiusaamiselle annetut attribuutiot ovat sellaisia, joihin kukaan kiusaamista kokenut vastaaja voisi ainakin pyrkiä vaikuttamaan omilla viestintä- ja vuorovaikutustaidoillaan. Viestien väärin tulkitsemiseen liittyvät lisäksi aineistossa mainitut väärinkäsitykset, jotka erään vastaajan mielestä ikään kuin ruokkivat kiusaamista:

Väärinkäsitykset korostivat haasteita entisestään. (V27)

Toisin kuin esimerkiksi kiusaajaksi koetun henkilön taitamattomuus tulkita ympäristösään olevia viestejä, väärinkäsitykset ovat attribuutiona tilanne- ja aikasidonnaisia sekä muilta ulottuvuuksiltaan ulkoisia ja hallittavia. Samaan attribuutioyhdistelmään voidaan ajatella kuuluvan vieraan kielen opettajan toiminta, jonka eräs vastaaja mielsi aiheuttaneen hänen kiusaamisensa korkeakouluopintojensa ensimmäisenä lukuvuotena.

Koetun kiusaajan tai koettujen kiusaajien toimintaan liittyviä pysyviä attribuutioita olivat aineiston mukaan ajattelemattomuus, niin sanottujen kuppikuntien muodostaminen sekä kiusaajiksi koettujen henkilöiden omaksuma viestintä- ja käytöskulttuuri, joita vastaajat kuvasivat seuraavasti:

Kiusaaminen voi olla myös ajattelemattomuutta. (V43)

Syrjintä voi olla seurausta ihmisryhmien klikkiytymisestä: työryhmään ei välttämättä haluta ottaa 'ulkopuolisia'. (V32)

[Kiusaamiseen olivat syynä] *Nuorten nykyiset käytöstavat, kulttuuri toimia 'henkisellä tasolla', niin sanotusti porukkahengen luominen, jolla pyritään turvaamaan oma johtajuus ryhmässä. (V46)*

Attribuutiona kiusaajaksi koetun henkilön ajattelemattomuus on hallittava; vastaaja olisi mahdollisesti voinut omalla viestinnällään vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Kuppikuntien muodostaminen sekä tietynlainen viestintä- ja käytöskulttuuri sitä vastoin ovat hallitsemattomia attribuutioita, sillä niissä ilmiöiden taustalla vaikutti useampi kiusaajaksi koettu henkilö. Näin ollen vastaajan olisi ollut selvästi hankalampi vaikuttaa itse kiusaajiksi kokemuksiinsa henkilöihin tai tapahtumien kulkuun.

Kiusaamiselle etsittiin syytä myös koetun kiusaajan vastaajaan kohdistamista negatiivisista tunteista, jotka näkyivät käytännössä erilaisina kiusaamiskeinoina. Toisaalta vastaajat mainitsivat jakaneensa itsekkin samanlaisia tunteita kiusaajaksi kokemansa henkilön kanssa, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

Se johtui yhdestä ihmisestä, jonka kanssa emme pitäneet toisistamme. Hän yritti saada myös muita ihmisiä 'porukkaansa' naureskelemaan. (V6)

[Kiusaamiseen oli syynä] *molemminpuolinen haluttomuus ystäväystyä. (V60)*

Edellä mainittu attribuutio on pysyvä mutta silti hallittava, sillä vastaaja olisi voinut ainakin omalta osaltaan pyrkiä muuttamaan vallitsevaa asiantilaa.

Kiusatun ja kiusaajan yhtäläisyyksiin ja eroihin sekä korkeakouluun liittyneet attribuutiot. Aineistosta kävi ilmi, että vastaajat arvelivat kokemansa korkeakoulu-kiusaamisen johtuneen jossain määrin heitä itseään ja heidän kiusaajiaan yhdistäneistä ja/tai erottavista tekijöistä. Nämä vastaajia ja koettuja kiusaajia yhdistäneet ja/tai erottavat tekijät ovat kaikki ulkoisia attribuutioita sillä perusteella, etteivät vastaajat kokeneet kiusaamisen johtuneen varsinaisesti itsestään tai kiusaajaksi kokemastaan henkilöstä vaan jostakin tietystä tekijästä, joka erotti tai yhdisti heitä.

Eräs vastaaja koki, että häntä ja hänen kiusaajaansa yhdisti luonteiden samankaltaisuus – toisin sanoen voimakas temperamentti – joka on attribuutiona ulkoinen, tilanne- ja aikasidonnainen sekä hallittava. Yksilön ominaisuutena voimakas temperamentti on toki sisäinen attribuutio, mutta koska kyseessä oli tässä nimenomaisessa tapauksessa kaksi yksilöä yhdistänyt tekijä, on attribuutio ulkoinen. Lisäksi kuten jo aiemmin todettiin, henkilökohtaisia luonteenpiirteitä on vaikea muuttaa, mutta kukin yksilö voi kuitenkin pyrkiä tekemään niin omalla kohdallaan. Tästä syystä edellä mainittu attribuutio voidaan luokitella tiettyssä määrin hallittavaksi.

Aineiston mukaan vastaajia ja heidän kiusaajiaan erottavia tekijöitä puolestaan olivat luonteiden eroavaisuus, erilaiset kiinnostuksenkohteet ja ajanviettotavat, yhteisten puheenaiheiden puuttuminen, erilainen suhtautuminen opiskeluun, erilaiset lähtökohdat ja ikäero. Vastaajat kuvasivat seuraavilla tavoilla itseään ja kiusaajaksi kokemaansa henkilöä erottavia tekijöitä:

Me olemme täysin erilaiset persoonat. Lisäksi meillä on kovin erilainen asenne opiskeluun ja tavoitteisiin siinä. Hän ei ole varma, onko oikeassa paikassa, ja hänelle riittää pelkkä opintojen läpääisy. Itse olen tarkempi ja tavoitteellisempi. (V31)

[Kiusaamiseen oli syynä] *erilaiset kiinnostukset ja ajanviettotavat. (V60)*

Ei tavallaan ole ollenkaan yhteisiä puheenaiheita ja samanlaisia ajatuksia, mutta ei kai sen pitäisi vaikuttaa esimerkiksi tervehtimiseen. (V38)

Olimme hyvin eri-ikäisiä ja eri lähtökohdista tulevia. (V27)

Yllä mainitut attribuutiot ovat ulkoisia ja pysyviä yhtä lukuun ottamatta. Yhteisten puheenaiheiden puuttuminen on kyllä ulkoinen attribuutio, muttei pysyvä vaan tilanne- ja aikasidonnainen, sillä vastaajalla ja hänen kiusaajaksi kokemallaan henkilöllä saattaa tai on saattanut ilmetä myöhemmässä elämässään yhteisiä puheenaiheita. Kun tarkastellaan jälleen kaikkia neljää yllä mainittua attribuutiota, voidaan havaita, että niiden hallittavuus vaihtelee. Vastaajat olisivat kyenneet itse vaikuttamaan niistä vain osaan; omalta kohdaltaan ainakin kiinnostuksenkohteisiinsa ja ajanviettopoihinsa, tapaansa suhtautua opiskeluun – tai ainakin siihen, miten olisi osoittanut sen muille – yhteisiin puheenaiheisiin sekä jossain määrin myös omiin luonteenpiirteisiinsä. Sen sijaan ikäeroon ja erilaisiin lähtökohtiin kukaan vastaajista ei olisi pystynyt vaikuttamaan – ei myöskään omaan tai kiusaajaksi kokemansa henkilön persoonaan olettaen, että hän ja hänen kiusaajansa olisivat olleet täysin erilaisia.

Yksittäisinä mainintoina kiusaamisen koettiin johtuneen omaan korkeakouluun liittyneistä tekijöistä: oman opiskelualan käytännöistä ja opetushenkilökuntaan kuuluneen henkilön toiminnasta:

Koulutus ei -- tehnyt minkäänlaista alkuryhmittymistä eli tutustumisharjoituksia, jotka olisivat varmaan auttaneet ennakkoluulojen purkautumisessa. [Lisäksi] -- koulutus vaatii, että suoriudumme tehtävistä yhdessä... Mutta ei silti anna eväitä tai kontrolloi, ettei kukaan pääse työskentelemään sellaisissa olosuhteissa, jotka jopa ovat henkisesti liian raskaita. (V25)

Pahinta on, että tämä johtuu siitä, että [opettaja] kiusasi minua tunneilla ensimmäisen lukuvuoden ajan. Osaan [vierasta kieltä] äidinkielenomaisesti, ja minulta [vieraan kielen opettaja] aina kyseli tunnin aikana monta kertaa enemmän juttuja kuin muilta. Joten hän loi sellaisen oudon kuvan, että olen niin hyvä [vieraassa] kielessä muihin verrattuna, että heidän oli vaikea lähestyä tms. (V58)

Näistä ulkoisista sekä tilanne- ja aikasidonnaisista attribuutioista ensiksi mainittu on hallitsematon ja viimeiseksi mainittu hallittava, sillä yksilö voi pyrkiä omalla toiminnallaan vaikuttamaan yksittäiseen ihmiseen, muttei niinkään instituutioiden harjoittamiin käytänteisiin.

Tarkemmin määrittelemättömät attribuutiot. Pieni osa vastaajista ei sanonut tai ei osannut sanoa syytä korkeakouluaikaiselle kiusaamiselleen, joskin eräs vastaaja pohti, ettei kiusaamisen syy voinut olla hänessä itsessään. Edelleen korkeakoulukiusaamisen syyksi arveltiin yksittäisten mainintojen mukaan kiusaajaksi koetun henkilön kateellisuutta, mutta vastaajat eivät kuitenkaan avanneet tarkemmin sitä, mikä heidän mielestään oli

syy kateellisuudelle. Kateus on sisäinen ja pysyvä attribuutio, mutta sen hallittavuudesta ei voitu tehdä tässä yhteydessä tarkempaa analyysia.

Lisäksi eräs vastaaja uskoi korkeakoulussa kokemansa kiusaamisen johtuneen erilaisuudestaan. Hän ei kuitenkaan maininnut, mikä hänestä teki erilaisen muihin opiskelijoihin verrattuna. Näin ollen myös tämän kiusaamiselle annetun attribuution voitiin päätellä olevan sisäinen ja pysyvä, kun taas sen hallittavuudesta ei voitu tehdä tässäkään tapauksessa tarkempaa analyysia.

5.3.2 Koulukiusaamiselle annetut attribuutiot

Vastaajat etsivät syitä kokemalleen koulukiusaamiselle pääasiassa itsestään (sisäiset attribuutiot), mutta jonkin verran myös muista ihmisistä tai tilannetekijöistä (ulkoiset attribuutiot). Vastaajien koulukiusaamiselleen antamat sisäiset attribuutiot ovat sekä hallittavia että hallitsemattomia kuin myös pysyviä sekä tilanne- ja aikasidonnaisia. Sen sijaan heidän koulukiusaamiselleen antamat ulkoiset attribuutiot ovat muilta ulottuvuudeltaan pysyviä, tilanne- ja aikasidonnaisia sekä hallitsemattomia, eivät kuitenkaan hallittavia.

Vastaajien kiusaamiselleen antamat attribuutiot poikkeavat jonkin verran toisistaan niiden eri dimensioiden – sijainnin, pysyvyyden ja hallittavuuden – suhteen (ks. taulukko 4), mutta eri attribuutioyhdistelmistä kolmeen ei löytynyt lainkaan vastinetta tutkimusaineistosta. Aineistosta kävi kuitenkin ilmi, että vastaajat selittivät kouluai-kaista kiusaamistaan selvästi useammin sisäisillä (79,4 %) ja pysyvillä (80,4 %) attribuutioilla kuin ulkoisilla (20,6 %) sekä tilanne- ja aikasidonnaisilla (19,6 %) attribuutioilla. Sen sijaan koulukiusaamista selitettiin lähes saman verran hallittavilla (49,5 %) ja hallitsemattomilla (50,5 %) attribuutioilla. Toisin sanoen vastaajat uskoivat kokemansa koulukiusaamisen johtuneen selvästi useammin itsestään kuin muista ihmisistä tai tilannetekijöistä. Samalla tavoin oletetun kiusaamissyyn ajateltiin olevan useimmiten ajasta tai kontekstista riippumaton. Suunnilleen joka toisen koulukiusaamiselle annetun syyn kohdalla voidaan olettaa, että yksittäinen vastaaja olisi kyennyt ohjailemaan omaa tai toisten ihmisten käytöstä tai tapahtumien kulkua.

TAULUKKO 4 Vastaajien (n = 42) attribuutiot koulukiusaamiselleen Weinerin (1986, 51) luokittelua soveltaen

Attribuutioyhdistelmät	Aineistoesimerkki
Sisäinen-pysyvä-hallitsematon (23,0 %)	<i>Olin erilainen. Todella paksut silmälasit (- 10 vahvuiset), kömpelö; ulkonäöllisesti olin lapsena kauniisti sanottuna ruma. Lisäksi [kiusaamisen syynä oli] se, että synnyin keskosena ja olin pienenä kehityksestä todella paljon jäljessä (sosiaalisesti ja fyysisesti), ja se näkyi aina ala-asteen loppuun saakka. (V34)</i>
Sisäinen-pysyvä-hallittava (47,1 %)	<i>Koko kouluajan, jopa lukiossa, minua on kiusattu aktiivisuudestani, tutkijamaisesta otteestani, suuresta kiinnostuksestani koulua kohtaan, menestymisestä kaikissa oppiaineissa. (V32)</i>
Sisäinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallitsematon (6,9 %)	<i>Lapset monesti klikkiytyvät ja keksivät aina jonkun kiusattavan, joten ehkä olin vain huono-onninen. (V22)</i>
Sisäinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallittava (2,4 %)	<i>Yläasteella kiusaaminen liittyi enimmäkseen siihen, että käytin pyöräilykypärää, joka ei siihen aikaan ollut kovin tavallista yläasteikäisten keskuudessa. (V8)</i>
Ulkoinen-pysyvä-hallitsematon (10,3 %)	<i>Luulen, että se [kiusaaminen] meni [kiusaajiksi koettujen henkilöiden] lapsellisuuden piikkiin ja tyhmyyden. (V57)</i>
Ulkoinen-pysyvä-hallittava (0 %)	
Ulkoinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallitsematon (10,3 %)	<i>Vanhempani olivat silloin varakkaita. (V59)</i>
Ulkoinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallittava (0 %)	

Itseen kohdistuneet attribuutiot. Vastaajat arvelivat kouluaikaisen kiusaamisensa johduneen muun muassa henkilökohtaisista ominaisuuksistaan. Aineistosta ilmeni, että kyseiset ominaisuudet liittyivät yksittäisen vastaajan syntyperään, sukunimeen, älykkyyteen, luonteeseen ja ulkoiseen olemukseen. Aineiston mukaan koulukiusaamiselle annettuja sisäisiä, pysyviä ja hallitsemattomia attribuutioita olivat vastaajan hauska sukunimi, älykkyys ja syntyperä sekä seuraavat ulkonäköön ja ulkoiseen olemukseen liittyvät tekijät: leveät etuhampaat, silmälasit, fyysinen kehittyneisyys, rumuus sekä poikkeava puhetapa ja kävelytyyli. Edellä mainituista vastaajan älykkyys on kuitenkin attribuutiona vain näennäisesti hallitsematon; vastaaja olisi periaatteessa voinut peitellä älykkyytään kouluyhteisössään, mutta käytännössä se ei olisi ollut hänen oppimisensa ja samalla tulevaisuutensa kannalta järkevää.

Kuten aiemmin todettiin, koulukiusaamiselle annetut sisäiset, pysyvät ja hallittavat attribuutiot liittyivät vastaajien mielestä heidän henkilökohtaisiin ominaisuuksiinsa. Vastaajat etsivät syitä kiusaamiselleen esimerkiksi kiltteydestään, arkuudestaan, tunnollisuudestaan, rämäpäisyydestään, voimakkaasta temperamentistaan ja hyvästä itsetunnostaan. Eräs vastaajasi kuvasi kokemansa koulukiusaamisen johtuneen omapäisyydestään, kuten seuraava esimerkki havainnollistaa:

Näin jälkeensä asiaa ajatellessa luulen, että olin liian vahva. En halunnut mielistellä koulun 'johtajaoppilasta' ja mielipidevaikuttajaa, joka sitten kosti minulle tällä tavalla. (V38)

Osa vastaajista arveli kokemansa koulukiusaamisen – myös opettajien harjoittaman – johtuneen ylipainoisuudestaan tai päinvastoin laihuudestaan ja vaatetuksestaan, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

Taisin olla lihava, ruma ja ärsyttävä. (V24)

Myös jotkut opettajat kiusasivat: koska olin laiha, terveydenhoitaja väitti minulla olevan syömis-häiriön -- useat opettajat sanoivat minun olevan saatananpalvoja, koska minulla oli paljon tummia vaatteita. (V52)

Huomionarvoista on, että kaikki aineistosta löydetty sisäiset, pysyvät ja hallittavat attribuutiot ovat hallittavuudeltaan jossain määrin kyseenalaisia, koska niiden voitiin havaita liittyneen vastaajien identiteettiin. Yksittäinen vastaaja olisi periaatteessa voinut muokata omaa luonnettaan, ulkonäköään ja ulkoista olemustaan – jopa yli- ja alipainoa – mutta eri asia on, olisiko hän halunnut tai olisiko hänen kannattanut tehdä sitä esimerkiksi oman terveytensä kustannuksella.

Henkilökohtaisten ominaisuuksien lisäksi yksittäiset vastaajat etsivät syytä koulukiusaamiselleen seksuaalisesta suuntautumisestaan, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

Luultavasti -- seksuaalinen suuntautumiseni aiheutti oudoksuntaa. (V20)

Lisäksi vastaajien kuvaaman, niin sanotun oman vertaisyhteisön ulkopuolisuuden nähtiin olleen syy sille, miksi vastaajat kokivat kiusaamista myös kouluaikaanaan. Ulkopuolisuus liittyi aineiston mukaan sekä vastaajan asuinpaikkaan että uutena oppilaana jo pidempään yhdessä olleeseen luokkaan tulemiseen:

Olin ulkopaikkakuntalainen muiden silmissä, enkä tiennyt kaupungin ympyröistä mitään. (V20)

Tulin uutena opiskelijana luokkaan, joka oli opiskellut yhdessä jo pari vuotta. (V60)

Seksuaalinen suuntautuminen on attribuutiona sisäinen, pysyvä ja hallitsematon, kun taas vertaisyhteisön ulkopuolisuuden voidaan ajatella olevan sisäinen, tilanne- ja aikasidonnainen sekä hallitsematon attribuutio.

Vastaajista moni arveli kokemansa koulukiusaamisen johtuneen erilaisuudestaan, joka on attribuutiona sisäinen ja pysyvä mutta joka voi olla joko hallitsematon tai hallittava. Erilaisuuteen liittyneistä hallitsemattomista attribuutioista mainittiin aineistossa yksilön tietyt henkilökohtaiset ominaisuudet sekä yksilön tausta, kuten seuraavat esimerkit havainnollistavat:

Saatoin olla -- keskimääräistä älykkäämpi koulu yhteisössäni. (V55)

Hörökorvien haukkuminen taitaa olla aika klassinen 'erilaisuuteen' tarttumisesta johtuva kiusaamisesimerkki. Sitä en sitten tiedä, miksi jotkut ihmiset kokevat tarpeelliseksi huomautella muille muiden 'erilaisuudesta'. Erilaisuuden olen laittanut 'lainausmerkkeihin', koska mielestäni varsinkin kiusaajalla oli hyvin poikkeukselliset korvat itsellään, mutta en silti alkanut huutelemaan niistä itse. (V50)

Yläasteella suurin vaikutin oli se, että tulin juuri maalta ja olin käynyt pientä kyläkoulua. (V38)

Edelleen erilaisuuteen liittyneitä – mutta tässä yhteydessä hallittaviksi attribuutioiksi tulkittavia – kiusaamissyitä olivat aineiston mukaan muun muassa vastaajan luonne, ulkoinen olemus sekä kiinnostuksen kohteet ja harrastukset:

Olin kerta kaikkiaan liian erilainen. En ollut yläasteella kiinnostunut alkoholista, tupakasta tai seksistä. Olin muihin nuoriin verrattuna hyvin lapsenomainen. En meikannut tai laittanut hiuksiani. Vaatteeni olivat huonot, sillä perheeni oli pienituloisen. (V20)

Erilaiset vaatteet ja harrastukset (tietokoneet, huilunsoitto), puheliaisuus. En seurannut popkulttuuria ja tiennyt parhaita bändejä, en ollut kiinnostunut muodista tai muusta. (V60)

Koulukiusaamiselle etsittiin syitä niin ikään vastaajan koulumenestyksestä, tuntiaktiivisuudesta, vastaajan ja hänen opettajiensa välisistä hyvistä vuorovaikutussuhteista sekä hänen kiinnostuksestaan koulunkäyntiä kohtaan. Vastaaja taustoitti koulukiusaamisensa syitä seuraavasti:

Koko kouluajan, jopa lukiossa, minua on kiusattu aktiivisuudestani, tutkijamaisesta otteestani, suuresta kiinnostuksestani koulua kohtaan, menestymisestä kaikissa oppiaineissa, hyvistä suhteistani opettajiin. (V32)

Edellä mainitut attribuutiot ovat sisäisiä ja suhteellisen pysyviä sekä hallittavia – tosin kuten jo aiemmin todettiin, niiden hallittavuus voidaan kyseenalaistaa.

Moni vastaajista uskoi olleensa koulussa helppo kohde kiusaamiselle ja koke-neensa siksi kiusaamista. Vastaajat mielsivät itsensä helpoiksi kiusaamiskohteiksi joko häiriintyneiden perheolosuhteidensa, heikkojen ominaisuuksiensa, verrattain nopean fyysisen kehityksensä (hallitsemattomat attribuutiot), ujoutensa ja epävarmuutensa, pyöreytensä tai esimerkiksi vaatetuksesta johtuvan erilaisuutensa (hallittavat attribuutiot) vuoksi. Eräs vastaaja kuvasi häiriintyneiden perheolojen vaikutusta koke-mansa kiusaamisen alkamiseen seuraavasti:

Häiriintyneiden perheolojen takia olin hyvin ahdistunut ja masentunut aloittaessani lukion ja siksi helppo kohde pahan olon purkamiseen. (V9)

Koulukiusaamiselle etsittiin syitä myös kiusaajiksi koettujen henkilöiden kateellisuudesta sekä vastaajan harrastuksista ja mielenkiinnon kohteista. Koettujen kiusaajien kateellisuus on attribuutiona sisäinen ja pysyvä sekä tapauskohtaisesti hallitsematon tai hallittava. Seuraavista esimerkeistä voi nähdä, että hallittavista attribuutioista vastaajan koulumenestyksen nähtiin aiheuttavan kiusaajiksi koetuissa henkilöissä kateellisuutta, kun taas hallitsemattomien attribuutioiden osalta vastaajan oletetun erityisaseman uskottiin olleen kateuden syy:

Ehkä kateudesta, olin aina luokan priimus. (V22)

Koska äitini oli samassa koulussa töissä, jotkut luulivat, että olen etuoikeutettu, vaikka opiskelin hyvin. Olivat kateellisia, koska pääsin vielä esittämään prinsessaa yksissä juhlissa. Epäilivät, että äidin kautta sain hyvän roolin. (V64)

Aineistosta kävi lisäksi yksittäisinä mainintoina ilmi, että eräs vastaaja näki kokemansa koulukiusaamisen johtuneen harrastuksestaan ja toinen vastaaja hevosia kohtaan osoit-tamasta kiinnostuksestaan:

[Minua kiusattiin, koska] harrastin vakavasti musiikkia. (V52)

Minua kiusattiin myös siksi, että tykkäsin paljon hevosista, mutta en käynyt ratsastamassa. Hep-patyttöjen mielestä ei voinut olla hevoshullu, jos harrastus ei ilmene myös käytännössä. (V32)

Koulukiusaamiselle etsittiin syitä edelleen vastaajien toiminnasta, esimerkiksi opiskelu-yhteisön toiminnasta vetäytymisestä, seurustelusuhteesta kiusaajaksi koetun henkilön

entiseen ihastukseen sekä vastaajan koettuja kiusaajia kohtaan osoittamasta kiinnostuksen puutteesta. Edellä mainitut attribuutiot ovat sisäisiä, pysyviä ja hallittavia yhtä luokun ottamatta. Opiskeluyhteisön toiminnasta vetäytymisen taustalla on mielenterveydellinen sairaus, johon vastaaja ei olisi voinut itse vaikuttaa. Kyseinen vastaaja kuvasi lukioaikaisen toimintatapansa olleen kiusaajilleen lisää-ärsyke:

Sairastuin ysillä anoreksiaan ja vetäydyin totaalisesti kaikesta muusta paitsi liikunnasta ja syömättömyydestä. Se ärsytti lukiossa kiusaajia vielä lisää. (V24)

Sisäisistä, pysyvistä ja hallitsemattomista attribuutioista oli havaittavissa aineistossa vielä yksi maininta, jossa vastaaja näki koulukiusaamisensa johtuneen omasta perhe-taustastaan:

Pienellä paikkakunnalla tiedettiin perhetaustat, jotka vaikuttivat siihen, kuuluuko koulussa suosittuihin oppilaisiin vai ei-suosittuihin tyyppeihin. (V29)

Aineistossa oli myös havaittavissa joitakin mainintoja sisäisistä sekä tilanne- ja aikasidonnaisista attribuutioista, joiden hallittavuus vaihteli. Hallitsematonta attribuutiota kuvasi sattuma, jonka vuoksi eräs vastaaja koki tulleen kouluaihanaan kiusatuksi:

Lapset monesti klikkiytyvät ja keksivät aina jonkun kiusattavan, joten ehkä olin vain huono-onninen. (V22)

Hallittavat attribuutiot puolestaan liittyivät vastaajan tilapäiseen ujouteen, pyöräilykypärän käyttöön ja luokkatoveriin ihastumiseen, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

Muutin paikkakunnalle ja olin siksi aluksi ujo. (V4)

Yläasteella kiusaaminen liittyi enimmäkseen siihen, että käytin pyöräilykypärää, joka ei siihen aikaan ollut kovin tavallista yläasteikäisten keskuudessa. (V8)

Ihastukseni luokkakaveriin [oli] yleinen naurunaihe. (V60)

Vastaajan ihastus luokkatoveriinsa voidaan voidaan attribuution hallittavuuden osalta jossain määrin kyseenalaistaa. Tässä tutkielmassa kyseinen attribuutio on kuitenkin luokiteltu hallitsemattomaksi siitä syystä, ettei yksilöllä välttämättä ole mahdollisuutta salata ihastustaan esimerkiksi nonverbaalisen viestintänsä niin sanotun paljastavuuden vuoksi.

Kiusaajiin, kiusatun vanhempiin ja muuhun kouluuyhteisöön liittyneet attribuutiot. Vastaajat etsivät syytä koulukiusaamiselleen paitsi itsestään, myös kiusaajiksi kokemistaan henkilöistä. Vastaajat arvelivat kokemansa koulukiusaamisen olleen seurausta niin kiusaajiksi kokemiansa henkilöiden lapsellisuudesta, ylemmydentunnosta, herkkyydestä, heikosta itsetunnosta kuin pahasta olostakin. Eräs vastaaja arveli koulukiusaamisensa johtuneen osittain myös siitä, että hänen kiusaajansa oletti hänen olevan helppo kiusaamiskohde:

Henkilön heikosta itsetunnosta ja hänen pahasta olostaan. Hän luuli näkevänsä minussa helpon kohteen purkaa pahaa oloaan kiusaamalla. (V46)

Lisäksi koulukiusaamisen taustalla nähtiin eräässä tapauksessa olleen kiusaajan halu kääntää huomio pois itsestään ja toisessa kiusaajien halu kiusata. Edellä mainitut kiusaajiin liittyneet attribuutiot ovat ulkoisia, pysyviä ja hallitsemattomia.

Seuraava esimerkki havainnollistaa, miten eräs vastaaja uskoi yläkoulussa kokemansa kiusaamisen olleen seurausta yhtäältä entisten luokkatovereidensa toiminnasta ja toisaalta nopeasta ryhmäytymisestä, joka ei ollut hänelle itselleen suosiollinen:

Yläkoulussa ehkä vanhojen luokkakaverien levittämä asenne minuun, muiden nopeasti vakiintuneet porukat, joihin en päässyt. (V60)

Kiusaajien toiminta ja vastaajaa suosimaton ryhmäytymisprosessi on attribuutiona ulkoinen, tilanne- ja aikasidonnainen sekä hallitsematon. Vastaajat etsivät syytä kiusaamiselleen myös vanhemmastaan, vanhemmistaan tai perheestään; syyn uskottiin olleen niin vanhemman omistaman auton merkissä, korkeassa asemassa, vanhempien ammatissa kuin heidän varakkuudessaankin. Vastaajat kuvasivat muun muassa seuraavilla tavoilla ajatuksiaan vanhempiensa osallisuudesta koulukiusaamiseensa:

Alakoulussa [kiusaamista esiintyi] ainakin, koska perheelläni on sikala. (V60)

Vanhempani olivat silloin varakkaita. (V59)

Edellä mainitut vastaajien vanhempaan, vanhempiin tai perheeseen liittyneet attribuutiot ovat niin ikään lähes poikkeuksetta ulkoisia, tilanne- ja aikasidonnaisia sekä hallitsemattomia. Vastaajan perheen omistama sikala on kuitenkin attribuutiona pysyvä, koska

sitaatti osoittaa sikalan olleen perheen omistuksessa vielä vastaajan korkeakouluopintojenkin aikana, jolloin sikatilallisuuden voidaan olettaa olevan perheen elinkeino.

Myös seuraavat kouluyhteisöön ja -ympäristöön liittyneet, koulukiusaamiselle annetut attribuutiot ovat ulkoisia, tilanne- ja aikasidonnaisia sekä hallitsemattomia: erotuva kaveriporukka, oman sukupuolen vähemmistöedustus luokassa sekä niin sanotut opiskelupaikkakunnan pienet piirit. Vastaajat avasivat koulukiusaamisensa taustalla näkemiään syytä seuraavilla tavoilla:

Kaveriporukassamme oli hyvin erilaisia ihmisiä, jotka erottuivat niin sanotusta massasta. (V15)

Lukiopaikkakunnan piirit olivat hyvin pienet ja ahdasmieliset. (V20)

Omalla luokallani oli vähemmän poikia kuin muilla luokilla, joten ehkä meistä ei ollut toisillemme kovin paljon turvaa. (V52)

Tarkemmin määrittelemättömät attribuutiot. Aineistosta kävi ilmi, että vastaajat antoivat kokemalleen koulukiusaamiselle myös seuraavia sisäisiä ja pysyviä attribuutioita: omat henkilökohtaiset ominaisuudet, ulkonäkö ja erilaisuus sekä kiusaajiksi kokemiansa henkilöiden kateellisuus. Kyseisten attribuutioiden hallittavuudesta ei ollut mahdollista tehdä tarkempaa analyysia, koska vastaajat eivät antaneet lisäinformaatiota siitä, millaiset henkilökohtaiset ominaisuudet olivat heidän mielestään syynä koulussa kokemalleen kiusaamiselle, millaisesta erilaisuudesta oli kyse ja mistä koettujen kiusaajien kateellisuus oletettavasti johtui. Lisäksi aineisto osoitti erään vastaajan ihmetelleen syytä kouluaikaiselle kiusaamiselleen. Kyseinen vastaaja ei kuitenkaan uskonut kiusaamisen johtuneen itsestään, kuten seuraava esimerkki havainnollistaa:

Tätäkin [kouluaikaista kiusaamista] en voi ymmärtää. Minulla oli kavereita, en ollut siinä suosituimpien joukossa, jotka juopottelivat yläasteella viikonloppuisin. Olin tunnollinen koululainen (keskiarvo yli 9), joka kävi neljä kertaa viikossa musiikkiopistolla soittotunneilla. Lisäksi harrastin urheilua: hiihtoa ja ala-asteella jalkapalloa. (V13)

Attribuutio on ulkoinen, mutta siitä ei kuitenkaan ollut mahdollista tehdä tarkempaa analyysia informaation riittämättömyyden vuoksi.

5.4 Kiusaamisprosessien jatkumoille annetut attribuutiot

Tämän tutkielman yhtenä mielenkiinnon kohteena on korkeakouluopiskelijoiden pitempiaikaisten kiusaamisprosessien jatkumoille annetut attribuutiot. Verkkokyselyn avulla selvitettiin, miten kiusaamista koulu- ja korkeakouluaikanaan kokeneet vastaajat selittivät kiusaamisensa jatkumista koulutusasteelta toiselle. Seuraavassa kuvataan niitä attribuutioita, joilla vastaajat selittivät kiusaamisprosessiensa jatkumoa.

Vastaajat ajattelivat, että heidän kiusaamisensa jatkuminen koulusta korkeakouluun johtui pääasiassa heistä itsestään (sisäiset attribuutiot), mutta jossain määrin myös muista ihmisistä tai tilannetekijöistä (ulkoiset attribuutiot). Vastaajien kiusaamisprosessiensa jatkumoille antamat sisäiset ja ulkoiset attribuutiot ovat sekä hallittavia että hallitsemattomia kuin myös pysyviä sekä tilanne- ja aikasidonnaisia.

Vastaajien kiusaamisprosessiensa jatkumoille antamat attribuutiot poikkeavat jonkin verran toisistaan niiden eri dimensioiden – sijainnin, pysyvyyden ja hallittavuuden – suhteen (ks. taulukko 5). Attribuutioyhdistelmistä ainoastaan yhdelle ei löytynyt vastinetta tutkimusaineistosta. Aineisto osoitti, että vastaajat selittivät kiusaamisensa jatkumista selvästi useammin sisäisillä (73,6 %) ja pysyvillä (86,8 %) kuin ulkoisilla (26,4 %) sekä tilanne- ja aikasidonnaisilla (13,2 %) attribuutioilla. Sen sijaan jatkumoa selitettiin lähes yhtä paljon hallittavilla (44,7 %) kuin hallitsemattomilla (55,3 %) attribuutioilla. Toisin sanoen vastaajat uskoivat, että heidän kokemansa kiusaamisen jatkuminen koulusta korkeakouluun johtui selvästi useammin heistä itsestään kuin muista ihmisistä tai tilannetekijöistä. Samalla tavoin kiusaamisprosessien jatkumista selitettiin selvästi useammin pysyvillä kuin ajasta tai kontekstista riippuvaisilla syillä. Lisäksi hieman useammin kuin joka toisen kiusaamisprosessien jatkumolle annetun syyn kohdalla voidaan otaksua, ettei vastaaja olisi kyennyt itse vaikuttamaan omaan tai toisten ihmisten käyttäytymiseen tai tapahtumien kulkuun.

TAULUKKO 5 Vastaajien (n = 42) attribuutiot kiusaamisprosessiensa jatkumoille Weinerin (1986, 51) luokittelua soveltaen

Attribuutioyhdistelmät	Aineistoesimerkki
Sisäinen-pysyvä-hallitsematon (34,2 %)	[Kiusaaminen jatkui koulusta korkeakouluun, koska] <i>olen huomiota herättävän lyhyt.</i> (V20)
Sisäinen-pysyvä-hallittava (36,8 %)	<i>Uskon, että se [kiusaamisen jatkuminen koulusta korkeakouluun] johtuu siitä, ettei minulla ole ikinä ollut tarvetta miellyttää tai tutustua kehenkään, josta en pidä.</i> (V6)
Sisäinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallitsematon (2,6 %)	<i>Enemmänkin kyse on siitä, että poikkeaa ryhmästä syystä tai toisesta: aiemmin tulin uutena tyyppinä jo valmiiseen luokkaan, ja korkeakoulussa puolestaan aloitin muita huomattavasti vanhempana.</i> (V62)
Sisäinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallittava (0 %)	
Ulkoinen-pysyvä-hallitsematon (10,5 %)	<i>Ihminen on luonteeltaan sellainen, että huono itsetunto purkautuu kiusaamisena toista ihmisistä kohtaan.</i> (V45)
Ulkoinen-pysyvä-hallittava (5,3 %)	<i>Uskoisin, että näitä [kiusaamis]tilanteita syntyy, kun ihmiset eivät tunne toisiaan kunnolla.</i> (V63)
Ulkoinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallitsematon (7,9 %)	<i>Uskoisin, että uuden ympäristön paineet (muutto uudelle paikkakunnalle, itsenäistyminen) sai minussa esille niitä heikkouksia, joita oli peruskoulussa.</i> (V34)
Ulkoinen-tilanne- ja aikasidonnainen-hallittava (2,6 %)	<i>Minulla ei myöskään ollut -- mitään harrastusryhmää, josta olisin saanut kavereita ja lisää itseluottamusta.</i> (V23)

Itseen kohdistuneet attribuutiot. Vastaajat etsivät syytä kiusaamisprosessiensa jatkumoille muun muassa omista henkilökohtaisista ominaisuuksistaan. Aineistosta kävi ilmi, että sisäisistä, pysyvistä ja hallitsemattomista attribuutioista jatkumoille haettiin syytä esimerkiksi vastaajan syntyperästä, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

[Kiusaamisen jatkuminen koulusta korkeakouluun johtuu] *siitä, että olen ulkomaalainen.* (V53)

Kiusaamisprosessien jatkumoille annetuista sisäisistä, pysyvistä ja hallittavista attribuutioista osa liittyi vastaajien persoonaan. Vastaajat arvelivat kiusaamisprosessiensa jatkumoiden johtuneen esimerkiksi suorapuheisuudestaan, epäsosiaalisuudestaan, omatahtoisuudestaan, itsekkyydestään ja syrjäänvetäytyvyydestään. Lisäksi eräs vastaaja etsi syytä kiusaamisprosessiensa jatkumolle avoimuudestaan ja omintakeisesta huumoristaan:

Olen puhelias ja aktiivinen, mikä saattaa ärsyttää erilaisia ihmisiä. Avoimuuteni saattaa joidenkin mielestä lähennellä jopa sinisilmäisyyttä, mikä saattaa ärsyttää/tarjota helpon mahdollisuuden ihmisille nälviiä minua. Liian kiltti en omasta mielestäni kumminkaan ole, vaikka pyrin tulemaan toimeen kaikenlaisten ihmisten kanssa. Joitakin ihmisiä olen saattanut tahattomasti ärsyttää huumorillani, joka saattaa olla toisista liian erikoista. (V20)

Kuten seuraava esimerkki osoittaa, myös vastaajan seksuaalisesta suuntautumisesta – joka on attribuutiona sisäinen, pysyvä ja hallitsematon – etsittiin syytä kiusaamiskokemusten jatkumoille:

Homot pelottavat joitain ihmisiä. (V56)

Aineistosta kävi ilmi, että muita kiusaamisprosessien jatkumoille annettuja sisäisiä, pysyviä ja hallitsemattomia attribuutioita olivat vastaajien aikaisemmat kokemukset ja heidän näkemyksensä siitä, että heitä oli syystä tai toisesta helppo kiusata.

Eräs vastaaja näki kokemansa perheväkivallan olleen perimmäinen syy kiusaamiskokemuksilleen ja niiden jatkumoille:

[Kiusaamisen jatkuminen johtui] siitä, että jo perheväkivallasta johtuen on oppinut pelkäämään ihmiskontakteja ja uusiin ihmisiin tutustumista. (V9)

Itseään niin sanottuina helppoina kiusaamiskohteina pitäneet vastaajat puolestaan uskoivat, että muun muassa heidän heikko itsetuntonsa, heikkoutensa ja alistuvuutensa näkyi ulospäin muille ihmisille ja aiheutti kiusaamista. Kiusaamisen uskottiin ikään kuin jättäneen näkymättömän merkin yksilöön, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

Uskoisin myös, että se kiusatun leima jotenkin jää alitajuisesti päähän. Kuitenkin peruskoulussa yhdeksän vuotta kiusattiin, niin oli se rankkaa aikaa pienelle lapselle, näin jälkikäteen ajateltuna. (V34)

Lisäksi aineistossa esiintyi yksittäisenä mainintana seuraava sisäinen-pysyvä-hallitsematon-attribuutioyhdistelmään sijoitettu pohdinta kiusaamisen jatkumisen syystä:

Pääsyynä [kiusaamisen jatkumiselle] on varmasti, että en aina uskalla laittaa rajojani, vaan olen alistunut. (V36)

Kiusaamisprosessien jatkumoille annetuista attribuutioista osa puolestaan sijoittui attribuutioyhdistelmään sisäinen-pysyvä-hallittava. Näissä tapauksissa jatkumoille etsittiin syytä muun muassa vastaajien toiminnasta, kuten vastaehdotusten tekemisestä vah-

vojen persoonien esittämille ajatuksille, niin sanottuihin kuppikuntiin osallistumattomuudesta sekä osaamattomuudesta puolustaa omaa itseä. Toisin kuin aiemmin mainitussa hallitsemattomassa attribuutiosta, jossa oli kyse vastaajan uskaltamattomuudesta asettaa rajansa, seuraavissa hallittavissa attribuutioissa vastaajat olisivat voineet vaikuttaa itse kiusaajiksi kokemiinsa henkilöihin tai tapahtumien kulkuun, kuten esimerkit osoittavat:

[Olen] liian hiljainen persoona, mutta kuitenkin hyvin opinnoissa menestyvä, joten liikaa tunnilla äänessä. Toisaalta tuon myös usein esiin vastaehdotuksia vahvojen persoonien esittämille ehdoksille. (V7)

En -- halua osallistua niin sanottuihin kuppikuntiin. (V29)

Aineistosta löytyi myös seuraavanlainen erilaisuuden kokemiseen liittynyt sisäinen, pysyvä ja hallittava attribuutio, jonka vastaaja koki aiheuttaneen kiusaamisen jatkumisen koulutusasteelta toiselle:

Olen aina ollut erilainen mieltymyksen kohteiltani, joten nälvittävää löytyy. (V12)

Kyseinen attribuutio on tulkittu hallittavaksi, mutta sen hallittavuus voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, syystä että kunkin yksilön kiinnostuksen kohteet liittyvät kiinteästi tämän identiteettiin. Samalla tavoin voidaan kyseenalaistaa kaikkien jo aiemmin mainittujen, yksilön minuuteen ja identiteettiin sidoksissa olleiden hallittavien attribuutioiden hallittavuus.

Aineiston mukaan eräs vastaaja selitti kiusaamisprosessiensa jatkumoa myös sellaisella sisäisellä attribuutiolla, joka voidaan tulkita tilanne- ja aikasidonnaiseksi sekä hallitsemattomaksi. Vastaaja ei nähnyt kiusaamisprosessiensa välillä selvää jatkumoa, mutta kuvasi kuitenkin poikenneensa tavalla tai toisella muusta ryhmästä niin koulussa kuin korkeakoulussakin:

En näe asioiden välillä niin selkeää yhteyttä. Enemmänkin kyse on siitä, että poikkeaa ryhmästä syystä tai toisesta: aiemmin tulin uutena tyyppinä jo valmiiseen luokkaan, ja korkeakoulussa puolestaan aloitin muita huomattavasti vanhempana. (V62)

Kiusaajiin ja muihin ihmisiin sekä tilannetekijöihin liittyneet attribuutiot. Aineistosta ilmeni, että vastaajat ajattelivat kiusaamisprosessiensa jatkumoiden johtuneen itsensä lisäksi kiusaajiksi kokemistaan henkilöistä. Yhtäältä vastaajat etsivät syytä kiusaami-

sensa pitkäaikaisuudelle kiusaajiksi kokemiensa henkilöiden henkilökohtaisista ominaisuuksista – esimerkiksi koettujen kiusaajien lapsellisuudesta – kuten seuraava esimerkki osoittaa:

Kiusaajat ovat usein niitä kaikkein lapsellisimpia. (V26)

Lisäksi kiusaamisprosessien jatkumoiden uskottiin aineiston mukaan johtuneen eräässä tapauksessa kiusaajiksi koettujen henkilöiden erilaisuudesta ja toisessa koettujen kiusaajien vastaajaan kohdistuneesta oletuksesta:

Voi olla, että minun luullaan olevan helppo kohde kiusaamiselle. (V46)

Koen, että joidenkin vähän hiljaisempien tyyppien on helppo lähteä kiusaamaan, koska saattavat olla -- muuten vaan erityyppisiä. (V57)

Edellä mainitut kiusaajiin liittyneet attribuutiot ovat ulkoisia, pysyviä ja hallitsemattomia. Niin ikään ulkoisia ja pysyviä, mutta hallittavia attribuutioita ovat aineiston mukaan ihmisten itsekkyyys ja se, ettei toisia tunneta kunnolla:

Ne [kiusaajiksi koetut henkilöt] ajattelevat liikaa itseään, ja ehkäpä minäkin ajattelen liikaa itseäni. (V64)

Uskoisin, että näitä [kiusaamis]tilanteita syntyy, kun ihmiset eivät tunne toisiaan kunnolla. (V63)

Attribuutioiden hallittavuus ilmenee siinä, että vastaajat eivät ehkä olisi voineet suoraan vaikuttaa kiusaajiksi kokemiinsa henkilöihin tai tapahtumien kulkuun, mutta he olisivat kuitenkin voineet pyrkiä siihen omalla viestintäkäyttäytymisellään.

Lisäksi aineiston mukaan eräs vastaaja uskoi kiusaamisensa jatkuneen korkeakoulussa uuden ympäristön mukanaan tuomien paineiden vuoksi, kuten seuraava esimerkki havainnollistaa:

Uskoisin, että uuden ympäristön paineet (muutto uudelle paikkakunnalle, itsenäistyminen) sai minussa esille niitä heikkouksia, joita oli peruskoulussa. (V34)

Sitaattia analysoitaessa voidaan päätyä kahdenlaiseen tulkintaan. Ensiksi voidaan ajatella, että yllä mainitut peruskouluikäiset heikkoudet ovat syy vastaajan korkeakoulussa kokemalle kiusaamiselle. Toisaalta uuden ympäristön mukanaan tuomat paineet voidaan tulkita syyn laukaisseeksi katalysaattoriksi – kuten tässä tutkielmassa tehdään –

ja samalla siis jatkumolle annetuksi attribuutioksi. Näin ollen kyseinen attribuutio on ulottuvuuksiltaan ulkoinen, tilanne ja aikasidonnainen sekä hallitsematon.

Aineisto osoitti, että vastaajat antoivat kiusaamisprosessiensa jatkumoille myös muita ulkoisia, tilanne- ja aikasidonnaisia sekä hallitsemattomia attribuutioita, joissa sattuman ja epäonnen nähtiin vaikuttaneen kiusaamisen jatkumiseen, kuten seuraavat esimerkit havainnollistavat:

Minulla on mielestäni ollut myös huonoa tuuria luokkatovereiden suhteen koko kouluajan, koska ryhmässäni ei ole ollut juuri itseni kanssa samanhenkisiä ihmisiä. (V23)

En ole löytänyt tarpeeksi samanhenkisiä ihmisiä, joiden kanssa viettää aikaa. (V60)

Edellisiin attribuutioihin liittyen eräs vastaaja uskoi kiusaamisprosessiensa jatkumon olleen seurausta siitä, ettei hän ollut kuulunut mihinkään harrastusryhmään:

Minulla ei myöskään ollut -- mitään harrastusryhmää, josta olisin saanut kavereita ja lisää itseluottamusta. (V23)

Tämän ulkoisen sekä tilanne- ja aikasidonnaisen attribuution erottaa kahdesta edellisestä attribuutiosta sen hallittavuus; vastaaja olisi oletettavasti voinut ainakin pyrkiä löytämään itselleen sopivan harrastusryhmän, joskin tässä yhteydessä voidaan pohtia, olisiko vastaajalla ollut tähän käytännössä mahdollisuutta.

Tarkemmin määrittelemättömät attribuutiot. Aineistosta ilmeni, että kiusaamisprosessien jatkumoille annettiin myös seuraavia sisäisiä ja pysyviä attribuutioita: vastaajan erilaisuus ja kiusaajiksi koettujen henkilöiden kateellisuus. Vastaajat eivät kuitenkaan avanneet sitä, miten heidän erilaisuutensa ilmeni tai mikä oli kateuden syy. Näin ollen näiden kahden attribuution hallittavuutta ei voitu analysoida loppuun saakka. Lisäksi pieni osa vastaajista jätti sanomatta tai ei osannut sanoa syytä sille, miksi heidän kokemansa kiusaaminen oli jatkunut koulusta korkeakouluun.

Ei jatkumoa. Osa vastaajista ei nähnyt koulu- ja korkeakouluajankautaisen kiusaamisensa välillä yhteyttä joko siksi, että kiusaamisen luonne oli muuttunut, koulu- ja korkeakoulukiusaamiseen oli vastaajan mielestä eri syyt tai kiusaaminen ei ollut ollut yhtäjaksoista. Vastaajat kuvasivat seuraavilla tavoilla sitä, mikseivät he nähneet jatkumoa omissa kiusaamisprosesseissaan:

Korkeakoulussa kiusaaminen on täysin erilaista [kuin koulussa] ja aivan eri ihmisten tekemää. En pidä näitä kiusaamisia mitenkään toisiinsa liittyvinä. (V22)

En usko, että ne ovat yhteydessä toisiinsa, kiusaamisiin on eri syyt. (V33)

En näe, että se [kiusaaminen] olisi jatkunut. Minua kiusattiin ala-asteella, 4. ja ehkä 5. luokalla... ja sitten nyt yliopistossa. Muulloin minulla on ollut kaikki hyvin, kavereita, poikaystäviä jne. Näen ne eri kiusaamistapahtumina, varsinkin, koska minua ovat kiusanneet eri ryhmät. (V58)

Lisäksi eräs korkeakoulua vaihtanut vastaaja mainitsi, ettei nähnyt omalla kohdallaan jatkumoa, mutta koki kuitenkin eri kiusaamisympäristöillä olleen yhtäläisyyksiä:

Yliopistossa minua ei kiusattu, joten en näe jatkumoa. Yhtäläisyyksiä sen sijaan on se, että ympäristöissä, joissa minua on kiusattu, olen ollut selvästi muita enemmän intellektuaalisesti suuntautunut, nörtti, joka puhuu outoja. (V39)

Seuraavassa luvussa kootaan yhteen keskeisimmät tutkimustulokset ja esitellään niistä tehdyt johtopäätökset.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän työn tavoitteena oli selvittää kiusatuiksi itsensä kokeneiden korkeakouluopiskelijoiden kiusaamiskokemuksia ja käsityksiä siitä, miksi he ovat tai ovat olleet yhden tai useamman opiskelutoverinsa kiusaamia. Tavoitteena oli selvittää myös opiskelijoiden mahdollisia koulukiusaamiskokemuksia ja käsityksiä siitä, miksi he ovat olleet yhden tai useamman koulu- tai opiskelutoverinsa kiusaamia. Lisäksi pyrittiin etsimään vastaus siihen, millaisia syitä koulu- ja korkeakoulukiusaamista kokeneet opiskelijat näkevät kiusaamiskokemustensa jatkumoilla olevan.

Tutkimustulosten koonti ja keskeisistä tuloksista tehdyt johtopäätökset etenevät siten, että ensin tarkastellaan vastaajien kokeman koulu- ja korkeakoulukiusaamisen intensiteettiä ja luonnetta sekä edelleen heidän pidempiaikaisten kiusaamisprosessiensa luonnetta. Seuraavaksi tarkasteluvuorossa on vastaajien korkeakoulu- ja koulukiusaamiselleen sekä kiusaamisprosessiensa jatkumoille antamat attribuutiot. Viimeisenä tarkastellaan vastaajien kokeman kiusaamisen vaikutuksia heidän hyvinvointiinsa ja/tai vuorovaikutussuhteisiinsa sekä kuvataan läheisten vuorovaikutussuhteiden merkitystä heidän hyvinvointinsa kannalta.

Kiusaamisen intensiteetti ja kiusaamisprosessien jatkumoiden luonne. Suurin osa vastaajista on kokenut satunnaisesti kiusaamista korkeakouluopintojensa aikana. Vähintään kerran viikossa korkeakoulukiusaamista on kokenut hieman alle kuudesosa vastaajista ja päivittäin vajaan kymmenen prosenttia vastaajista. Lisäksi lähes puolet vastaajista kertoo kokeneensa korkeakoulukiusaamista vähintään vuoden ajan, noin kolmasosa joitakin kuukausia ja vajaa viidesosa joitakin viikkoja. Voidaan todeta, että vastaajat ovat kokeneet korkeakoulukiusaamista suhteellisen pitkään ja toistuvasti. Monissa kiusaamisen määritelmässä juuri toistuvuutta ja pitkäkestoisuutta pidetään tyypillisinä kiusaamisen kriteereinä (ks. Pörhölä ym. 2006, 253, 259–260).

Useamman kuin joka toisen vastaajan kiusaamisprosesseissa on havaittavissa jatkumo, sillä selvästi yli puolet on kokenut kiusaamista myös kouluaikana. Tulos on yhtenevä monen kiusaamisprosessien jatkumoa kartoittavan tutkimuksen kanssa (esim. Schäfer ym. 2004; Chapell ym. 2006; Lappalainen ym. 2011 & Pörhölä 2011a). Hieman yli puolet koulu- ja korkeakoulukiusatuista vastaajista oli kokenut koulukiusaamista

vain peruskoulussa ja lähes puolet sekä peruskoulussa että lukiossa tai ammattikoulussa. Viimeiseksi mainittujen osalta kiusaamista on siis ilmennyt jokaisella koulutusasteella, kun huomioidaan myös korkeakoulussa koettu kiusaaminen. Lienee mahdollista, että koulu- ja korkeakoulukiusattujen vastaajien kiusaamisprosessien jatkumot ulottuvat aina lapsuuteen saakka; Pontzer (2010) esimerkiksi huomasi omassa tutkimuksessaan, että korkeakoulukiusatuista opiskelijoista suurin osa koki kiusaamista jo lapsuudessaan.

Koulukiusaamista kokeneista vastaajista suurin osa mainitsee kiusaamisen olleen joko satunnaista tai viikoittaista, ja hieman yli viidennes vastaajista kertoo koulu- kiusaamisen olleen päivittäistä. Lisäksi koulukiusatuista vastaajista valtaosaa kiusattiin pitkään eli vähintään vuoden ajan kouluvuosiensa aikana.

Vastaajien koulussa ja korkeakoulussa kokemalle kiusaamiselle yhteistä on kiusaamisen pitkäkestoisuus: kiusaamista on koettu useimmissa yksittäistapauksissa vähintään vuoden ajan, toiseksi eniten joitakin kuukausia ja vähiten joitakin viikkoja. Sen sijaan erona on, että korkeakoulukiusaamista koetaan useimmin satunnaisesti, kun taas viikoittainen ja päivittäinen kiusaaminen on selvästi yleisempää koulussa kuin korkeakoulussa.

Korkeakoulu- ja koulukiusaamisen luonne. Vastaajien korkeakoulussa kokema kiusaaminen ilmenee tyypillisimmin syrjintänä, verbaalisena loukkaamisena ja juoruiluna sekä korkeakoulu- että kouluaikaisen kiusaamisen osalta. Tulos ei yllätä, sillä opiskeluyhteisön ulkopuolelle jättämisen on havaittu olevan yleisesti koettu kiusaamisen muoto suomalaisissa korkeakouluissa (Lavikainen 2010, 118; Lappalainen ym. 2011). Toisaalta tulokset antavat lisätietoa nimenomaan korkeakoulukiusaamisen luonteesta, jota ei ole tutkittu varsinkaan kansallisella tasolla vielä kovin paljon.

Epäsuora korkeakoulukiusaaminen näkyy vastaajien kiusaamiskokemuksissa syrjintänä, juoruiluna ja tiedon pimittämisenä. Suora kiusaaminen puolestaan ilmenee elehdintänä ja ilveilynä, verbaalisena loukkaamisena, uhkailuna sekä naurunalaiseksi saattamisena. Lisäksi osassa raportoiduista kiusaamismuodoista ilmenee sekä epäsuoran että suoran kiusaamisen piirteitä.

Vastaajien kokema koulukiusaaminen ilmenee puolestaan sekä henkisenä että fyysisenä väkivaltana. Se käsittää paitsi epäsuoran ja suoran kiusaamisen muotoja, myös verbaalista ja nonverbaalista kiusaamista. Vastaajien kokeman koulukiusaamisen epäsuoria muotoja ovat tulosten valossa syrjintä, juoruilu ja luottamuksen pettäminen.

Suoria koulukiusaamismuotoja ovat puolestaan verbaalinen loukkaaminen, elehdintä ja ilveily, uhkailu, naurunalaiseksi saattaminen, yksityisyyden loukkaaminen ja fyysisen väkivallan eri muodot. Lisäksi vastaajat raportoivat muutamista sekä epäsuoraa että suoraa kiusaamista sisältävistä koulukiusaamismuodoista.

Vastaajien koulussa ja korkeakoulussa kokema kiusaaminen poikkeavat toisistaan eniten siinä, että koulukiusaamisen muotoihin lukeutuu tulosten perusteella henkisen väkivallan lisäksi fyysinen väkivalta sekä kiusatun yksilön tavaroihin ja vaatteisiin kohdistuva ilkivalta. Fyysisen väkivallan ilmenemättömyys korkeakoulussa oli tavallaan odotettavissa, sillä sen on havaittu olevan verrattain harvinainen korkeakoulukiusaamisen muoto (Chapell ym. 2006). Tutkimustulosten perusteella voitaneen olettaa, että kiusaaminen muuttuu ikään kuin huomaamattommaksi koulusta korkeakouluun siirtymisen myötä. Huomaamattomammat kiusaamismuodot eivät kuitenkaan tarkoita sitä, ettei kiusaaminen voisi silti vaikuttaa yksilöön hyvinkin negatiivisella ja kauaskantoisella tavalla.

Korkeakoulu- ja koulukiusaamiselle sekä kiusaamisprosessien jatkumoille annetut attribuutiot. Vastaajien korkeakoulukiusaamiselleen antamista attribuutioista suurin osa sijoittuu attribuutioyhdistelmään sisäinen-pysyvä-hallittava. Tulosten perusteella toiseksi yleisin korkeakoulukiusaamista selittävä attribuutioyhdistelmä on ulkoinen-pysyvä-hallitsematon.

Koulussa ja korkeakoulussa kiusaamista kokeneet vastaajat etsivät syitä koulukiusaamiselleen pääasiassa itsestään (sisäiset attribuutiot), mutta jonkin verran myös muista ihmisistä tai tilannetekijöistä (ulkoiset attribuutiot). Lähes puolet vastaajien koulukiusaamiselleen antamista attribuutioista sijoittuu yhdistelmään sisäinen-pysyvä-hallittava. Seuraavaksi suurin attribuutioyhdistelmä on sisäinen-pysyvä-hallitsematon.

Kuten korkeakoulu- ja koulukiusaamista, myös kiusaamisen jatkumista koulusta korkeakouluun selitetään vaihtelevin attribuutioin. Suurin osa kiusaamisprosessien jatkumoille annetuista attribuutioista sijoittuu yhdistelmään sisäinen-pysyvä-hallittava. Lähes yhtä moni jatkumoille annettu attribuutio sijoittuu yhdistelmään sisäinen-pysyvä-hallitsematon.

Kun verrataan vastaajien kiusaamiselleen antamia attribuutioita, havaitaan, että vastaajat uskovat kokemansa kiusaamisen johtuvan itsestään useammin koulukiusaamisen ja kiusaamisprosessien jatkumoiden kuin korkeakoulukiusaamisen osalta. Toisaalta

vastaajat selittävät myös kokemaansa korkeakoulukiusaamista useammin sisäisillä kuin ulkoisilla attribuutioilla. Tutkimustulos ei tue attribuutioteorioiden olettamusta siitä, että yksilö syyttää tilannetekijöitä (ulkoinen attribuutio) itselleen tapahtuneista kielteisistä asioista tai itseensä kohdennetusta kielteisestä käyttäytymisestä (McDermott 2009, 62). On mahdollista, että erityisesti silloin, kun yksilö kokee kiusaamista hyvin pitkään ja eri koulutusasteilla, hän ei enää kykene näkemään kiusaamisen johtuvan tilanteesta tai tilanteeseen liittyvistä tekijöistä, vaan kiusaamissuhteeseen liittyvistä ihmisistä – tyypillisimmin itsestään tai kiusaajaksi tai kiusaajiksi kokemistaan henkilöistä. Lisäksi jos sisäisiä ja ulkoisia attribuutioita jaoteltaisiin uudelleen kiusaamiskokemusten tarkastelussa, kuten Kauppi ja Herkama (2012) ehdottavat, tämänkin tutkielman tulokset näyttäytyisivät täysin uudessa valossa. Kauppi ja Herkama esittävät, että sisäiset ja ulkoiset attribuutiot voitaisiin jakaa uudelleen kolmenlaisiin attribuutioihin: 1) sisäisiin attribuutioihin (kiusaamista kokeneen yksilön omat), 2) sisäisiin attribuutioihin (muiden ihmisten) ja 3) ulkoisiin attribuutioihin (tilanteeseen liittyvät). Jos tämän tutkielman tuloksia tarkasteltaisiin Kaupin ja Herkaman uudelleenjaottelun pohjalta, havaittaisiin, että merkittävä osa kiusaamiselle annetuista sisäisistä attribuutioista sijoittuisi luokkaan kaksi; koetun kiusaamisen syy toki johdettaisiin yksilöön, muttei itseen, vaan esimerkiksi kiusaajaksi koettuun henkilöön.

Vastaajat näkevät, että syyt heidän kokemalleen kiusaamiselle ovat lähes poikkeuksetta suhteellisen pysyviä niin korkeakoulukiusaamisen, koulukiusaamisen kuin kiusaamisprosessien jatkumoidenkin osalta. Koulu- ja korkeakoulukiusaamista sekä kiusaamisprosessien jatkumoa puolestaan selitetään melkein yhtä paljon hallittavilla ja hallitsemattomilla attribuutioilla. Attribuutioiden hallittavuuden osalta on kuitenkin huomioitava, että niiden hallittavuus voidaan kyseenalaistaa tiettyjen sisäisten ja ulkoisten attribuutioiden osalta. Esimerkiksi kun vastaaja selittää kokemansa kiusaamisen johtuvan persoonallisista vaatteistaan, hän voisi periaatteessa muuttaa pukeutumistyyliään, mutta samalla hän joutuisi kajoamaan omaan identiteettiinsä. Kun taas vastaaja selittää kiusaamiskokemustensa johtuvan siitä, ettei hänen kiusaajansa yksinkertaisesti pidä hänestä, hän voisi silti pyrkiä omalla viestintäkäyttäytymisellään muuttamaan kiusaajaksi kokemansa henkilön käsityksen itsestään. Ulkoisten attribuutioiden hallittavuushan kyseenalaistetaan jo attribuutioteorioissa: Weiner (1986, 50) toteaa, että ulkoiset attribuutiot voidaan luokitella vain pysyviksi/tilanne- ja aikasidonnaisiksi tai hallitsemattomiksi, muttei periaatteessa hallittaviksi. Tässä tutkielmassa

kyseenalaistetaan kuitenkin myös sisäisten attribuutioiden hallittavuus niissä tapauksissa, joissa kiusaamiselle annettu attribuutio on sidoksissa vastaajan identiteettiin.

Kuten edellä todettiin, tutkimustuloksia vertailtaessa voidaan havaita, että vastaajien koulu- ja korkeakoulukiusaamiselle sekä kiusaamisprosessien jatkumoille antamista attribuutioista suurin osa sijoittuu attribuutioyhdistelmään sisäinen-pysyvä-hallittava. Havainnon perusteella voitaneen ainakin joiltain osin kyseenalaistaa oman edun attribuutiovääristymä (ks. McDermott 2009, 62). Toisaalta tutkimustuloksissa on havaittavissa muiden attribuutiovääristymien osalta ainakin kaksi seuraavaa: yksinkertaisiin selityksiin tukeutuminen ja omissa ennakkoluuloissa pitäytyminen.

Yksinkertaisiin selityksiin tukeutumisella tarkoitetaan sitä, että yksilö yksinkertaistaa havaintojaan pelkistämällä ja tiivistämällä niitä. Tämä on luontaista attribuutio-prosessille, mutta ongelmana on, että merkityksellistä tietoa saatetaan jättää huomiotta. (Redmond 2000, 59.) Tässä tutkielmassa kyseinen attribuutiovääristymä ilmenee muun muassa siinä, kun vastaaja selittää kiusaamisensa johtuvan kiusaajaksi kokemansa henkilön heikosta itsetunnosta ja pahasta olost. Oletettavasti vastaaja on päätellyt asian havaintojensa perusteella, mutta ilman tarkempaa tietoa asiasta.

Omissa ennakkoluuloissa pitäytymisen vääristymälle keskeistä puolestaan on, että yksilön vahvat ennakkoluulot voivat saada hänet näkemään ainoastaan sen, mitä hän olettaa näkevänsä. Tämä taas saattaa vaikuttaa paitsi yksilön omaan, myös toisten ihmisten käyttäytymiseen. (Redmond 2000, 59.) Tässä tutkielmassa vääristymän voidaan nähdä ilmenevän sitaatissa, jossa eräs vanhempi vastaaja selittää kokemansa korkeakoulukiusaamisen johtuvan nuorten nykyisistä käytöstavoista ja kulttuurista toimia niin sanotulla henkisellä tasolla.

Kiusaamisen koetut vaikutukset ja läheisten vuorovaikutussuhteiden merkitys. Vastaajien kokema kiusaaminen on vaikuttanut heidän psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiinsa niin negatiivisesti kuin positiivisestikin ja toisaalta yksittäistapauksissa ei lainkaan. Kiusaaminen on aiheuttanut vastaajille henkistä ja fyysistä pahoinvointia, ja pahimmillaan kiusattu opiskelija on jopa yrittänyt itsemurhaa. Lisäksi kiusaamisen koetaan vaikuttaneen negatiivisesti omaan persoonaan ja opiskeluviihtyvyyteen. Samansuuntaisiin tutkimustuloksiin on päädytty aikaisemminkin: koulukiusaamista kokeneilla

korkeakouluopiskelijoilla on havaittu esimerkiksi psyykkisiä ongelmia, syömishäiriöitä ja uupumusta (ks. tarkemmin Pörhölä 2011b).

Vastaajat kokevat kiusatuksi joutumisella olleen negatiivisten vaikutusten lisäksi positiivisia vaikutuksia heidän hyvinvointiinsa. Kiusaamisen nähdään kasvattaneen luonnetta, vahvistaneen itseä ja omaa minäkuvaa sekä lisänneen itseluottamusta ja tunnetta elämässä selviytymisestä. Lisäksi vastaajat uskovat osaavansa analysoida muita ihmisiä aiempaa paremmin sekä toimia tarvittaessa vertaistukena muille kiusaamista kokeneille.

Vastaajien mielestä kiusatuksi joutumisella on ollut niin ikään negatiivinen, positiivinen tai neutraali vaikutus heidän vuorovaikutussuhteisiinsa ja ylipäänsä eteen tuleviin vuorovaikutustilanteisiin. Vastaajat kokevat kiusaamisen muun muassa vaurioittaneen heidän vuorovaikutussuhteitaan sekä aiheuttaneen yksinäisyyttä ja ulkopuolisuuden tunnetta, vaikeuttaneen uusiin ihmisiin tutustumista, läheisten vuorovaikutussuhteiden luomista ja ihmisiin luottamista. Tutkimustulos tukee Schäferin ym. (2004) tutkimusta, jossa huomattiin, että koulukiusaamisella on negatiivinen vaikutus kiusattujen yksilöiden kykyyn ylläpitää aikuisiän ystävyyssuhteitaan, minkä lisäksi koulukiusaaminen on vähentänyt kiusaamisen uhrien luottamusta muita ihmisiä kohtaan. Positiivisena vaikutuksena kiusaamisen koetaan tietyissä tapauksissa vahvistaneen tai auttaneen yksilöä luomaan kokonaan uusia vuorovaikutussuhteita.

Läheisillä ja muilla vastaajille tärkeillä vuorovaikutussuhteilla on suuri merkitys ainakin osalle vastaajista. He kokevat läheiset ja muut tärkeät vuorovaikutussuhteet merkityksellisiksi ennen kaikkea oman hyvinvointinsa näkökulmasta. Läheisistä vuorovaikutussuhteista esimerkiksi perhe ja ystävät ovat voimavara, jonka avulla vastaajat kokevat joko selvinneensä kiusaamisjaksosta, päässeensä yli kiusaamisen aiheuttaneista traumoista ja/tai jaksavansa edelleen elämässä eteenpäin. Lisäksi läheisten vuorovaikutussuhteiden koetaan olleen niin kestäviä, ettei kiusaamisella ole ollut vaikutusta niihin.

Läheisistä ja muista tärkeistä vuorovaikutussuhteista kaveri- ja ystävyyssuhteilla voidaan nähdä olevan erityisen suuri merkitys kiusaamista kokeneiden opiskelijoiden tulevaisuuden kannalta. Vertaissuhteilla nähdään nimittäin olevan merkittävä vaikutus siihen, miten kiusaamista kokeneet yksilöt selviävät kiusaamiskokemuksistaan. Niiden kiusaamisen uhrien, jotka ovat sosiaalisesti taitavia ja joilla on laaja ja luotettava ystäväverkosto, on nähty pääsevän yli kiusaamisestaan helpommin kuin niiden, joilla ei ole laajaa ystäväverkostoa eikä hyviä sosiaalisia taitoja (NUS 2008, 26).

Pörhölän (2009, 87–88) mukaan hänen kehittämänsä vertaisyhteisöön kiinnittymisen teoria olettaa, että teoriassa mainituista erityyppisistä vuorovaikutussuhteista ystävyys- ja kaverisuhteilla on kaikkein myönteisin vaikutus yksilön kehitykselle. Lisäksi teoria olettaa, että yksilön lapsuuden- ja nuoruudenaikaisen vertaisyhteisöön kiinnittymisen onnistuminen heijastuu siihen, miten hän onnistuu kiinnittymään uusiin vertaisyhteisöihin myöhemmin elämässään. Pörhölä toteaa kaveri- ja ystävyysuhteilla olevan erityisen suuri merkitys vakavissa kiusaamisprosesseissa mukana oleville lapsille ja nuorille. Hän mainitsee, että koulukiusatun lapsen tai nuoren kannattaa etsiä myönteisiä vuorovaikutussuhteita jostain toisesta vertaisryhmästä siinä tapauksessa, että hän ei kiusaamisen vuoksi onnistu kiinnittymään koulutovereidensa muodostamaan vertaisyhteisöön.

Pörhölä (2009, 88) arvelee, että vertaisyhteisöön kiinnittymisen teoriaa voidaan soveltaa myös työelämän vuorovaikutussuhteiden tarkasteluun, vaikka teorian lähtökohdat pohjautuvatkin lapsuus- ja nuoruusajan vertaissuhteisiin. Jos teorian nähdään soveltuvan työelämän vuorovaikutussuhteiden tarkasteluun, niin sitä voitaneen soveltaa myös korkeakouluopiskeluyhteisön vuorovaikutussuhteiden tutkimiseen. Teorian keskeistä ajatusta soveltaen kiusaamista kokeneen korkeakouluopiskelijan kannattaa paitsi pitää kiinni jo olemassa olevista myönteisistä ja palkitsevista vertaissuhteistaan, myös etsiä niitä lisää toisesta vertaisryhmästä, jos hän ei kiusaamisen vuoksi onnistu kiinnittymään omaan opiskeluyhteisöönsä. Voitaneen implikoida, että mitä enemmän kiusaamista kokeneilla korkeakouluopiskelijoilla on myönteisiä ja palkitsevia vuorovaikutus- ja ennen kaikkea vertaissuhteita, sitä paremmin he onnistuvat kiinnittymään tulevaisuuden työyhteisöihinsä. Jos taas kiusaamista kokeneet opiskelijat eivät onnistu löytämään itselleen myönteisiä ja palkitsevia vuorovaikutussuhteita, he saattavat helposti kokea esimerkiksi syrjintää työelämään siirtyessään.

Tutkimustuloksia voidaan pitää merkittävinä kiusaamistutkimuksen jatkon kannalta. Tulokset osoittavat muun muassa sen, että attribuutioteoriat toimivat tietyin rajoituksin paitsi tarkasteltaessa yksilön toiminnan onnistumista ja epäonnistumista, myös selvitetessä hänen käsityksiään kokemansa kiusaamisen syistä. Teorioiden selitysvaima on kuitenkin jokseenkin kyseenalainen erityisesti silloin, kun tarkastellaan kiusaamista kokeneen yksilön kiusaamisprosessiensa jatkumoille antamia syitä.

Tuloksia voitaisiin hyödyntää käytännössä esimerkiksi kiusaamista kokeneen yksilön toipumisprosessin tukena. Kun kiusaamista kokenut pyrkisi ymmärtämään omia

ajatuksiaan ja tapaansa käsittää kiusaamiskokemuksiaan, hänen saattaisi olla helpompi selvittää niistä ja päästä eteenpäin elämässään. Tuloksista voisi olla käytännön hyötyä myös niille, jotka yrittävät auttaa kiusaamista kokeneita yksilöitä prosessoimaan ja selviämään kiusaamisestaan. Tulokset antavat niin ikään lisätietoa koulu- ja erityisesti korkeakoulukiusaamisen luonteesta kiusaamista kokeneiden yksilöiden näkökulmasta. Niitä voitaisiinkin hyödyntää koulujen ja korkeakoulujen opetushenkilöstön viestintäkoulutuksissa: kun opetushenkilökuntaan kuuluvat henkilöt saisivat lisätietoa muun muassa tyypillisimmistä, mutta myös muista kiusaamismuodoista, heillä olisi paremmat valmiudet tunnistaa ja havaita opiskeluyhteisöissä esiintyvä kiusaaminen ja siten ainakin teoreettinen mahdollisuus puuttua kiusaamiseen varhaisessa vaiheessa tai jopa ennaltaehkäistä kiusaamissuhteen syntyminen.

Jatkotutkimusaiheita. Tässä tutkielmassa selvitettiin muun muassa sitä, millaisia attribuutioita kiusaamista kokeneet korkeakouluopiskelijat antavat pidempiaikaisten kiusaamisprosessiensa jatkumoille. Jatkumoa tarkasteltiin aikavälillä peruskoulu-korkeakoulu. Olisi mielenkiintoista tutkia jatkumoille annettuja attribuutioita myös siten, että jatkumonäkökulma ulotettaisiin lapsuuteen saakka. Toinen kiinnostava tutkimusaihe jatkumonäkökulman kannalta olisi, miten työpaikka- ja korkeakoulukiusaamista kokeneet yksilöt selittäisivät kiusaamisensa jatkumista korkeakoulusta työelämään.

Jatkumonäkökulman lisäksi olisi kiinnostavaa jatkaa yksilön kiusaamiselleen antamien attribuutioiden tutkimista, mutta tarkastelunäkökulmaa vaihtaen. Voisi vertailla, onko eri alojen työntekijöiden kiusaamiselleen antamissa attribuutioissa eroja ja jos on, niin millaisia. Myös attribuutioväristymien tarkempi tutkiminen voisi tuoda kiusaamistutkimukseen uudenlaista näkökulmaa. Lisäksi yksilön kiusaamiselleen antamia attribuutioita voisi tutkia selvästi isommalla otannalla eli toteuttaa tutkimuksen määrällisenä.

Tässä tutkielmassa kiusaamiselle annettuja attribuutioita tarkasteltiin kiusaamista kokeneiden yksilöiden eli kokijoiden näkökulmasta. Olisi kuitenkin perusteltua tutkia kiusaamiselle annettuja syitä myös kiusaajiksi itsensä kokeneiden yksilöiden näkökulmasta siten, että heiltä kysyttäisiin selityksiä sille, miksi he kiusaavat muita. Saatuja tutkimustuloksia voitaisiin verrata niihin tutkimuksiin, joissa on selvitetty, millaisia attribuutioita kiusaamista kokeneet yksilöt antavat kokemalleen kiusaamiselle. Seuraavassa luvussa arvioidaan tämän tutkielman luotettavuutta..

7 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI

Luotettavuuden arviointi. Laadullista tutkimusta voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta ja monin eri kriteerein. Eskolan ja Suorannan (2008, 210) mukaan laadullisessa tutkimuksessa arvioidaan ensisijaisesti luotettavuutta. Lisäksi he toteavat, että luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. Tässä työssä tutkimusta ja sen tuloksia sekä tutkimusprosessia arvioidaan seuraavien kriteerien avulla: uskottavuus, siirrettävyys, johdonmukaisuus, aineiston riittävyys ja analyysin kattavuus (ks. Eskola & Suoranta 2008, 211–215; Lincoln & Guba 1985, 290–301).

Yksi luotettavuuden arviointikriteereistä on uskottavuus. Sillä tarkoitetaan, että tutkijan on tarkastettava, ovatko hänen käsitteellistyksensä ja tulkintansa yhteneviä tutkittavien käsitysten kanssa (Eskola & Suoranta 2008, 211). Tämän työn tutkimusaineistoa ei kerätty haastattelemalla vastaajia, vaan aineistokeruu tapahtui verkkokyselyn avulla. Näin ollen tutkijalla ei ollut mahdollisuutta olla keskinäisviestinnässä kiusaamista kokeneiden opiskelijoiden kanssa, eikä hän voinut esimerkiksi täsmentää heille mahdollisesti epäselvien käsitteiden merkitystä. Kyselyssä käytettyjen käsitteiden ymmärrettävyys pyrittiin kuitenkin varmistamaan sillä, että saatekirje ja kyselylomake (ks. liitteet 1 ja 3) testattiin ennen niiden julkaisemista muutamalla yksittäisellä eri alan korkeakouluopiskelijalla. Testihenkilöitä pyydettiin muun muassa kommentoimaan saatekirjeen ja kyselyn ymmärrettävyyttä sekä lomakkeen kysymysten järjestystä. Saatujen kommenttien perusteella saatekirjettä ja kyselyä muokattiin edelleen ymmärrettävimmiksi. Testaamisesta huolimatta kyselyyn vastasi useita sellaisia korkeakouluopiskelijoita, jotka eivät olleet kokeneet kiusaamista joko korkeakouluaikaanaan tai ollenkaan. Väärinymmärrykset olisi mahdollisesti saatettu välttää, jos tutkimukseen osallistumisen ehto eli omakohtaiset korkeakoulukiusaamiskokemukset opiskelutoverin tai opiskelutoverien taholta olisi mainittu riittävän selvästi jo heti saatekirjeen alussa.

Tutkijan tekemien tulkintojen yhteneväisyyttä vastaajien käsitysten kanssa on myös jokseenkin hankala arvioida. Arviointia hankaloittaa muun muassa se, että vastaajien kyky arvioida objektiivisesti omia kiusaamiskokemuksiaan voidaan jossain määrin kyseenalaistaa ennen kaikkea tutkimusaiheen sensitiivisyyden vuoksi. Vastaajilla ei myöskään ole samanlaista ymmärrystä tutkielmassa käytetyistä teoreettisista käsitteistä kuin tutkijalla, minkä vuoksi tehdyt tulkinnat eivät välttämättä kohtaa toisiaan. Lisäksi

osa vastaajien kiusaamiselleen antamista syistä oli monitulkintaisia tai vaihtoehtoisesti liian vähän informaatiota sisältäviä, minkä vuoksi tutkijan tekemät tulkinnot saattavat erota heidän tulkinnoistaan.

Tutkimustulosten siirrettävyydellä tai sovellettavuudella tarkoitetaan sitä, missä määrin yksittäisen tutkimuksen tulokset ovat sovellettavissa muissa tutkimusyhteyksissä, toisin sanoen toisessa kontekstissa tai eri tutkittavilla (Lincoln & Guba 1985, 290). Eskola ja Suoranta (2008, 211–212) huomauttavat, että tulosten siirrettävyys on tietyin ehdoin mahdollista, mutta ongelmalliseksi siirrettävyyden tekee se, että sosiaalinen todellisuus on monimuotoinen, eikä yleistysten tekeminen ole siksi mahdollista. Tämän työn tutkimusaineisto koostui 64 kiusaamista kokeneen korkeakouluopiskelijan vastauksista, mikä on verrattain melko paljon laadulliselle tutkimukselle. Vaikka jokaisella korkeakouluopiskelijalla oli ja on yksilöllinen käsitys ja kokemus kiusatuksi tulemisesta, aineisto osoitti, että heidän käsityksissään ja kokemuksissaan on myös keskinäisiä yhteneväisyyksiä. Voidaan olettaa, että tulokset olisivat sovellettavissa myös muissa yhteyksissä, esimerkiksi työelämän eri konteksteissa.

Johdonmukaisuus liittyy osittain siirrettävyyden kriteeriin. Sen avulla arvioidaan, olisivatko yksittäisen tutkimuksen tulokset samansuuntaisia, jos tutkimus toistettaisiin samoilla tai vastaavilla tutkittavilla samassa tai vastaavanlaisessa kontekstissa (Lincoln & Guba 1985, 290). Tutkijalla ei ollut missään tutkimusprosessin vaiheessa yksityiskohtaista tietoa vastaajien henkilöllisyydestä. Tutkimukseen osallistumisen kriteeriksi oli kuitenkin määritelty, että vastaaja oli kokenut korkeakoulukiusaamista vertaisensa taholta. Jos tutkimus toistettaisiin samoilla tai vastaavanlaisilla tutkittavilla ja samassa tai vastaavanlaisessa kontekstissa, olisi todennäköistä, etteivät tutkimustulokset ainaakaan merkittävästi muuttuisi. Tulokset pohjautuvat vastaajien omakohtaisiin kiusaamiskokemuksiin ja kiusaamiselleen antamiin syihin, jotka eivät oletettavasti muuta muotoaan kovin nopeasti – jos lainkaan. Toisaalta koska vastaajat muistelivat myös vuosien takaisia kiusaamiskokemuksiaan, niin tutkimuksen uusiminen esimerkiksi vasta muutamana vuoden kuluttua voisi muuttaa jonkin verran tutkimustuloksia ainakin yksilöiden varhaisimpien kiusaamiskokemusten osalta.

Aineiston riittävyyden laskeminen ennakkoon on vaikeaa tai jopa mahdotonta laadullista tutkimusta tehtäessä. Aineiston riittävyys voidaan kuitenkin todeta muun muassa saturaation eli kylläntymisen avulla. (Eskola & Suoranta 2008, 215.) Vastaajien määrää ei voitu ennakoita, koska tutkija ei ollut heihin itse yhteydessä, vaan he

vastasivat täysin anonymisti verkossa olleeseen kyselyyn. Aineistoa kertyi kuitenkin lopulta melko paljon laadulliselle pro gradu -työlle, kuten edellä jo todettiin. Tutkittavien vastauksissa oli havaittavissa toistoa, eli tutkimusaineiston voidaan sanoa jossain määrin kylläntyneen. Lisäys vastaajien määrässä ei olisi välttämättä tuonut mitään uutta tutkimustuloksiin.

Analyysin kattavuudella tarkoitetaan, ettei tehtyjä tulkintoja perusteta satunnaisiin poimintoihin aineistosta (Eskola & Suoranta 2008, 215). Tutkimusaineisto käytiin useaan otteeseen systemaattisesti läpi. Myös yksittäiset tutkimuskysymyksiin vastanneet maininnat huomioitiin tuloksissa, mutta niiden perusteella ei muodostettu keskeisiä tutkimustuloksia tai tehty johtopäätöksiä.

KIRJALLISUUS

- Ahmer, S., Yousafzai, A. W., Bhutto, N., Alam, S., Sarangzai, A. K. & Iqbal, A. 2008. Bullying of medical students in Pakistan: A cross-sectional questionnaire survey. *PLoS ONE* 3, 1–4.
- Antaki, C. 1982. A brief introduction to attribution and attributional theories. Teoksessa C. Antaki & C. Brewin (toim.) *Attributions and psychological change: Applications of attributional theories to clinical and educational practice*. Lontoo: Academic Press, 3–21.
- Arora, C. M. J. 1996. Defining bullying: Towards a clearer general understanding and more effective intervention strategies. *School Psychology International* 17, 317–329.
- Berger, A. A. 2011. *Media and communication research methods: An introduction to qualitative and quantitative approaches*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage.
- Brewin, C, & Antaki, C. 1982. The role of attributions in psychological treatment. Teoksessa C. Antaki & C. Brewin (toim.) *Attributions and psychological change: Applications of attributional theories to clinical and educational practice*. Lontoo: Academic Press, 23–44.
- Burns, N. & Grove, S. K. 1997. *The practice of nursing research. Conduct, critique & utilization*. Philadelphia: W. B. Saunders Company.
- Chapell, M., Casey, D., De la Cruz, C., Ferrel, J., Forman, J., Lipkin, R., Newsham, M., Sterling, M. & Whittaker, S. 2004. Bullying in college by students and teachers. *ProQuest Psychology Journals, Adolescence* 39, 53–64.
- Chapell, M. S., Hasselman, S. L., Kitchin, T., Lomon, S. N., MacIver, K. W. & Sarullo, P. L. 2006. Bullying in elementary school, high school, and college. *Adolescence* 41, 633–648.
- Cunningham, S. 1997. Intrapersonal communication: A review and critique. Teoksessa J. E. Aitken & L. J. Shedletsy (toim.) *Intrapersonal communication processes*. Plymouth: Hayden-McNeil, 3–18.
- Dainton, M. & Zelle, E. D. 2011. *Applying communication theory for professional life: A practical introduction*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage.

- Dance, F. E. X. & Larson, C. E. 1972. *Speech communication: Concepts and behavior*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Dunn, S. T. M. 2004. *Understanding bullying from the student perspective*. ProQuest Dissertations and Theses, 1–73.
- Einarsen, S. 1999. The nature and causes of bullying at work. *International Journal of Manpower* 20, 16–27.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 8. painos. Tampere: Vastapaino.
- Finn, J. 2004. A survey of online harassment at a university campus. *Journal of Interpersonal Violence* 19, 468–483.
- Garbin, C. A. S., Zina, L. G., Garbin, A. J. I. & Moimaz, S. A. S. 2009. Sexual harassment in Dentistry: prevalence in dental school. *Journal of Applied Oral Science* 18, 447–452.
- Graham, S. & Juvonen, J. 1998. Self-blame and peer victimization in middle school: An attributional analysis. *Developmental Psychology* 34, 587–599.
- Graham, S., Bellmore, A. D. & Mize, J. 2006. Peer victimization, aggression, and their co-occurrence in middle school: Pathways to adjustment problems. *Journal of Abnormal Child Psychology* 34, 363–378.
- Heider, F. 1958. *The psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. *Tutki ja kirjoita*. 13.–14., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hoel, H. & Cooper, C. L. 2001. Origins of bullying. Theoretical frameworks for explaining workplace bullying. Teoksessa N. Tehrani (toim.) *Building a culture of respect: Managing bullying at work*. Lontoo: Taylor & Francis, 3–19.
- Hämäläinen, J. 1987. Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus sosiaalitutkimuksen ”käsiyötaitoon”. Kuopion yliopiston julkaisuja. *Yhteiskuntatieteet. Tilastot ja selvitykset* 2/1987. Kuopio.
- Jaspars, J., Hewstone, M. & Fincham, F. D. 1983. Attribution theory and research: The state of the art. Teoksessa J. Jaspars, M. Hewstone & F. D. Fincham (toim.) *Attribution theory and research: Conceptual, developmental and social dimensions*. Lontoo: Academic Press, 3–36.
- Johnson, J. R. 1994. Intrapersonal spoken language: An attribute of extrapersonal competency. Teoksessa D. R. Vocate (toim.) *Intrapersonal communication:*

- Different voices, different minds. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 169–192.
- Jones, E. E., Kannouse, D. E., Kelley, H. H., Nisbett, R. E., Valins, S. & Weiner, B. (toim.) 1972. Attribution: Perceiving the causes of behavior. Morristown: General Learning Press.
- Jones, E. E. & Nisbett, R. E. 1987. The actor and observer: Divergent perceptions of the causes of behavior. Teoksessa E. E. Jones, D. E. Kannouse, H. H. Kelley, R. E. Nisbett, S. Valins & B. Weiner (toim.) Attribution: Perceiving the causes of behavior. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 79–94.
- Karhunen, S. 2009. How adolescents understand bullying: Social information processing and attributions. Teoksessa T. A. Kinney & M. Pörhölä (toim.) Anti and pro-social communication: Theories, methods and applications. New York: Peter Lang.
- Kauppi, T. & Herkama, S. 2012. Opettajiin ja oppilaisiin kohdistuva kiusaaminen: Attribuutiiovirhe kiusaamiskokemusten tarkastelussa. Viestinnän tutkimuksen päivät, 30.–31.8., Jyväskylä.
- Kyngäs, H. & Vanhanen, L. 1999. Sisällön analyysi. Hoitotiede 11, 3–12.
- Lappalainen, K., Meriläinen, M., Puhakka, H. & Sinkkonen, H-M. 2011. Kiusataanko yliopistossakin? Nuorisotutkimus, 29, 64–80.
- Lavikainen, E. 2010. Opiskelijan ammattikorkeakoulu 2010. Tutkimus ammattikorkeakouluopiskelijoiden koulutuspoluista, koulutuksen laadusta ja opiskelukyvystä. Helsinki: Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. 1985. Naturalistic inquiry. Beverly Hills: Sage.
- Littlejohn, S. W. 2002. Theories of human communication. 7th ed. Belmont: Wadsworth.
- Macklem, G. L. 2003. Bullying and teasing. Social power in children's groups. New York: Kluwer.
- Manusov, V. & Spitzberg, B. 2008. Attribution theory: Finding good cause in the search for theory. Teoksessa L. A. Baxter & D. O. Braithwaite (toim.) Engaging theories in interpersonal communication: Multiple perspectives. Thousand Oaks: Sage, 37–49.
- McDermott, V. M. 2009. Attribution theory. Teoksessa S. W. Littlejohn & K. A. Foss (toim.) Encyclopedia of communication theory. Los Angeles: Sage, 60–63.

- Miller, K. 2002. *Communication theories: Perspectives, processes and contexts*. Boston: McGraw-Hill.
- Nieminen, H. & Pörhölä, M. 2011. Lasten ja nuorten verkkokiusaamisen tutkimushaasteita. Teoksessa M. Valo, A. Sivunen & V. Laaksonen (toim.) *Prologi. Puheviestinnän vuosikirja 2011*, 74–85.
- Nisbett, R. E. & Ross, L. 1980. *Human inference. Strategies and shortcomings of social judgment*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- NUS 2008. *Student experience report*. Viitattu 20.2.2012. Saatavissa: http://www.nus.org.uk/PageFiles/4017/US_StudentExperienceReport.pdf.
- Olweus, D. 1992. *Kiusaaminen koulussa*. Suom. M. Mäkelä. Helsinki: Otava.
- Pontzer, D. 2010. A theoretical test of bullying behavior: Parenting, personality, and the bully/victim relationship. *Journal of Family Violence* 25, 259–273.
- Pörhölä, M., Karhunen, S. & Rainivaara, S. 2006. Bullying at school and in the workplace: A challenge for communication research. Teoksessa C. S. Beck (toim.) *Communication Yearbook 30*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 249–301.
- Pörhölä, M. 2009. Kiusaamiskokemukset yhteisöön kiinnittymisen esteenä. Teoksessa T. Valkonen, P. Isotalus, M. Siitonen & M. Valo (toim.) *Prologi. Puheviestinnän vuosikirja 2009*. Jyväskylä: Prologos ry, 84–89.
- Pörhölä, M. & Kinney, T. A. 2010. *Bullying: Contexts, consequences and control*. Barcelona: Editorial Aresta.
- Pörhölä, M. 2011a. Kiusaaminen opiskeluyhteisössä. Teoksessa K. Kunttu, A. Komulainen, K. Makkonen & P. Pynnönen (toim.) *Opiskeluterveys*. Helsinki: Duodecim, 166–168.
- Pörhölä, M. 2011b. Kouluaikaisten kiusaamiskokemusten vaikutus nuorena aikuisiässä. Teoksessa K. Kunttu, A. Komulainen, K. Makkonen & P. Pynnönen (toim.) *Opiskeluterveys*. Helsinki: Duodecim, 46–48.
- Pörhölä, M. 2012. *Experiences of bullying and victimization in higher education in Finland: Prevalence rates according to university type and gender*. Arvioitavana oleva käsikirjoitus.
- Rainivaara, S. & Karhunen, S. 2006. Näkökulmia koulun ja työpaikan kiusaamissuhteisiin. Teoksessa T.-R. Välikoski, E. Kostiainen, E. Kyllönen & L.

- Mikkola (toim.) Prologi. Puheviestinnän vuosikirja 2006. Jyväskylä: Prologos ry, 8–40.
- Redmond, M. V. 2000. *Communication: Theories and applications*. Boston: Houghton Mifflin.
- Salmivalli, C. 2001. Group view on victimization: Empirical findings and their implications. Teoksessa J. Juvonen & S. Graham (toim.) *Peer harassment in school: The plight of the vulnerable and victimized*. New York: The Guilford Press, 398–419.
- Shedletsky, J. L. 1997. Where do we locate “intrapersonal communication” within the cognitive domain? Teoksessa J. E. Aitken & L. J. Shedletsky (toim.) *Intrapersonal communication processes*. Plymouth: Hayden-McNeil, 19–23.
- Schäfer, M., Korn, S., Smith, P. K., Hunter, C. S., Mora-Merchán, J. A., Singer, M. M. & Meulen, K. 2004. Lonely in the crowd: Recollections of bullying. *British Journal of Developmental Psychology* 22, 379–394.
- Smith, P. K., Cowie, H., Olafsson, R. F. & Liefoghe, A. P. D. 2002. Definitions of bullying: A comparison of terms used, and age and gender differences, in a fourteen-country international comparison. *Child Development* 73, 1119–1133.
- Smith, P. K., Singer, M., Hoel, H. & Cooper, C. L. 2003. Victimization in the school and the workplace: Are there any links? *British Journal of Psychology* 94, 175–188.
- Strauss, A. L. & Corbin, J. 1990. *Basics of qualitative research. Grounded theory. Procedures and techniques*. London: Sage.
- Strauss, A. L. & Corbin, J. 1998. *Basics of qualitative research. Procedures and techniques for developing grounded theory*. 2nd ed. London: Sage.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Turan, N., Polat, O., Karapirli, M., Uysal, C. & Turan, S. G. 2011. The new violence type of the era: Cyber bullying among university students. *Violence among university students. Neurology, Psychiatry and Brain Research* 17, 21–26.
- Walker, C. M., Sockman, B. R. & Koehn, S. 2011. An exploratory study of cyberbullying with undergraduate university students. *TechTrends* 55, 31–38.
- Vocate, D. R. 1994. Self-talk and inner speech: Understanding the uniquely human aspects of intrapersonal communication. Teoksessa D. R. Vocate (toim.)

- Intrapersonal communication: Different voices, different minds. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 3–31.
- Vocate, D. R. 1997. The good side of talking to yourself. Teoksessa J. E. Aitken & L. J. Shedletsky (toim.) Intrapersonal communication processes. Plymouth: Hayden-McNeil, 127–128.
- Vygotski, L. S. 1982. Ajattelu ja kieli. Suom. K. Helkama & A. Koski-Jännes. Espoo: Weilin + Göös.
- Weikle Blackwood, J. E. 1997. The healing power of self-talk. Teoksessa J. E. Aitken & L. J. Shedletsky (toim.) Intrapersonal communication processes. Plymouth: Hayden-McNeil, 103–104.
- Weiner, B., Frieze, I., Kukla, A., Reed, L., Rest, S. & Rosenbaum, R. M. 1972. Perceiving the causes of success and failure. Teoksessa E. E. Jones, D. E. Kannouse, H. H. Kelley, R. E. Nisbett, S. Valins & B. Weiner (toim.) 1972. Attribution: Perceiving the causes of behavior. Morristown: General Learning Press.
- Weiner, B. 1974. Achievement motivation and attribution theory. Morristown: General Learning Press.
- Weiner, B. 1986. An attributional theory of motivation and emotion. New York: Springer-Verlag.
- Wood, J. T. 2004. Communication theories in action. An introduction. 3rd ed. Belmont: Wadsworth.

LIITTEET

Liite 1: Saatekirje yliopisto-opiskelijoille

Hyvä korkeakouluopiskelija,

Opiskelen puheviestintää Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksella ja teen pro gradu -tutkielmaa korkeakouluopiskelijoiden omakohtaisista kiusaamiskokemuksista. Tarkastelun kohteena on opiskelijoiden keskuudessa ilmenevä kiusaaminen. Tutkielmaani ohjaa professori Maili Pörhölä.

Kiusaaminen on vakava ja merkittävä ongelma paitsi peruskouluissa ja työpaikoilla, myös korkeakouluissa. Korkeakouluissa esiintyvää kiusaamista on kuitenkin tutkittu vähän verrattuna koulu- ja työpaikkakiusaamiseen. Kiusaamisessa on aina kyse yksilöllisestä kokemuksesta, jolla voi olla hyvinkin pitkäaikaisia vaikutuksia yksilön hyvinvoinnille. Kiusaamisella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa toistuvaa ja usein pitkäkestoisia, loukkaavaa henkistä ja/tai fyysistä vuorovaikutusta. Korkeakouluopiskelijoiden kiusaamiskokemusten tutkiminen on merkityksellistä ennen kaikkea kiusaamisen ehkäisemiseksi.

Jos olet kokenut kiusaamista toisen opiskelijan tai toisten opiskelijoiden taholta korkeakouluopintojesi aikana, pyydän Sinua kertomaan kokemuksistasi. Kyselyyn vastaaminen tapahtuu nimettömästi, ja saadut vastaukset käsitellään täysin luottamuksellisesti. Vastaaminen vie aikaa noin 10–25 minuuttia.

Vastausaikaa on huhtikuun 17./toukokuun 7. päivään saakka. Kysely löytyy alla olevasta linkistä:

<http://MRINTERVIEW2.ad.jyu.fi/mrIWeb/mrIWeb.dll?I.Project=KORKEAKOULUOPISK>

(jatkuu)

(jatkoa)

Ystävällisin terveisin,

Marika Silver

marika.j.silver@student.jyu.fi

Liite 2: Saatekirjeet ammattikorkeakouluopiskelijoille

Viesti 1: Kysely korkeakouluopiskelijoiden kiusaamiskokemuksista

Opiskelen puheviestintää Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksella ja teen pro gradua korkeakouluopiskelijoiden kiusaamiskokemuksista.

Jos olet kokenut kiusaamista toisen opiskelijan/toisten opiskelijoiden taholta korkeakouluopintojesi aikana, pyydän Sinua kertomaan kokemuksistasi. Kyselyyn vasta nimettömästi, ja saadut vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Vastaaminen vie aikaa noin 10–25 minuuttia.

Vastausaikaa on 7.5. saakka. Kysely löytyy alla olevasta linkistä:

<http://MRINTERVIEW2.ad.jyu.fi/mrIWeb/mrIWeb.dll?I.Project=KORKEAKOULUOPISK>

Viesti 2 (muistutusviesti): Kysely korkeakouluopiskelijoiden omista kiusaamiskokemuksista

Opiskelen puheviestintää Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksella ja teen pro gradua korkeakouluopiskelijoiden omakohtaisista kiusaamiskokemuksista.

Jos olet kokenut kiusaamista toisen opiskelijan/toisten opiskelijoiden taholta korkeakouluopintojesi aikana, pyydän Sinua kertomaan kokemuksistasi. Kyselyyn vasta nimettömästi, ja saadut vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Vastaaminen vie aikaa noin 10–25 minuuttia.

Vastausaikaa on 7.5. saakka. Kysely löytyy seuraavasta linkistä:

<http://MRINTERVIEW2.ad.jyu.fi/mrIWeb/mrIWeb.dll?I.Project=KORKEAKOULUOPISK>

Liite 3: Kyselylomake

Korkeakouluopiskelijoiden kiusaamiskokemukset

© Marika Silver 2012, Jyväskylän yliopisto

Sukupuolesi? Nainen/Mies

Ikäsi (vuosina)?

Missä opiskelet? Jyväskylän yliopistossa/Jyväskylän ammattikorkeakoulussa

Yliopisto-opiskelijat:

Tiedekuntasi? Humanistinen/Informaatioteknologian/Kasvatustieteiden/
Kauppakorkeakoulu/Liikunta- ja terveystieteiden/
Matemaattis-luonnontieteellinen/Yhteiskuntatieteellinen/
(Ei vastausta)

Pääaineesi?

Oletko...? Perustutkinto-opiskelija/Jatko-opiskelija/(Ei vastausta)

Ammattikorkeakouluopiskelijat:

Millä koulutusosalalla opiskelet? ICT-ala/Kulttuuriala/Liiketalouden ja hallinnon
ala/Luonnontieteiden ala/Luonnonvara-ala/
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala/
Sosiaali- ja terveysala/Tekniikan ja liikenteen
ala/(Ei vastausta)

Koulutusohjelmasi?

(jatkuu)

(jatkoa)

Missä koulutuksessa opiskelet?

Nuorten koulutus/Ylempi AMK-tutkinto/
Aikuiskoulutus/
Ammatillinen opettajakorkeakoulu/
(Ei vastausta)

(Kaikki vastaavat seuraavaan kysymykseen:)

Milloin vuonna aloitit korkeakouluopintosi?

Tässä tutkimuksessa kiusaamisella tarkoitetaan sitä, kun yksilö kokee tulevansa toistuvasti yhden tai useamman yksilön kiusaamaksi loukkaavan, vahingoittavan, syrjivän ja/tai muutoin epäeettisen viestinnän keinoin pystymättä itse vaikuttamaan samaansa kohteluun. Kiusaaminen voi olla fyysistä tai verbaalista loukkaamista tai vuorovaikutussuhteita vahingoittavaa, ja se voi ilmetä esimerkiksi nimittelynä tai ryhmän ulkopuolelle jättämisenä.

Kuinka usein olet kokenut kiusaamista opiskeluympäristössäsi yhden tai useamman korkeakouluopiskelijan taholta?

Päivittäin/Vähintään kerran viikossa/
Satunnaisesti

Kuinka kauan kiusaaminen kesti tai on kestänyt?

Joitakin viikkoja/Joitakin kuukausia/
Vähintään vuoden

Millaista kiusaamista olet kokenut? Voit kertoa halutessasi esimerkin tai esimerkkejä kiusaamisesta.

Mistä arvelet kiusaamisesi johtuvan/johtuneen?

Miten kuvaisit Sinun ja kiusaajasi/kiusaajiesi välistä vuorovaikutussuhdetta?

(jatkuu)

(jatkoa)

Onko Sinua kiusattu kouluajanasi? Kyllä/Ei

(Kyllä-vastajat jatkavat seuraavasta kysymyksestä, Ei-vastajat hyppäävät kyselyn viimeiseen kysymykseen.)

Kiusattiinko sinua...? Peruskoulussa, mutta ei lukiossa/ammattikoulussa/
Lukiossa/ammattikoulussa, mutta ei peruskoulussa/
Sekä peruskoulussa että lukiossa/ammattikoulussa

Kuinka usein koit kiusaamista yhden tai useamman koulu-/opiskelutoverin taholta?

Päivittäin/Vähintään kerran viikossa/
Satunnaisesti

Kuinka kauan kiusaaminen kesti?

Joitakin viikkoja/Joitakin kuukausia/
Vähintään vuoden

Millaista kouluajan kiusaamisesi oli? Voit kertoa halutessasi esimerkin tai esimerkkejä kiusaamisesta.

Mistä arvelet kouluajan kiusaamisesi johtuneen?

Mistä arvelet sen johtuvan, että kiusaamisesi on jatkunut koulusta korkeakouluun?

Miten kuvaisit Sinun ja kiusaajasi/kiusaajiesi välistä vuorovaikutussuhdetta kouluajanasi?

Seuraavaksi esitettävä kysymys on tämän kyselylomakkeen viimeinen.

(jatkuu)

(jatkoa)

(Kaikki vastaavat seuraavaan kysymykseen:)

Miten arvelet kokemasi kiusaamisen vaikuttaneen hyvinvointiisi ja/tai vuorovaikutussuhteisiisi?

Kiusaamiskokemusten pohtiminen saattaa palauttaa Sinulle mieleen ikäviä muistoja tai herättää Sinussa epämukavia tunteita. Jos haluat keskustella asiasta ammattilaisen kanssa, voit kääntyä esimerkiksi oman korkeakoulusi opiskelijaterveydenhuollon puoleen. Saat yhteyden opiskelijaterveydenhuoltoon seuraavista numeroista:

Jyväskylän yliopisto/YTHS: 046 710 1073 (ma-pe klo 9–10)

Jyväskylän ammattikorkeakoulu/terveydenhoitaja:

Hyvinvointiyksikkö; teknologiayksikkö (logistiikan koulutusohjelma): 014 266 2259

Liiketoiminta ja palvelut -yksikkö (ei tietojenkäsittelyn ko., liiketalouden ko. eikä International Business); ammatillinen opettajakorkeakoulu (ei musiikin ko.): 014 266 2261

Teknologiayksikkö (ei logistiikan ko.); liiketoiminta ja palvelut -yksikkö (tietojenkäsittelyn ko., liiketalouden ko. ja International Business); ammatillinen opettajakorkeakoulu (musiikin ko.): 014 266 0792

Kysely on päättynyt. Lämmin kiitos vastaamisestasi!